

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ

Περιοδικό του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ ■ τεύχος 11 - περίοδος Β ■ Σεπτέμβριος/Οκτώβριος 1998

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΥΧΩΝ ΑΝΩΤΑΤΩΝ ΣΧΟΛΩΝ
ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑΣ ΕΝΩΣΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ
Βρυσακίου 15 & Κλαδού, 105 65 Αθήνα
τηλ.: 3215 146/fax: 3215 147

'ARCHITEKTONES'
JOURNAL OF THE ASSOCIATION
OF GREEK ARCHITECTS

Issue 11, Cycle B, September/October 1998
Vrysakiou 15 & Kladou, 105 65 Athens
tel.: 3215 146/fax: 3215 147

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Πρόεδρος: Άγγελος Γαβαλάς
Αντιπρόεδρος: Δημήτρης Μαραβέας
Γεν. Γραμματέας: Νίκος Μπαλαμπάνης
Ταμίας: Αργύρης Δημητρίδης
Ειδ. Γραμματέας: Ειρήνη Κουφέλη
Μέλη: Μηνάς Αγγελίδης
Μαργαρίτα Ακριτίδη
Νίκος Δεσποτίδης
Άσπα Κατσαρέλη
Απόστολος Καταρός
Βίβή Μπάτσου
Γιάννης Πάνου
Μιχάλης Παντελάκης
Σπύρος Παπαδόπουλος
Σουλή Σαλίφογλου

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ:
Άγγελος Γαβαλάς

Τα ενυπόγραφα άρθρα εκφράζουν
τις απόψεις των συντακτών τους.
Οι επίσημες θέσεις του ΣΑΔΑΣ και των άλλων
Συλλόγων Αρχιτεκτόνων δημοσιεύονται στη στήλη
Δραστηριότητες του συλλόγου.

Τιμή τεύχους Δρχ. 1

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

«Σημείωμα της σύνταξης» (σελ. 18)

ΕΠΙΚΑΙΡΑ

Γ. Σημαιοφορίδης, «Στη μνήμη του Κυριάκου Κρόκου»
(σελ. 19)

Ε. Φεσσά-Εμμανουήλ, «Ο Άρης Κωνσταντινίδης στην
Αμερική» (σελ. 24)

Ο. Λουκά, «Οι αρχιτεκτονες του Βόλου» (σελ. 24)
Θ. Καναρέλης, «Τρίπο, τέταρτη, πέμπτη πλατεία...»
(σελ. 26)

Γ. Π. Λάββας, «Ο σχεδιασμός των αρχαιολογικών χώρων - το πρόγραμμα της 9ης Εφορείας Βυζαντινών
Αρχαιοτήτων Θεσσαλονικής» (σελ. 29)

DOSSIER

Η ενυπόθηση των αρχαιολογικών χώρων-Α' μέρος
Γ. Καλαντίδης, «Η ενυπόθηση των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας» (σελ. 36)

«Συνολική ανάδειξη αρχαιολογικών χώρων βόρειας
και νότιας κλιτύου Ακρόπολης» (σελ. 39)

«Ανάπλαση του αρχαιολογικού χώρου του Ολυμπείου» (σελ. 43)

«Μελέτη ανάδειξης αρχαιολογικού χώρου Ρωμαϊκής
Αγοράς και Βιβλιοθήκης Αδριανού» (σελ. 47)

«Μελέτη συνολικής ανάδειξης αρχαιολογικού χώρου
Κεραμεικού» (σελ. 51)

ΕΙΔΗΣΕΙΣ (σελ. 54)

Δ. Αντωνακάκης, «Ένας χρόνος από την έναρξη
λειτουργίας του Κέντρου Αρχιτεκτονικής Μεσογείου
στα Χανιά»

ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ (σελ. 55)

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ (σελ. 63)

ΕΚΔΟΤΗΣ
ΕΚΔΟΤΙΚΗ-ΔΙΑΦΗΜΙΣΤΙΚΗ ΕΠΕ
Αθήνα: Βουλιαγμένης 49, 116 36 Αθήνα
τηλ.: 9235 487-9/fax: 9222 743
Θεσ/κη: Βασ. Όλγας 181
ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ
Γιώργος Σημαιοφορίδης
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ
Όλγα Εμμανουηλίδης
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Γιώργος Καλομηνίδης
ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ
Αχιλλέας Κυριακίδης
ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ

Αθήνα: Λάμπης Δορλής, Βάνα Διαμαντοπούλου
Αρετή Κατή, Τάσος Σπανούδης, Ντίνος Δαγορίτης
Θεσ/κη: Τέτα Μάη, Μαρία Θεοχαροπούλου
ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ
Νίκη Δανιηλίδης
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ
Γιώργος Βρεττάκος

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΦΙΛΜ & MONTAGE
Extension, Γ. ΒΑΡΔΑΚΗΣ & ΣΙΑ ΟΕ
Π. Μελά 21 Υμηττός, τηλ.: 9735 563
ΕΚΤΥΠΩΣΗ-ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ
Περαντίνος-Κανάκης ΟΕ
Φίλωνας 64 Χαρακγή, τηλ.: 9716 847
ΑΠΟΣΤΟΛΗ
Ευάγγελος Μοσχόφης

Στο εξώφυλλο: Αεροφωτογραφία του
αρχαιολογικού χώρου του Κεραμεικού, φωτ.
Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας ΑΕ
Σ' αυτήν τη σελίδα: Οι «δρόμοι» του Πικιώνη,
Φιλοπάππου, Αθήνα, φωτ. H. Binet, 1991

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Βασίλης Γκανιάτσας
Γιάννης Ζερβός
Κώστας Ηλιάκης
Διονύσης Κανάς
Ειρήνη Κουφέλη
Νίκος Μπαλαμπάνης
Δημήτρης Μαραβέας
Γιάννης Πολύζος
Γιώργος Σημαιοφορίδης
Νίκος Σιαπκίδης
Λίνα Στεργίου
Βάσω Τροβά
Σάρβας Τσιλένης
Ξένια Φωτοπούλου

Η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων και τα προβλήματά της...

Η παρουσίαση των επτά πρόσφατων προμελετών-προτάσεων της ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων τής Αθήνας από τις σελίδες του περιοδικού, σε δύο διαδοχικά τεύχη, αποτελεί ηθικό χρέος προς όλους τους συντελεστές του έργου, αλλά και ευθύνη του Συλλόγου Αρχιτεκτόνων που απορρέει από τον επιστημονικό ρόλο του.

Είναι αυτονότο ότι ο σχεδιασμός αυτού του φιλόδοξου έργου αποσκοπεί στο να δημιουργήσει νέα πολεοδομικά δεδομένα στο κέντρο της Αθήνας, με ανατρεπτικές παρεμβατικές λύσεις σε κλίμακα που ποτέ δεν θα έχει γνωρίσει η πόλη μέχρι σήμερα... Πέρα από τις πολιτικές μεγαλοστομίες του τύπου: «Θα κατασκευάσουμε ένα ανοιχτό μουσείο στον κόσμο» ή τις οραματικές προθέσεις του ΥΠΠΟ για ένα «εκτεταμένο αρχαιολογικό πάρκο», οι πρόδρομοι της ιδέας Κώστας Μπίρης, Δημ. Πικιώνης, Αλέξ. Φωτιάδης, σήμερα φαίνεται να δικαιώνονται. Η ενοποίηση μοιάζει να αποτελεί επιτακτική ανάγκη για τη ζωτική λειτουργία της πόλης, και η πολιτεία ορθά της δίνει την πρέουσα προτεραιότητα.

Οι αρνητικοί παράγοντες που αποστερούν από την Αθήνα τη δυνατότητα να αναδείξει το ιστορικό της κέντρο, είναι πολλοί και γνωστοί. Η συσσώρευση μεγάλων στρωμάτων αστικού πληθυσμού, η ανεξέλεγκτη κερδοσκοπία της Αττικής γης (γαίας ατίμωσις...), το ασαφές ιδιοκτησιακό καθεστώς, η έλλειψη επαρκούς υδροδότησης και ενδοαστικού και περιαστικού πρασίνου, η λατόμευση των γύρω ορεινών σύγκων, η έλλειψη βασικών δικτύων υποδομής, η κυκλοφοριακή αναρχία, το πρόβλημα της αποκομιδής των απορριμάτων κ.λπ. Η οργάνωση μιας ζωογονητικής χωρικής έκτασης στο ιστορικό κέντρο της πόλης, που θα αναδεικνύει και θα διασώζει τα κύρια αρχαιολογικά της μνημεία, ενοποιημένη πολεοδομικά, συναρτημένη κυκλοφοριακά με την πόλη, αλλά και αναβαθμισμένη αισθητικά, δεν θα αποτελούσε μια πρώτη λειτουργική και ποιοτική ανάπτυξη του ιστορικού κέντρου μέσα και σε αντίθεση στο χαώδες, πνιγμένο πολεοδομικό συγκρότημα του Λεκανοπεδίου;

Η σκοπιμότητα του έργου φαίνεται ότι έχει κριθεί ιστορικά. Η προγραμματική κατ' αρχάς επιτελική σύλληψη του έργου από το ΥΠΠΟ είναι λογική. Ενδιαφέρον έχει επίσης και ο επιμερισμός του ολικού σχεδιασμού του έργου σε έξι τμηματικές μελέτες με διαφορετικές διεπιστημονικές μελετητικές ομάδες, που εκφράζει μια ισόρροπη αναζήτηση ποικίλων ιδεών, στη βάση φυσικά μιας κεντρικής ενοποιητικής φιλοσοφίας που θα είναι κατ' ανάγκην και το ζητούμενο από τους ίδιους τους μελετητές. Το έργο είναι τεράστιο. Θα απαιτηθεί χρόνος πολύς και σοβαρή χρηματοδότηση για την πραγμάτωσή του. Προϋποθέσεις για την επιτυχία της προσπάθειας είναι η ενδελεχής μελετητική προεργασία και η σύντονη, δραστική και έγκαιρη εκτέλεση του έργου από την Πολιτεία ή τον εντεταλμένο φορέα. Για τις μελέτες που η δημοσίευσή τους γίνεται στην αρχική τους μορφή, χωρίς τις περικοπές και τις συρρικνώσεις που τους επέφερε «ο εποπτικός έλεγχος» του Κ.Α.Σ., είναι πρώτο ρόλο να διατυπωθεί οποιαδήποτε κρίση. Η εγγενής αναντιστοιχία τους με το έντονα αρνητικό πολεοδομικό υπόβαθρο της Αθήνας, η πιθανή αδυναμία πραγματοποίησης των προτεινόμενων ιδεών και η ενδεχόμενη απουσία μιας κοινής θεώρησης, είναι στοιχεία που πιστεύουμε ότι θα εξαλειφθούν από τους ίδιους τους μελετητές σε μεταγενέστερες φάσεις...

Για μας, η δυσκολία βρίσκεται στην υλοποίηση του έργου και όχι τόσο στο σχεδιασμό του. Ανασταλτικός παράγοντας είναι η δυσκαμψία της κρατικής μηχανής που ενεργεί ατελέσφορα και άστοχα στην εκτέλεση των έργων που προγραμματίζει. Άλλο ανασχετικό στοιχείο είναι η εμπλοκή στο έργο δύο υπουργείων, ΥΠΠΟ και ΥΠΕΧΩΔΕ, του Δήμου Αθηναίων, του Οργανισμού Αθήνας, του Μετρό της Αθήνας και, κυρίως, των εξαρτημένων από το ΥΠΠΟ Κ.Α.Σ. (Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου), που έχει άμεσα έλεγχο στις μελέτες, και σχετιζομένων με την περιοχή Εφερειών Αρχαιοτήτων. Όλες αυτές οι εκ των πραγμάτων συνυπάρχουσες αρμοδιότητες προβληματίζουν για το εφικτό του εγχειρήματος.

Η σύσταση της «Α.Ε. Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθηνας» θα αποδειχθεί στο μέλλον αν είναι μια θετική κίνηση που θα απαντά στην ανάγκη να επιτευχθεί ενιαίος συντονισμός. Πάντως, ως προϋπόθεση της επιτυχίας θα πρέπει η τελική ευθύνη να ανήκει σε ένα κεντρικό επιτελικό όργανο, κατάλληλα στελεχωμένο, που θα ικανοποιεί τη μακροχρόνια απαίτηση μιας ενιαίας στρατηγικής θεώρησης. Οι γνωστές ανεπάρκειες άλλων ανάλογων φορέων που κατά καιρούς έχουν συσταθεί, τόσο στον οργανωτικό όσο και τον επιχειρησιακό τομέα, θα πρέπει, λόγω της σημασίας και της φύσης του έργου, να μην υπάρξουν. Θα είναι απογοητευτικό να περιπέσει η Α.Ε. σε γραφειοκρατικούς λαβυρίνθους...

Η Πολιτεία, νομίζουμε ότι δεν θα πρέπει να αρκεστεί στην πρώτη σύσταση της Α.Ε., αλλά να παρακολουθεί αδιάλειπτα την τροχιά της. Για το Σύλλογο Αρχιτεκτόνων, το θέμα θα παραμένει ανοιχτό...

Οι μελέτες θα προβάλλονται και οι μελετητές θα έχουν από το Σύλλογο την απαιτούμενη επιστημονική και συνδικαλιστική κάλυψη. Το επιστημονικό τους έργο θα δημοσιοποιείται με κάθε μέσο. Θα οργανωθούν Εκθέσεις, συζητήσεις, ημερίδες και σεμινάρια, Συνέδριο· γιατί δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι το σημαντικότατο έργο της ενοποίησης, πέρα από την καινοφανή για την ελληνικά δεδομένα κλίμακα του, υπακούει και στην κοινωνική απαίτηση στο να γίνει κτήμα όλων των πολιτών που είναι οι τελικοί χρήστες και φυσικοί αποδέκτες κάθε αρχιτεκτονικής και πολεοδομικής πρότασης. Εξ αλλού, η θετική ή η αρνητική εμπειρία που θα αποκομιστεί από το έργο αυτό όταν θα ολοκληρώνεται, θα έχει και πιλοτικό χαρακτήρα για παρεμφερείς επεμβάσεις σε πανελλήνια κλίμακα.

στη μνήμη του Κυριάκου Κρόκου

Μετά το θάνατο του Κυριάκου Κρόκου, στις 14 Ιουνίου, η ελληνική αρχιτεκτονική είναι πιο φτωχή. Ο Κυριάκος Κρόκος ήταν μια σπάνια μορφή αρχιτέκτονα και ανθρώπου που αποφάσισε να διαγράψει το δικό του -μοναχικό- μονοπάτι, και γι' αυτό άλλωστε ξεχώρισε στις αρχές του '90, στο σκηνικό μιας ταλαιπωρημένης -αρχιτεκτονικά- χώρας, αλλά και στο διεθνές, μετά τη συμμετοχή του στην 6η Μπενιάλη Αρχιτεκτονικής της Βενετίας, το 1996. Όπως συμβαίνει συνήθως σ' αυτούς που φεύγουν άδικο, ο θάνατός του ήρθε στη στιγμή μιας γόνιμης δημιουργικής ωρίμανσης. Ένα στίγμα έμφυτης καλλιτεχνικότητας διαπότιζε την αρχιτεκτονική του, μαζί με την εμμονή του για το κτίσιμο και την ύλη. Κορυφαίο έργο του αρχιτέκτονα είναι το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού Θεσσαλονίκης, το οποίο αποτελεί ένα σημείο στροφής στη δημόσια αρχιτεκτονική της Ελλάδας, ένα «κό-

σμημα» –όπως χαρακτηριστικά δήλωσε ο Υπουργός Πολιτισμού– στην πόλη του. Η αρχιτεκτονική του έκφραση διατηρεί, σκοπίμως, μιαν απόσταση από τη θεαματική επικαιρότητα της αρχιτεκτονικής στην τελευταία δεκαετία του 20ού αιώνα· ίσως σ' αυτήν να οφείλεται η αναμφισβήτητη γοητεία και οικειότητα των χώρων του. Στις 10 Ιουλίου 1998 έγινε πνευματικό μνημόσυνο στις αίθουσες του Μουσείου, στο οποίο μίλησαν οι Ε. Βενιζέλος, Ε. Κουρκουτίδου-Νικολαΐδου, Α. Γιακουμακάτος και Γ. Γεωργιάδης.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΗΜΑΙΟΦΟΡΙΔΗΣ

Αυτόν τον Αύγουστο έφυγαν από κοντά μας ο γλύπτης-αρχιτέκτων Αλέξανδρος Πατσούρης και, στις αρχές Σεπτεμβρίου, ο αρχιτέκτων Σθένης Μολφέσης. Το περιοδικό θα επανέλθει στο έργο όλων των συναδέλφων σε προσεχή τεύχη του.

ΕΠΙΚΑΙΡΑ

ο Άρης Κωνσταντινίδης στην Αμερική

• Ελένη Φεσσά-Εμμανουήλ • Ιστορικός, επίκ. καθηγ. του Πανεπιστημίου Αθηνών

Ενώ ο ελληνικός μοντερνισμός παραμένει στον τόπο μας υποτιμημένος και η αρχιτεκτονική κληρονομιά του αφανίζεται, η αξία των δημιουργών της κερδίζει αργά, αλλά σταθερά, τη διεθνή αναγνώριση. Ένας κορυφαίος αρχιτέκτονας μας, ο Άρης Κωνσταντινίδης (1913-1993), τιμήθηκε πρόσφατα ως ιδιαίτερα σημαντική περίπτωση της μοντέρνας ευρωπαϊκής παράδοσης σε Διεθνή Επιστημονική Ημερίδα της Αρχιτεκτονικής Σχολής του Princeton (14.2.1998), με την ευκαιρία της περιοδεύουσας «Έκθεσης έργων του στις Η.Π.Α. (Princeton, Washington και Νέα Υόρκη). Η εκδήλωση έγινε πέντε χρόνια μετά το θάνατο του Κωνσταντινίδη, μια περίοδο απόλυτης αδιαφορίας για το μεγάλο αυτό κεφάλαιο της σύγχρονης αρχιτεκτονικής μας από πλευράς των τυπικά αρμόδιων φορέων στην Ελλάδα, οι οποίοι κάθε άλλο παρά φειδωλοί είναι σε επετειακούς εορτασμούς και δημόσιες σχέσεις. Η έξιδος του Κωνσταντινίδη στις Η.Π.Α. οφείλεται στην πρωτοβουλία και το πείσμα δύο νέων αρχιτεκτόνων: της Μαρίνας Λαθούρη, η οποία είναι λέκτωρ και υποψήφια διδάκτωρ στην Αρχιτεκτονική Σχολή του Πανεπιστημίου

ou της Πενσιλβανίας, και του απόφοιτου της Αρχιτεκτονικής Σχολής του Princeton Maurice van Eijs. Ο ενθουσιασμός των δύο αυτών νέων, η συνέργασία τους με τον Δημήτρη Κωνσταντινίδη, γιο του αρχιτέκτονα, αλλά και η ηθική στήριξη της προσπάθειάς τους από ακαδημαϊκούς και αρχιτέκτονες διεθνούς κύρους, οι οποίοι εκτιμούσαν τον έλληνα δημιουργό, όπως ήταν ο Kenneth Frampton, ο Joseph Ryckwert και η M. Christine Boyer, κατόρθωσαν να αποφύγουν υφάλους οι οποίοι ζημιώνουν ή μπερδεύουν πρόσωπα, ιδέες και πράγματα της νεότερης αρχιτεκτονικής μας. Ο ένας ύφαλος έχει να κάνει με την αρχιτεκτονική δημοσιότητα και κριτική, οι οποίες συχνά λειτουργούν τη σύγχυση και την ημιμάθεια, τόσο μέσα όσο και έξω από την Ελλάδα. Ένας άλλος ύφαλος είναι ο μανιχαϊσμός και οι αγκυλώσεις –εθνικές ή διεθνιστικές– του ιστορικού και κριτικού λόγου, που παγιδεύουν τη θεώρηση αρχιτεκτόνων και έργων της περιφέρειας του διεθνούς καπιταλισμού με δύο αντίπαλες, αλλά εξίσου αγόνες, λογικές: (α) τη λογική της αντίθεσης μοντερνισμού και παράδοσης που καλλιέργησαν συστηματικά ο μοντέρνος κριτικός λόγος και η συγκριτική ιστορία των ηγετικών δυνάμεων της αρχιτεκτονικής καινοτομίας, μόδας και δημοσιότητας του 20ού αιώνα, και (β) τη λογική της άμυνας των αρχιτεκτόνων της περιφέρειας απέναντι στην ισοπεδωτική κυριαρχία των νεωτερισμών του κέντρου, η οποία παίρνει διάφορες μορφές: από αυτήν του λεγόμενου «κριτικού τοπικισμού» ώς εκείνην του αυτάρεσκου επαρχιωτισμού ή εθνικισμού. Και οι δύο αυτές λογικές είναι απόρροια της αντίληψης για την ύπαρξη ενός ή λίγων κυρίαρχων πολιτιστικών/αρχιτεκτονικών κέντρων (π.χ.: Γερμανία, Η.Π.Α.) που περιβάλλονται από εξαρτημένους δορυφόρους (π.χ.: Ελλάδα, Φινλανδία, Πορτογαλία), οι οποίοι, ότι και να κάνουν, θα υστερούν πάντα από την πρωτοποριακή παραγωγή του(ων) κέντρου(ων) ή θα έχει περιορισμένο, τοπικό ενδιαφέρον. Η αντίληψη αυτή που θέλει όλους ανεξαιρέτως τους αρχιτέκτονες της περιφέρειας «βραδυπορούντες και μετριοπαθείς μοντερνιστές» ή «γραφικούς και ιδιότυπους τοπικιστές», είναι βέβαια βολική για την προσέγγιση της αρχιτεκτονικής των πολλών δεν ισχύει, όμως, στις περιπτώσεις αρχιτεκτόνων όπως είναι λ.χ. οι «περιφερειακοί» Aalto, Schindler ή

Asplund, που έχουν έργο αειθαλές, πρωτότυπο ή υπερτοπικού ενδιαφέροντος. Στο πλαίσιο αυτών ακριβώς των «εξαιρέσεων» από τα γενικώς ισχύοντα επανεξετάστηκε και η περίπτωση Κωνσταντινίδη στο Princeton.

Η διοργάνωση των εκδηλώσεων για τον έλληνα αρχιτέκτονα έγινε από τριμελή επιτροπή, στην οποία συμμετείχαν οι δύο νέοι αρχιτέκτονες και η καθηγήτρια της Αρχιτεκτονικής Σχολής του Princeton M. Christine Boyer. Πραγματοποιήθηκε με την υποστήριξη της σχολής αυτής, του δραστηριού «Προγράμματος Ελληνικών Σπουδών» του Princeton, που διευθύνει ο Δημήτρης Γόντικας, του «Ιδρυματος Ελληνικού Πολιτισμού» της Νέας Υόρκης και του «Graham Foundation for Advanced Studies in the Fine Arts».

1. Η διεθνής ημερίδα στην Αρχιτεκτονική Σχολή του Princeton

Η διεθνής ημερίδα με τίτλο «Άρης Κωνσταντινίδης: το κτίριο και ο τόπος» («Aris Konstantinidis: The Building and the Land») πραγματοποιήθηκε το Σάββατο 14 Φεβρουαρίου 1998 στο αμφιθέατρο Betts της Αρχιτεκτονικής Σχολής του Πανεπιστημίου του Princeton. Στην ημερίδα συμμετείχαν πέντε ομιλητές, με την ακόλουθη σειρά: (α) η Ελένη Φεσσά-Εμμανουήλ, ιστορική της νεοελληνικής αρχιτεκτονικής και επίκουρη καθηγήτρια Πανεπιστημίου Αθηνών, με την εισήγηση: «Συμφιλιώνοντας το Μοντερνισμό με την Παράδοση. Το υπερτοπικό μήνυμα της αρχιτεκτονικής φιλοσοφίας του Άρη Κωνσταντινίδη», (β) ο αμερικανός καθηγητής της Αρχιτεκτονικής Σχολής του Πανεπιστημίου τής Πενσιλβανίας David Leatherbarrow με την εισήγηση «Επανάληψη και Τόπος στο έργο του Άρη Κωνσταντινίδη και άλλων αρχιτεκτόνων», (γ) ο αρχιτέκτων Δημήτρης Κωνσταντινίδης με την εισήγηση «Η ανώνυμη αρχιτεκτονική του Άρη Κωνσταντινίδη ή Η άροντηση της μορφοκρατίας», (δ) ο διάσημος άγγλος κριτικός της Μοντέρνας Αρχιτεκτονικής και καθηγητής στην Αρχιτεκτονική Σχολή του Πανεπιστημίου της Columbia Kenneth Frampton, με την εισήγηση «Η αρχιτεκτονημένη μορφή (Tectonic form) και το πεπρωμένο της τοπιθεσίας της: η αρχιτεκτονική του Άρη Κωνσταντινίδη», και (ε) ο Σωκράτης Γεωργιάδης, καθηγητής της αρχιτεκτονικής ιστορίας και θεωρίας στην Κρατική Ακαδημία των Καλών Τεχνών της Στούτγκαρδης.

Σκοπός της ημερίδας ήταν η εξέταση της στοχαστικής αρχιτεκτονικής του Κωνσταντινίδη και η ανάδειξη της σε υπόθεση εργασίας για τους σημερινούς αρχιτέκτονες και φοιτητές που ασχολούνται με θέματα δομημένου περιβάλλοντος και τοπίου. Με ορι-

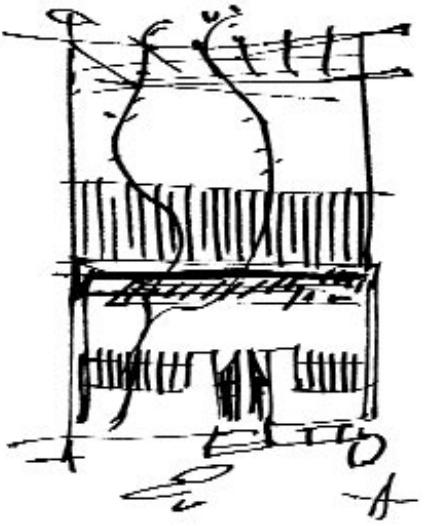
σμένες όμως από τις εισηγήσεις, ο σκοπός αυτός διευρύνθηκε αισθητά.

Η γράφουσα, λ.χ., επικεντρώθηκε σε ένα θέμα της φιλοσοφημένης αρχιτεκτονικής του Άρη Κωνσταντινίδη, υπερτοπικού ενδιαφέροντος: την πρόθεση και την ικανότητα του έλληνα αρχιτέκτονα να συμφιλώσει υποδειγματικά στο έργο του τον διεθνή Μοντερνισμό με την τοπική Παράδοση. Εντοπίζοντας το φιλοσοφικό υπόβαθρο και τις αρχιτεκτονικές συγγένειες του Κωνσταντινίδη (A. Perret, Frank Lloyd Wright κ.ά.), υποστήριξε ότι η παραδειγματική αυτή συμφιλώση ήταν ένας γόνιμος αντίλογος στην τότε επικρατούσα άποψη για την αντίθεση εκσυγχρονισμού και παράδοσης, αλλά και στην ελιτιστική μορφοκρατία των αρχιτεκτονικών -ισμών του καιρού του (το Διεθνούς Στιλ, της μνημειοποίησης του Le Corbusier, του νεομπροταλισμού, του επιστημονισμού, του κοινωνικού μεσιανισμού των αρχιτεκτόνων-πολεοδόμων του Team X, του υστερομοντερνισμού, του μεταμοντερνισμού, της αποδόμησης, του νεο-μοντερνισμού κ.ά.). γιατί ο ελληνότροπος μοντερνισμός του Κωνσταντινίδη διαφοροποιείται ριζικά τόσο από την ελληνόμορφη γραφικότητα του αρχιτεκτονικού μας «δημοτικισμού» ή «τοπικισμού» όσο και από το φορμαλισμό των μοντερνιστών. Αυτή ακριβώς η πτυχή της «κτισμένης φιλοσοφίας» του Άρη Κωνσταντινίδη είναι που της επιτρέπει να αντέχει στο χρόνο και να έχει νόημα όχι μόνο στο στενό πλαίσιο του νεοελληνικού μοντερνισμού, αλλά και στο ευρύτερο πλαίσιο του εκσυγχρονισμού περιοχών με αξιόλογες αρχιτεκτονικές παραδόσεις, όπως είναι λ.χ. τα Βαλκάνια, η Μεσόγειος, η Ινδία ή η Κίνα.

Η εισήγηση του David Leatherbarrow βασίστηκε σε δύο υποθέσεις και ισάριθμα ερωτήματα. Ξεκίνησε με την υπόθεση ότι ο Κωνσταντινίδης (όπως όλοι οι σύγχρονοι αρχιτέκτονες) βρέθηκε αντιμέτωπος στη δουλειά του με το εξής πρόβλημα: πώς μπορεί ένα αρχιτεκτονικό έργο να συλληφθεί και να πραγματωθεί σαν κάτι το μοναδικό, όταν τόσο οι παραγωγικές μέθοδοι δύσκολοι είναι και οι πολιτισμικές προσδοκίες ευνοούν την επανάληψη προγενέστερων λύσεων; Στη συνέχεια ο ομιλητής, θεωρώντας την ιδιαιτερότητα μέσα από την επανάληψη ως στόχο, αναρωτήθηκε αν αυτός ο στόχος μπορεί να επιτευχθεί το ίδιο ικανοποιητικά με τις προ-βιομηχανικές και βιομηχανικές μεθόδους. Έτσι, τον Leatherbarrow απασχόλησε ο συγγενής τρόπος με τον οποίο ο Κωνσταντινίδης και άλλοι αρχιτέκτονες (π.χ. Richard Neutra, Antoni Raymond) αντιμετωπίσαν το ζήτημα των «εταμένων σχέσεων» του Μοντερνισμού με την Παράδοση, του παρόντος με το παρελθόν, της ιδιαιτε-

πάνω: Η αρχιτεκτονική σχολή του Princeton όπου φιλοξενήθηκε η ημερίδα και η έκθεση για τον Άρη Κωνσταντινίδη,
φωτ. Ε. Φεσσά-Εμμανουήλ
κάτω: Άποψη της έκθεσης, φωτ. Ε. Φεσσά-Εμμανουήλ
δίπλα: Μύκονος, 1950, φωτ. Α. Κωνσταντινίδης

πάνω: Α. Κωνσταντινίδης, σκίτσο από σπίτι στην Κοκκιά,
1945
κάτω: Καβουρή, 1963, φωτ. Α. Κωνσταντινίδης

22

ρότητας/καταλληλότητας με την επανάληψη/τυποποίηση. Η συγκριτική αυτή θεώρηση επικεντρώθηκε στο ρόλο του τοπίου και των περιβαλλοντικών συνθηκών του αρχιτεκτονικού έργου στον καθορισμό όμοιων ή διαφορετικών λύσεων. Παρά τις πολύ ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις και συσχετισμούς του ομιλητή, είναι γεγονός ότι η υπόθεση εκκίνησής του δεν εκφράζει την ουσία της αρχιτεκτονικής του Κωνσταντινίδη: γιατί αυτό που κυρίως απασχόλησε τον αρχιτέκτονα, δεν ήταν η ιδιαιτερότητα ή η πρωτοτυπία, αλλά το ζήτημα του τύπου ή του κανόνα της κατασκευής.

Η εισήγηση του Δημήτρη Κωνσταντινίδη άρχισε με μια τεκμηριωμένη απόρριψη της κατάταξης του έργου του πατέρα του στη νεφελώδη κατηγορία του «κριτικού τοπικισμού». Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στον εντοπισμό των ουσιωδών διαφορών αυτού του έργου από εκείνο του Δημήτρη Πικιώνη. Στη συνέχεια, έχοντας ως σταθερό σημείο αναφοράς ένα μόνο κτίριο –το Μοτέλ Ξενία της Καλαμπάκας–, ο ομιλητής σχολίασε τις βασικές παραμέτρους της αρχιτεκτονικής του Άρη Κωνσταντινίδη. Έδειξε κυρίως ότι πρόκειται για ένα έργο «λαϊκό» (όχι ελιτιστικό ή λαϊκιστικό), στέρεα ριζωμένο στην εποχή του, αλλά και δεμένο με την άχρονη παράδοση της ανώνυμης αρχιτεκτονικής. Τονίστηκε ιδιαίτερα ο πρωτεύων ρόλος της δομής, της τυπολογίας και της κατασκευής, καθώς και η άποψη του Άρη Κωνσταντινίδη ότι η αληθινή αρχιτεκτονική είναι ένα «φυσικό» φαινόμενο και όχι ένα προϊόν του σχεδιαστήρου.

Ο Kenneth Frampton έριξε το βάρος σε δύο παραμέτρους του έργου του Κωνσταντινίδη, η σύνθεση των οποίων του εξασφαλίζει μια θέση στην παγκόσμια αρχιτεκτονική. Η πρώτη παράμε-

τρος, η οποία έχει να κάνει με την ηθική και συγγενεύει με τον κατασκευαστικό ορθολογισμό του A. Perret, συνοψίζεται στη ρήση του έλληνα αρχιτέκτονα «Η καλή αρχιτεκτονική ξεκινά πάντα με μια καλή κατασκευή». Η δεύτερη παράμετρος είναι η πολιτισμική αυτογνωσία και η ευαισθησία του Κωνσταντινίδη απέναντι στο φυσικό περιβάλλον που του επέτρεψαν να ενσωματώσει οργανικά τις νέες κατασκευές του στο ελληνικό τοπίο. Η εισήγηση του Frampton στηρίχθηκε στο εκπληκτικό, όπως το χαρακτήρισε, βιβλίο του Κωνσταντινίδη *Στοιχεία αυτογνωσίας*, και στην αναγνώριση ότι για την εκτίμηση του έργου του δεν προσφέρεται ο όρος «κριτικός τοπικισμός», με την έννοια της «tautōtētaς» τοπικών «σχολών»: γιατί η άρση τής αντίθεσης ανάμεσα στον κατασκευαστικό ορθολογισμό και την ευαισθησία για τον τόπο που πέτυχε ο Κωνσταντινίδης και, μέσω αυτού, η σύγχρονη ελληνική αρχιτεκτονική. Εξεφύγει από τις περιθωριακές πρακτικές ή τον «τοποφορμαλισμό» των «κριτικών τοπικιστών».

Ο τελευταίος ομιλητής, Σωκράτης Γεωργιάδης, ασχολήθηκε με τις θεωρητικές και ιδεολογικές καταβολές τής αρχιτεκτονικής του Άρη Κωνσταντινίδη. Αναγνωρίζοντας τους δεσμούς του αρχιτέκτονα με την ανώνυμη αρχιτεκτονική, Τονίστηκε ιδιαίτερα ο πρωτεύων ρόλος της δομής, της τυπολογίας και της κατασκευής, καθώς και η άποψη του Άρη Κωνσταντινίδη ότι η αληθινή αρχιτεκτονική είναι ένα «φυσικό» φαινόμενο και όχι ένα προϊόν του σχεδιαστήρου.

Ο Kenneth Frampton έριξε το βάρος σε δύο παραμέτρους του έργου του Κωνσταντινίδη, η σύνθεση των οποίων του εξασφαλίζει μια θέση στην παγκόσμια αρχιτεκτονική. Η πρώτη παράμε-

τριοπαθή μοντερνισμό» της «Σχολής του Μονάχου», αλλά και από την κριτική στάση των γερμανών αρχιτεκτόνων απέναντι στη νεωτερικότητα – μια στάση βασισμένη στις ιδέες της «περιοχής/πατρίδας» και της «παράδοσης», που διαμορφώθηκε στο γύρισμα του αιώνα και κορυφώθηκε στη δεκαετία του 1930. Στη συνέχεια, σχολίασε τις ουσιώδεις διαφορές του Κωνσταντινίδη από τους έλληνες αρχιτέκτονες που στράφηκαν στην παράδοση για να τη μεταγράψουν στιλιστικά στη σύγχρονη παραγωγή τους, αλλά και από τους γερμανούς ομοτέχνους του, οι οποίοι, μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, απομακρύνθηκαν συνειδητά από την παράδοση και προσπάθησαν να ευθυγραμμιστούν με τα κυρίαρχα ρεύματα του διεθνούς μοντερνισμού.

2. Η Έκθεση

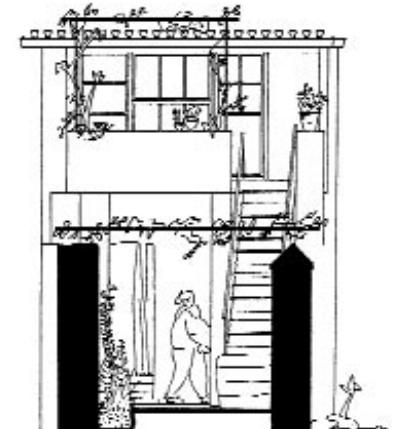
Μετά τη λήξη της ημερίδας έγιναν τα εγκαίνια της Έκθεσης Άρη Κωνσταντινίδη στον προθάλαμο της Αρχιτεκτονικής Σχολής του Princeton. Τα εκθέματα προέρχονταν από το αρχείο του αρχιτέκτονα και τα είχαν επιλέξει οι οργανωτές της Έκθεσης με τη συνεργασία του Δημήτρη Κωνσταντινίδη. Παρουσιάστηκαν εννέα χαρακτηριστικά έργα του αρχιτέκτονα και μία πρωτότυπη μακέτα του. Τα έργα αυτά ήταν τέσσερα ξενοδοχεία της Ε.Ο.Τ. –το Ξενοδοχείο Τρίτων της Άνδρου του 1958, το Ξενοδοχείο Ξενία της Μυκόνου του 1960, το Μοτέλ Ξενία της Καλαμπάκας του 1960, και το Ξενοδοχείο Ξενία του Πόρου του 1964–, το Συγκρότημα Αποδυτηρίων και Ξενώνων της Επιδαύρου του 1958/60/62, το Περίπτερο του Ε.Ο.Τ. στη Διεθνή Έκθεση της Θεσσαλονίκης του 1961, το Αρχαιολογικό Μουσείο στα Γιάννενα του 1965–66 και τρεις κατοικίες – η μονοκατοικία Ξύδη κοντά στο Πλαναθναϊκό Στάδιο του 1961, το εξοχικό σπίτι στην Ανάβυσσο του 1962 και το σπίτι για δύο οικογένειες στις Σπέτσες του 1966–67. Η παρουσίαση των εννέα αυτών αρχιτεκτονημάτων έγινε με 26 μεγάλους πίνακες από χαρτί, που περιείχαν σχέδια και φωτογραφίες τους, και είχαν ετοιμαστεί από τον Άρη Κωνσταντινίδη για την αναδρομική Έκθεση του έργου του στην Εθνική Πινακοθήκη της Αθήνας, το 1989. Η μακέτα που εκτέθηκε, ήταν του Περιπτέρου του Ε.Ο.Τ. στη Διεθνή Έκθεση της Θεσσαλονίκης (1959) και είχε κατασκευαστεί από τον ίδιο τον αρχιτέκτονα.

Εκτέθηκαν ακόμη 6 πίνακες με φωτογραφίες του Άρη Κωνσταντινίδη, όπου έργα δικά του παρουσιάζονταν σε αντιπαραβολή με ελληνικά τοπία και κτίρια. Την επιλογή και τη σύνθεση των φωτογραφιών είχε κάνει ο ίδιος ο αρχιτέκτονας.

Ο σχεδιασμός της Έκθεσης Κωνστα-

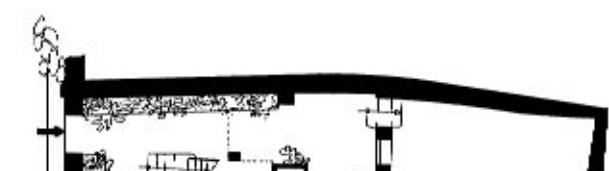
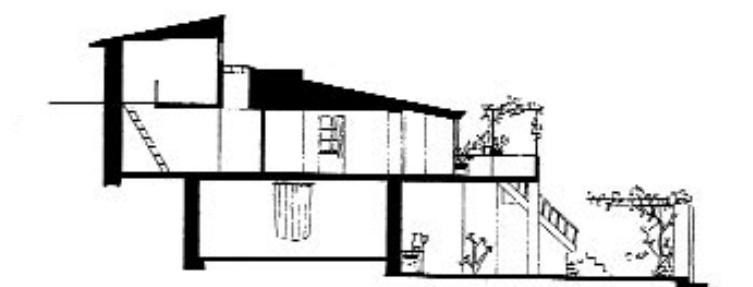
νινίδη στην Αρχιτεκτονική Σχολή του Princeton έγινε από τη Μαρίνα Λαθούρη και τον Maurice van Eijs. Οι ίδιοι σχεδίασαν το καλαίσθητο ενημερωτικό φυλλάδιο των εκδηλώσεων του Princeton. Στο φυλλάδιο περιλαμβάνονται: εισαγωγικό σημείωμα της M. Christine Boyer, πρόλογος της Μαρίνας Λαθούρη, περιλήψεις των πέντε εισηγήσεων της ημερίδας, σύντομα βιογραφικά σημεώματα των ομιλητών –Ελένης Φεσσά-Εμμανουήλ, David Leatherbarrow, Δημήτρη Κωνσταντινίδη, Kenneth Frampton και Σωκράτη Γεωργιάδη– και εκείνων που πήραν μέρος στη συζήτηση –Edmund Keeley, M. Christine Boyer, Alan Colquhoun και Allesandra Ponte–, βιογραφικό σημείωμα και εργογραφία του Άρη Κωνσταντινίδη, μονοσέλιδες παρουσιάσεις των εκτιθέμενων έργων του με χαρακτηριστικές φωτογραφίες, σχέδια και σύντομες περιλογή φωτογραφιών του Κωνσταντινίδη από ελληνικά τοπία και κτίσματα.

Μετά το Princeton, η Έκθεση έργων του Άρη Κωνσταντινίδη φιλοξενήθηκε στην πρωτεύουσα των H.P.A. από το «Washington Alexandria Architecture Consortium» (23.3.–7.4.1998), και στη συνέχεια μεταφέρθηκε στον εκθεσιακό χώρο του «Ιδρυματος Ελληνικού Πολιτισμού» της Νέας Υόρκης (14.4.–15.5.1998).

πάνω: Α. Κωνσταντινίδης, αποτύπωση αθηναϊκού σπιτιού, Αθήνα, 1943 (οδός Στράτωνος 21)
κάτω: Α. Κωνσταντινίδης, αποτύπωση αθηναϊκού σπιτιού, Αθήνα, 1943 (οδός Ναυάρχου Νικοδήμου 12)

23

ΟΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ ΤΟΥ ΒÓΛΟΥ

• Όλια Λουκά •

Στο νέο αμφιθέατρο του Βόλου, στην ανακαίνισμένη παλιά καπναποθήκη του Σπίρερ, το ΤΕΕ-Τμήμα Μαγνησίας και το Δημοτικό Κέντρο Ιστορικών Ερευνών του Δήμου Βόλου διοργάνωσαν το διήμερο επιστημονικό συμπόσιο «Οι αρχιτέκτονες του Βόλου - Συμβολές στην Ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική», στο οποίο παρουσιάστηκε το έργο αρχιτεκτόνων που είναι γεννήθηκαν στην πόλη και έδρασαν στα κέντρα του ελληνισμού και στο εξωτερικό (Κωνσταντίνος και Νικόλαος Δημάδης, Νικόλας Ζάχος, Ιωάννης Νικολαΐδης), είτε δεν συνδέονται με τον Βόλο, αλλά έκτισαν εκεί (Αριστοτέλης Ζάχος, Αναστάσιος Μεταξάς, Περικλής Σακελάριος, Νίκος Μητσάκης). Στο συμπόσιο που συντόνισε ο Γιώργος Λάββας, καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών, συμμετείχαν γνωστοί μελετητές της ελληνικής αρχιτεκτονικής: ο Νίκος Χολέβας, καθηγητής αρχιτεκτονικής μορφολογίας και ρυθμολογίας του Τμήματος Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ, η Ελένη Φεσσά-Εμμανουήλ, επίκουρη καθηγήτρια της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, η Βίλμα Χαστάγουλη, επίκουρη καθηγήτρια της Αρχιτεκτονικής Σχολής ΑΠΘ, η Κατερίνα Πατσουμά, λέκτορας ΕΜΠ, η Αίγλη Δημόγλου, ιστορικός από το Δημοτικό Κέντρο Ιστορικών Ερευνών του Δήμου, ο Σάββας Τσιλένης, αρχιτέκτονας, και ο Δημήτρης Παλιούρας, αρχιτέκτονας.

Η περίοδος που αποτέλεσε το πλαισιο του συμπόσιου, αρχίζει και τελειώνει με δύο συμβατικά ορόσημα: το

έτος 1884, με την ίδρυση των Σιδηροδρόμων Θεσσαλίας, και το έτος 1955, με τον μεγάλο σεισμό που αποτέλεσε την απαρχή της ολοκληρωτικής αλλαγής της φυσιογνωμίας της πόλης. Πρόκειται για μια περίοδο άνθισης του Βόλου που εξευρωπαίζεται, συνδέεται με την υπόλοιπη Ελλάδα, αποκτά μια ισχυρή αστική τάξη, γνωρίζει αλματώδη οικονομική ανάπτυξη με την υφαντουργία και την αλευροποιία, και γίνεται αποδέκτης αρχιτεκτονικών αναζητήσεων που καλύπτουν όλες σχεδόν τις μορφολογικές εκδοχές εκείνης της περιόδου.

Η περίοδος από την ίδρυση της πόλης, το 1840, μέχρι τις αρχές τού

20ού αιώνα, συμπίπτει με την άνθιση της νεότερης ελληνικής αρχιτεκτονικής και τα στιλιστικά ρεύματα του νεοκλασικισμού, του ιστορισμού και του εκλεκτικισμού, τα οποία δημιούργησαν μια πόλη-πρότυπο της νεοκλασικής περιόδου με εξαιρετικά ιδιωτικά μέγαρα και μεγάλα δημόσια κτίρια. Τα πρώτα δείγματα της σύγχρονης ελληνικής αρχιτεκτονικής του μοντέρνου κινήματος θα αρχίσουν να παρουσιάζονται στο μεσοπόλεμο, με πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα τις κατοικίες Παπαγεωργίου στην παραλία, στα 1932, από τον Περικλή Σακελλάριο, την οικία Κουτσίνα, στα 1934, από τον Νίκο Μητσάκη, τα κτίρια του 7ου και του 8ου Δημοτικού Σχολείου, στα 1933, έργα του Δημητρίου Κλάψη, καθώς και πολλά άλλα.

Οι σεισμοί του 1955 θα αποτελέσουν το τέλος αυτής της εξέλιξης. Μεγάλα

ανοικοδομηθούν, αλλάζοντας ριζικά την αρχιτεκτονική φυσιογνωμία τής πόλης. Οι αρχιτέκτονες, το έργο των οποίων παρουσιάστηκε στο συμπόσιο και την Έκθεση είναι:

Ο Κωνσταντίνος Δημάδης, ο οποίος

έζησε στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, κυρίως στην Κων/πόλη, και πέθανε το 1901. Μελέτησε και κατασκεύασε πολλά κτίρια στην Κωνσταντινούπολη, την Αδριανούπολη, το Βόλο, το Πήλιο και το Άγιον Όρος. Έργα του είναι το Ζωγράφειο Παρθεναγάγειο στην Κωνσταντινούπολη, η Αστική Σχολή Νεοχωρίου στο Βόσπορο (1872), το θέρετρο Τριανταφυλλίδη στην Πρίγκηπο, το Ελληνικό Γυμνάσιο Αρρένων στην Αδριανούπολη (1880), το Δημοτικό Θέατρο (1894-1896) και το Μέγαρο Σαραφοπούλου (1894) στο Βόλο.

Ο Νικόλαος Δημάδης, γιος και βοηθός του Κωνσταντίνου, ο οποίος πέθανε το 1925. Πέρα από την επίβλεψη των έργων του πατέρα του, δικό του έργο είναι ο ναός του Αγίου Ιωάννη Προδρόμου στα Πριγκηπόντσα της Κωνσταντινούπολης, το 1894.

Ο αρχιτέκτονας Βασίλης Δούρας, ο οποίος γεννήθηκε στο Βόλο το 1904 και πέθανε στην Αθήνα το 1981. Σπούδασε στο Μόναχο και το Παρίσι, και εργάστηκε κυρίως στην τεχνική υπηρεσία του Υπουργείου Παιδείας (1940-1970). Με αυτή την ιδιότητα συμμετείχε στο πρωτοποριακό πρόγραμμα των σχολικών κτιρίων της δεκαετίας του '30 και εργάστηκε στην αναστήλωση του ναού της Απτέρου Νίκης στην Ακρόπολη με τον Νικόλαο Μπαλάνο και, αργότερα, με τον Αναστάσιο Ορλάνδο. Παράλληλα, σχεδίασε μια σειρά από ιδιωτικά έργα με χαρακτηριστική μοντερνιστική μορφολογία. Κυριότερα έργα του είναι το δημοτικό σχολείο Νιοχωρίου Μυτιλήνης, το τετρατάξιο δημοτικό σχολείο της Πάτρας, το Αρχαιολογικό Μουσείο της Κέρκυρας, η επέκταση του Βυζαντι-

νού Μουσείου της Αθήνας (1942-1952), το νέο κτίριο του Χημείου του Πανεπιστημίου Αθηνών στην οδό Ναυαρίνου (1950-1960), η επέκταση του Εθνικού Θεάτρου (1959), η εκκλησία του Αγίου Θωμά στους Αμπελοκήπους, οι πολυκατοικίες Μπαδράβου και Τομπούκη στην Αθήνα, και το σπίτι του Νίκου Καζαντζάκη στην Αίγινα. Ο Αριστοτέλης Ζάχος, ηγετική μορφή της ελληνικής αρχιτεκτονικής του 20ού αιώνα, ο οποίος γεννήθηκε στο Βόλο το 1875 και πέθανε στην Αθήνα το 1941. Σπούδασε και εργάστηκε στο Παρίσι. Η βράβευσή του σε διαγωνισμό του Γαλλικού Υπουργείου Ναυτικών αποτέλεσε σταθμό για την καριέρα του, γιατί του έδωσε την ευκαιρία να ασχοληθεί από το 1919-1929 με σημαντικά κτίρια (Λέσχη Πληρωμάτων του Στόλου, Αθλητικό Κέντρο Πολεμικού Ναυτικού κ.ά.) Σημαντικά έργα του είναι η Ελληνική Φοιτητική Εστία στη Διεθνή Πανεπιστημιούπολη του Παρισιού (1930-1932), καθώς και η μελέτη για το κτίριο του Ελληνικού Προξενείου στο Παρίσι.

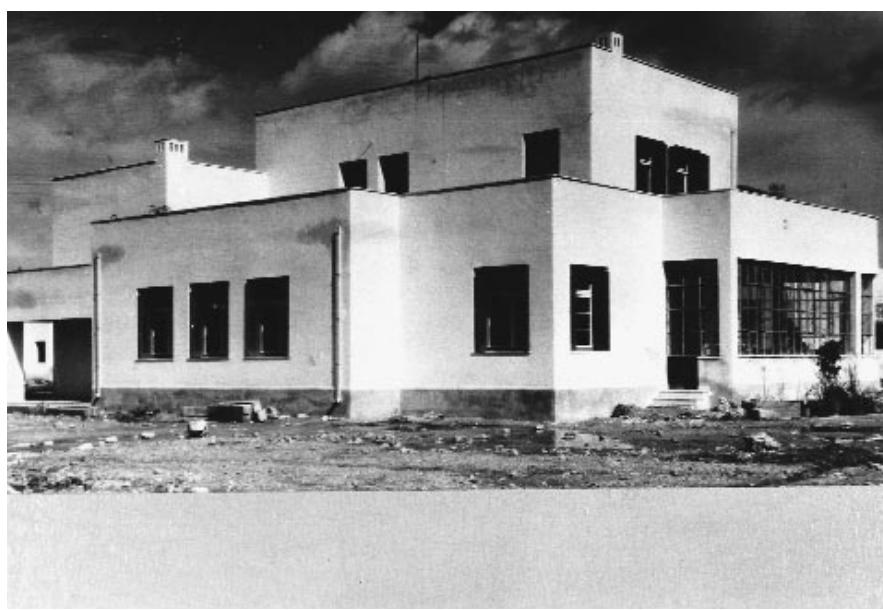

πάνω: Ο αρχιτέκτονας Α. Ζάχος, προσωπογραφία

Θ. Φλωρά-Καραβία

κάτω αριστερά: Το μέγαρο της Αρχαιολογικής Εταιρείας 1879-1899, Πανεπιστημίου και Ομίλου, έργο του Ιωάννη Αξελού, (πηγή: Λεύκωμα της εκατονταετηρίδας της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας, 1837-1937, Αθήνα, σ. 62)

κάτω δεξιά: Η Ελληνική Φοιτητική Εστία στη Διεθνή Πανεπιστημιούπολη του Παρισιού, έργο του Ν. Ζάχου, φωτ. E. Φεσσά-Εμμανουήλ

πάνω: Άποψη της έκθεσης στην καπνοποθήκη Σπίρερ, φωτ. E. Φεσσά-Εμμανουήλ

κάτω αριστερά: Οικία Πετυχάκη στο Π. Ψυχικό, 1934,

έργο του Α. Ζάχου, (πηγή: Φωτογραφικό αρχείο E. Φεσσά-Εμμανουήλ)

κάτω δεξιά: Υδατογραφία της Μεγάλης του Γένους Σχολής, του Κ. Δημάδη (πηγή: Λεύκωμα Συνδέσμου Μεγαλοσχολιών και Ιωακειμίδων, 1988)

Τρίτη, τέταρτη, πέμπτη πλατεία...

• Θεοκλής Καναρέλης • αρχιτέκτων

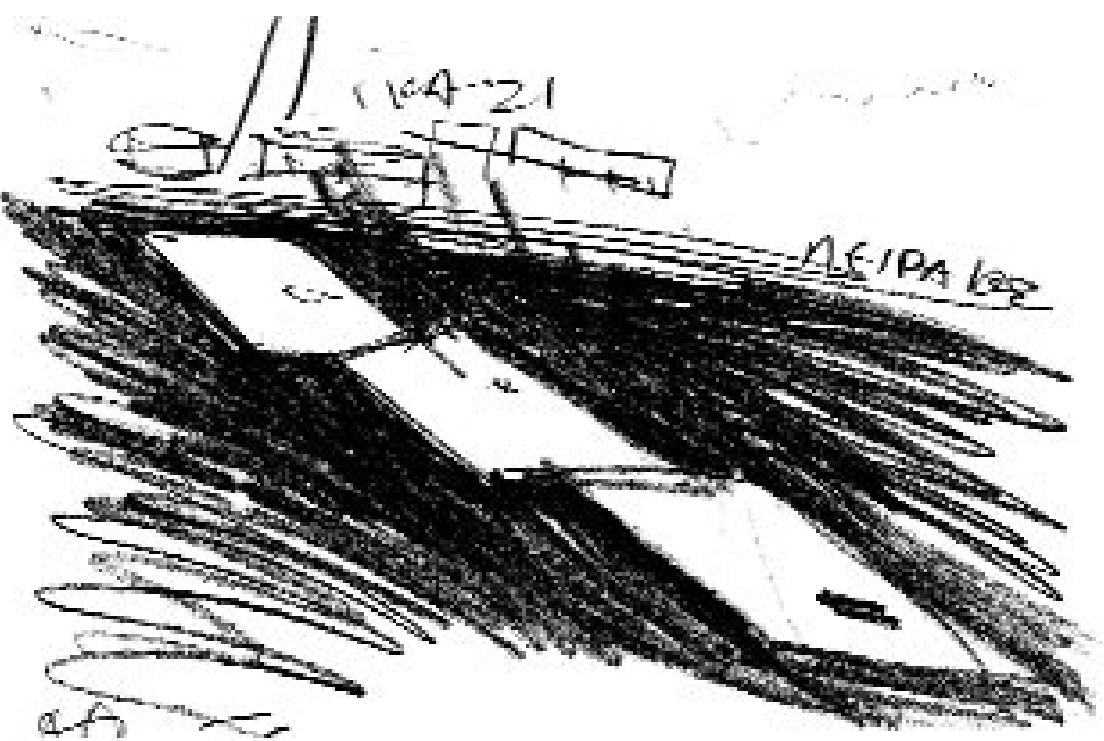
Το να υπερασπίζεται κάποιος το έργο του, πόσο μάλλον όταν έτυχε να τιμηθεί με ένα πρώτο βραβείο πριν οκτώ χρόνια, είναι κάτι που προκαλεί αμηχανία πρώτον γιατί έχει περάσει πολύς καιρός και ο ίδιος έχει αλλάξει, και δεύτερον γιατί η συνεχής υπεράσπιση του ίδιου θέματος καταντά πράγμα βασιστό, κουραστικό και, φοβάμαι, γραφικό στο τέλος.

Οι λόγοι που μ' έκαναν να γράψω τις παρακάτω σκέψεις, είναι η δημοσίευση στον Τύπο των προκηρύξεων τριών διεθνών αρχιτεκτονικών διαγωνισμών για τις διαμορφώσεις των Πλατειών Μοναστηράκου, Ομονοίας και Συντάγματος, καθώς και η δημοσίευση της είδησης ότι θα προκηρυχθεί ένας νέος αντίστοιχος διαγωνισμός για την «Τρίτη Πλατεία» των Αθηνών στον Κεραμεικό.

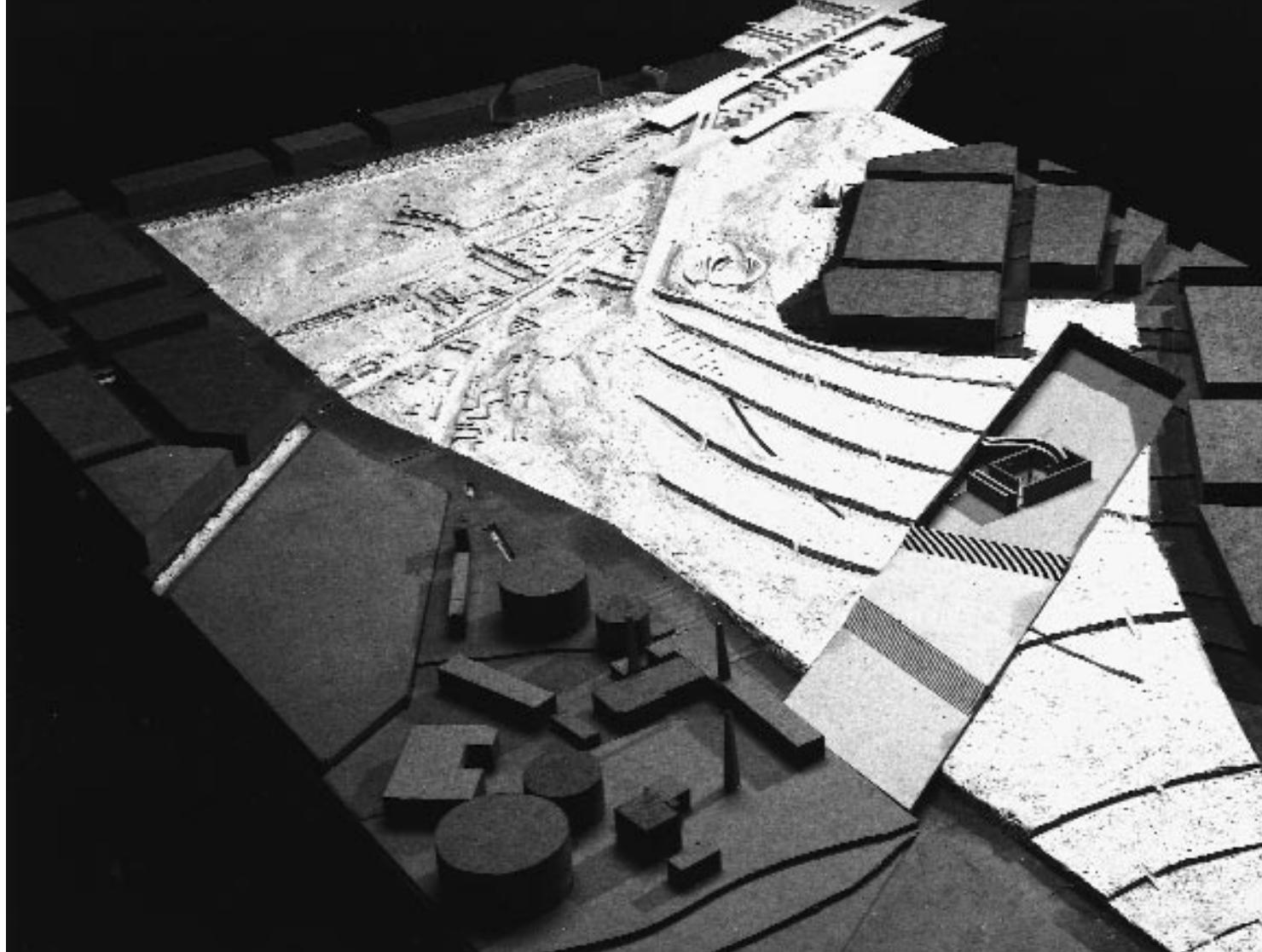
Στη περίπτωση, όμως, της διαβόητης «Τρίτης Πλατείας», υπάρχει ήδη ένας διαγωνισμός και ένα αποτέλεσμα. (Πανελλήνιος αρχιτεκτονικός διαγωνισμός 1990, Α' βραβείο Θ. Καναρέλης, Μ. Παπαδόπουλου). Κάποιοι βραβεύτηκαν, κάποιοι τους βράβευσαν, είκοσι συμμετοχές 70-80 ανθρώπων που δούλεψαν και κατέθεσαν την άποψή τους. Ο διαγωνισμός δημοσιεύτηκε σε ελληνικά και ξένα περιοδικά, πήγε

στην Triennale του Μιλάνου και, πράγμα όλο και σπανιότερο για τα ελληνικά δεδομένα, ο Δήμος της Αθήνας προχώρησε σε ανάθεση της μελέτης, που ολοκληρώθηκε το 1998 μιας μελέτης που, και, κάτω από το βάρος και την πίεση της εφικτότητας, συρρίκνωσε την αρχικές ιδέες του αρχιτεκτονικού διαγωνισμού, κάτω από την πίεση του πολιτικού κόστους, συμβιβάστηκε στις προτάσεις απαλλοτριώσεων από τα 8 οικοδομικά τετράγωνα σε ελάχιστες ιδιοκτησίες· μιας μελέτης που, μετά το τέλος της πρώτης φάσης, είδε να συρρικνώνεται κι άλλο το αντικείμενό της, αφού προκηρύχθηκαν οι πρόσφατες μελέτες ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων από το Υπουργείο Πολιτισμού, και της αφαιρέθηκε το τμήμα του αρχαιολογικού χώρου του Κεραμεικού και η σύνδεση με την αρχαία αγορά.

Γιατί, λοιπόν, προκηρύσσεται ξανά ο διαγωνισμός; Σε ποιον δεν άρεσε η «πλατεία»; Ήταν τολμηρή; Είχε πολιτικό κόστος; Δεν είναι επίκαιρη επειδή πέρασαν οκτώ χρόνια; Δεν άρεσε στους κατόικους της περιοχής; Ήταν ανεπαρκής η κριτική επιτροπή; Δεν άρεσε στον κύριο Τριποδάκη, τότε αντιδήμαρχο, που επίμονα στις τρεις

πάνω: Η τρίτη πλατεία. Η στάθμη της καταβυθισμένης εκκλησίας

τέσσερις συναντήσεις που είχαμε, κατά τη διάρκεια της πρώτης φάσης της μελέτης, ρωτούσε με απορία κοιτάζοντας τα σχέδια: «Τι είναι πλατεία; Πού είναι η πλατεία;», προφανώς μη συμφωνώντας με τη λύση, πράγμα καθόλου μεμπτό βέβαια. (Ου το εμόν ή το σον το ψυχρόν τούτο ρήμα ερρήθη.) Ο καθένας έχει λόγο, χωρίς να χρεώνεται τίποτα.

Κι αυτή τη φορά, διαγωνισμός με διεθνές πρόσωπο! Με διάθεση, δηλαδή, να προσελκύσει ακόμα πιο ριζοσπαστικές λύσεις από αυτές που τόσο σχολιάστηκαν στον πανελλήνιο αρχιτεκτονικό διαγωνισμό (και, όλως παραδόξως, βραβεύτηκαν κιόλας).

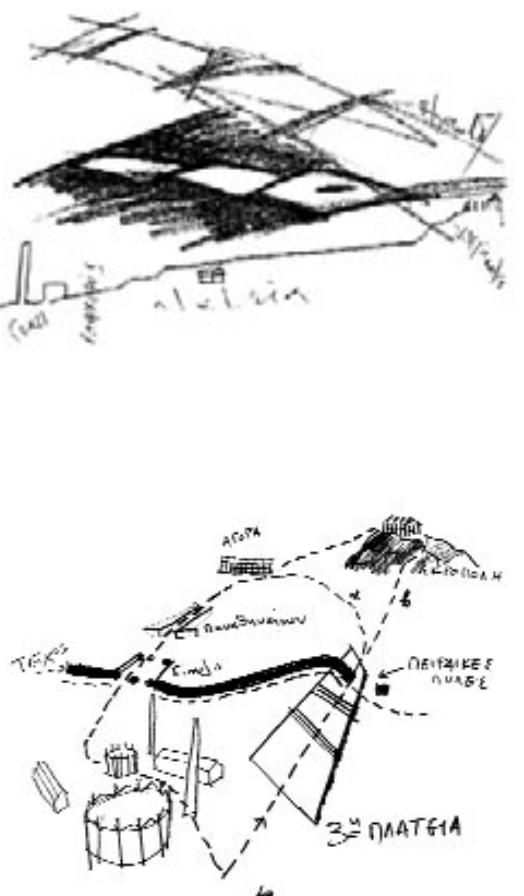
Στην παρουσίαση της πρώτης φάσης της μελέτης του Κεραμεικού σε αίθουσα του Δημαρχείου, η μόνη δημόσια παρατήρηση που έγινε από γνωστό προσκεκλημένο αρχιτέκτονα, ήταν ότι ο βορράς είναι... «λάθος» τοποθετημένος στο σχέδιο, ενώ, στο βάθος της αίθουσας δύο αρχαιολόγοι διαφωνούσαν για το ποιο υπόστρωμα της οδού «Παναθηναϊών» θα αποκαλυπτόταν. Γυρνώντας προς το μέρος μας, ρώτησαν ποιο τμήμα σκεφτόμασταν εμείς να αποκαλύψουμε! Έμεινα άφωνος να αναρωτιέμαι αν, εκτός από τα δύο διαφορετικά υποστρώματα, που προ-

φανώς αντιμάχονταν για την ανάδυσή τους, υπήρχαν και άλλα που απλώς δεν παρευρίσκονταν στην συνάντηση.

Ας υποθέσουμε ότι γίνεται και δεύτερος διαγωνισμός για την «Τρίτη Πλατεία», και βραβεύεται κάποια λύση με μεγάλες πιθανότητες να είναι πολύ καλύτερη από την υπάρχουσα, και δε συμφωνεί ο αντιδήμαρχος, τα υποστρώματα, οι κάτοικοι των πολυκατοικιών του Θησείου, το Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ... Θα γίνει τρίτος, τέταρτος, πέμπτος διαγωνισμός;

Αυτό που μας κατατρέχει, είναι ο φόβος να μη θίξουμε... μήπως κάνουμε λάθος, ο ψεύτικος σεβασμός σε λάθη του παρελθόντος, όπως το τρίγωνο του Κλεάνθη και τη χάραξη της γραμμής του ηλεκτρικού που παραβίασαν και παραχάραξαν τη μικρή ανατολίτικη πόλη των Αθηνών στα μέσα του προηγούμενου αιώνα. Δυστυχώς, χωρίς ν' αγγίξουμε τίποτα, δεν γίνεται τίποτα.

Πριν τρία χρόνια, στον Πανελλήνιο Αρχιτεκτονικό Διαγωνισμό για το Διεθνές Πολιτιστικό Κέντρο Μέγας Αλέξανδρος στο Δίον, ο καθηγητής αρχαιολογίας, πρόεδρος του Διεθνούς Ιδρύματος Μεγάλου Αλεξανδρού και βουλευτής επικρατείας τώρα κ. Παντερμαλής, αφού, ως πρόεδρος της

κριτικής επιτροπής, απένειμε στη λύση μας το πρώτο βραβείο (Θ. Καναρέλης, Μ. Γρηγοράκη, Τ. Αμπάτη) μεταξύ 36 άλλων συμμετοχών, όταν ήρθε η ώρα της ανάθεσης, είπε ότι δεν γνώριζε πως «...η ανάθεση μιας μελέτης κοστίζει τόσο πολλά χρήματα...», καθώς και ότι το Πολιτιστικό Κέντρο τό ήθελε «...με μια ενιαία διρίχτη στέγη...το ήθελε κάπως πιο δωρικό...» Κάτι αλλο κτίζεται στη θέση του πρώτου βραβείου σήμερα... δεν ξέρω από ποιον αρχιτέκτονα («Αυτή η Συρία δεν μοιάζει με πατρίς των, αυτή είναι η χώρα του Ηρακλείδη και του Βάλα.».)

Ωρες ώρες φοβάμαι ότι οι αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί γίνονται για πλάκα... μόνο που κάποιοι τους πάρουν με σοσιαρά και ξενυχτάμε για να «παραδώσουμε» τα όνειρά μας... σε χέρια αδέξια, ακατάδεκτα και άτολμα· οράματα και ιδέες, όπως αυτή της πλατείας ως δρόμου, κενού, περισσεύματος μεταξύ δύο πλήρων, ως διαδρόμου αφηγήσεων, τόπου περιγραφής γεγονότων και δρώμενων, που γεννήθηκε τα κρύα βράδια του χειμώνα στην Πολιτεία της Minnesota, εμφανίστηκε για πρώτη φορά με το Μοναστήρι της Αγίας Μελάνης το 1984,¹ αρθρώθηκε με τη σκήτη της Αγίας Μελάνης το 1988,² βραβεύτηκε το 1990 στην Πλατεία του Κεραμεικού,³ κατοικήθηκε το 1992 από τους μαραθωνοδρόμους στην Αφετηρία Μαραθωνίου Δρόμου,⁴ προσευχήθηκε στον Ιερό Ναό Ζωγράφου το 1993,⁵ ονειρεύτηκε Ασσοριακούς και Αιγυπτιακούς τάφους και μάχες το 1995 στο Διεθνές Πολιτιστικό Κέντρο Μεγάλου Αλεξάνδρου⁶ και δοκιμάστηκε ως κτίριο-πλατεία στο Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Ζεφυρίου το 1996⁷.

Ισως θα 'πρεπε ως αρχιτέκτονες (κριτές ή διαγωνιζόμενοι) να αποφασίσουμε αν κάνουμε αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς για να εφαρμόζονται οι λύσεις, ή αν απλώς συμμετέχουμε σ' αυτούς σαν να 'ταν ένα κοινωνικό γεγονός που λαμβάνει χώρα ανάμεσα σε αρχιτέκτονες αν διαταπώνουμε τις απόψεις μας για να τις βλέπουν οι φίλοι μας, ή αν θέλουμε να σημαδέψουμε, να γρατσουνίσουμε έστω και λίγο το χώρο στον οποίο συνυπάρχουμε. Η εμπειρία μου ως διαγωνιζόμενου, αλλά και ως κριτή σε αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς, είναι οδυνηρή, όπως και των περισσότερων αρχιτεκτόνων. Προκηρύσσονται αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί, συντάσσονται κριτικές επιτροπές, και μετά αναιρούνται τα αποτελέσματα τα οποία εμείς δημιουργήσαμε.

Αν οι αγωνοθέτες έχουν στο μυαλό τους κάποιους περιορισμούς, ας τους εκθέτουν στους διαγωνιζομένους, κι ας πάρουν αυτοί το ρίσκο να πείσουν για το αντίθετο. Σε διαγωνισμό που συμμετείχα ως κριτής, έπεισαν στην αγνήλωψή μου στοχεύσα που ο Δήμος

ννώριζε, και στην ερώτησή μου γιατί δεν ανακοινώθηκαν στους διαγωνιζόμενους, η απάντηση ήταν ότι βραβεύεται και η ικανότητα να ανακαλύπτει ανείς...!

Και αν ο αγωνοθέτης θέλει απλώς να γνωρίσει, μπορεί να καλέσει εκτώ διάσημους αρχιτέκτονες, όπως γινε στην περίπτωση της διαμόρφωσης του θαλασσίου μετώπου της Θεσσαλονίκης, να καταθέσουν τις «πρωτοποριακές» ιδέες τους, να πληρωθούν, να βγάλουμε και μια τρίγλωσση ιστοτελή έκδοση, και να τελειώνει η στορία αίσια.

Μακάρι οι τρεις διαγωνισμοί που προηγήθηκαν για τις Πλατείες Συντάγματος, Ομονοίας και Μοναστηράκiou, σα μην είναι άτολμοι και εικαστικοί. Μακάρι ο αγωνοθέτης να μην προσδοκεί απλώς να αναμορφώσουμε τις ψυχεις, να βάψουμε τα κτίρια, να τους βάλουμε δίκτυωματα και να παίξουμε σε κάθετες και λοξές πλακοστρώσεις, ξαντλώντας τον αρχιτεκτονικό μας εβαντινισμό· να μην εξαντληθεί το θέμα σε άρθρα-ανακοινώσεις τύπου «Κοιτάτε τι ωραία θα είναι η Αθήνα», σε έγχρωμα χαρωπά προοπτικά με σαιδάκια να τρώνε παγωτό όπως σ' αυτά τα σχέδια εντύπων παραεκκλησιαστικών οργανώσεων.

...ξεριζωμένος δίγνωμος και παραβλώψ ο νεοελληνας θα αναγκαστεί σε μία χώρα που είτε είναι "ιστορικό λάδιος" είτε θνητή νευρωση..."⁸ γράφει ο Κωστής Παπαγιώργης. Ίσως το στοίχημα να έχει χαθεί από καιρό, αυτό όμως δεν σημαίνει ότι δεν πρέπει να ζητάμε συγγνώμη, κι αυτό το νόητο είχε το βυθισμένο εκκλησάκι κάτω από την Τρίτη Πλατεία, που οι περισσότεροι ένιωθαν άβολα και δυσφορούσαν όταν αναφερόμουν σ' αυτό.

[ημειώσεις]

- . Διπλωματική εργασία, CALA University of Minnesota.

. Υποβολή για Biennale νέων αρχιτεκτόνων.

. Πανελλήνιος Αρχιτεκτονικός Διαγωνισμός. Α' βραβείο: Θ. Καναρέλης, M. Παπαδοποιούλου

. Πανελλήνιος Αρχιτεκτονικός Διαγωνισμός. Έπαινος: Θ. Καναρέλης, M. Παπαδούλου.

. Πανελλήνιος Αρχιτεκτονικός Διαγωνισμός. Έπαινος: Θ. Καναρέλης, T. Αμπάτη, M. Γρηγοράκη.

. Πανελλήνιος Αρχιτεκτονικός Διαγωνισμός. Α' βραβείο: Θ. Καναρέλης, M. Γρηγοράκη Τ. Αμπάτη.

. Πανελλήνιος Αρχιτεκτονικός Διαγωνισμός. Συμμετοχή: Θ. Καναρέλης.

. K. Παπαγιώργης, Αλέξανδρος Αδαμαντίου Ευαγοριών, Καστανιώπολη, 1997, σ. 41.

ο σχεδιασμός των αρχαιολογικών χώρων*

• Γιώργος Π. Λάββας • καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών

Η ιδέα να προκηρυχθεί αρχιτεκτονικός διαγωνισμός προτάσεων για τη διαμόρφωση με χωρικές παρεμβάσεις σε 10 αρχαιολογικούς χώρους της Θεσσαλονίκης από αρχιτέκτονες εκτός της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, υπήρξε εύστοχη και χρήσιμη από πολλές πλευρές.

Είναι, κατ' αρχάς, μια πρώτη εφαρμογή ανάθεσης με παρόμοιο αδιάβλητο τρόπο (διαδικασία, δηλαδή, με αρχιτεκτονική επιτροπή κρίσης και επιλογής με αναγνωρισμένα κριτήρια) του Π.Δ. 99/1992, που προβλέπει εκπόνηση μελετών και εκτέλεση εργασιών σε αρχαιολογικούς χώρους και μνημεία με την επίβλεψη της αρμόδιας Εφορείας Αρχαιοτήτων σε επιστήμονες και τεχνικούς, ελεύθερους επαγγελματίες. Αν ο θεσμός αυτός μπορέσει και λειτουργήσει σωστά, όπως έδειξε η παρούσα περίπτωση, ανοίγεται μια αισιοδοξη προοπτική για μια ταχύτερη και αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση των τεράστιων αναγκών του μνημειακού δυναμικού της χώρας, που μόνο με τις υφιστάμενες δυνατότητες υποδομής και προσωπικού των κατά τόπους Εφορειών δεν μπορεί να καλυ-

φθει.
Η Επιμειρία όμως από αυτή τη διαδικασία επιλογής και ανάθεσης των υποβληθεισών μελετών για τα δέκα σχετικά βυζαντινά μνημεία της Θεσ-

**Αρχαιολογικός χώρος οδού Ιασονίδου,
βραβευμένη μελέτη (αρχ. Μ. Κορρέας, Δ. Κορνέτη,
ανυερον. αρχ. Θ. Αργυρόπουλος)**

δίπλα: Αρχαιολογικός χώρος Κινστέρνας οδού Ολυμπίαδος, βραβευμένη μελέτη (αρχ. Ν. Σουλάκης, Κ. Ξανθοπούλου, συνεργ. αρχ. Ε. Σειρα)
κάτω αριστερά: Αρχαιολογικός χώρος οδού Λαπιθών, βραβευμένη μελέτη (αρχ. Ν. Σκουτέλης, Φ. Ζαπον)
κάτω δεξιά: Αρχαιολογικός χώρος Ι. Ναού Προφήτη Ηλία, βραβευμένη μελέτη (αρχ. Ν. Καλογήρου, Α. Καλογήρου, Ν. Δήμτας, Κ. Μανωλίδης)

30

και τόπους, που πρέπει να τηρούνται και, επομένως, να είναι γνωστά στους αρχιτέκτονες και τους άλλους εμπλεκομένους σε μελέτες ή εκτελέσεις έργων, ως βασικούς συντελεστές κατά την εκπόνηση μελετών ή την υλοποίησή τους. Στον παρόντα διαγωνισμό, φάνηκε ανάγλυφα και σε μεγάλο ποσοστό ή έλλειψη μιας τέτοιας αναφοράς ή γνώσης της προβληματικής τής επέμβασης ή παρέμβασης σε μνημειακό χώρο από τους διαγωνιζομένους. Οι προτεινόμενες λύσεις θα πρέπει, σύμφωνα με το νέο δεοντολογικό πλαισιο-προστασία, να ξεκινούν από το μνημειακό έργο όχι ανταγωνιστικά, αλλά

«υποτακτικά» και επιβοηθητικά στην ανάδειξή του. Παρ' όλες τις σχετικές υπογραμμίσεις της Εφορείας για «ήπιες» και «αφανείς» αρχιτεκτονικές προτάσεις, οι περισσότερες χαρακτηρίζονται από αυτονομία, ίδιο τονισμό και μάλλον αντιπαράθεση προς το αναδεικνυόμενο ιστορικό ερείπιο, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν είχαν ως αρχιτεκτονικές ιδέες ποιότητα και αυτοδυναμία. Ήταν όμως λίγο-πολύ ανταγωνιστικές και έχω από τη «δουλεία» προς τον υπηρετούμενο μνημειακό χώρο, που πρέπει να πρυτανεύει σ' αυτές τις περιπτώσεις. Ακόμα, η χρήση αρχιτεκτονικών μέσων και πληθώρας διαφορετικών υλικών δημιουργούσε την εντύπωση ότι το αρχαιολογικό αντικείμενο αποτελούσε την αφορμή για να εκφραστεί μια ανεξάρτητη αρχιτεκτονική ιδέα που, έτσι, κυριαρχούσε στον δεδομένο χώρο, σε βάρος του.

Η εμπειρία αυτή κατέδειξε ότι δεν αρκούν μόνο αξιόλογοι αρχιτεκτονες-συνθέτες ούτε καλές προδιαγραφές από μέρους των Εφορειών Αρχαιοτήτων για να επιτευχθεί το ποθητό απότελεσμα. Είναι ακόμα αναγκαίο, οι δύο αυτοί συντελεστές ν' αποκτήσουν μια μονιμότητα και εσωτερική σχέση με το αντικείμενο που πρέπει να υπηρετήσουν. Από τα πράγματα γίνεται φανερό ότι δημιουργείται και στη χώρα μας ένας τομέας δουλειάς (τα μνημεία και ο χώρος γύρω από τα μνημεία) που χρειάζεται μερικές πρόσθετες εμπειρίες και εξειδικεύσεις από μέρους των αρχιτεκτόνων, ώστε να λύνουν τα σχετικά θέματα ξεκινώντας από μέσα προς τα έξω, από την καρδιά του προβλήματος που είναι άμεσα συνδεδεμένη με την «πολιτιστική διαχείριση» ή την ένταξη του μνημείου στον σύγχρονο λειτουργικό χώρο της πόλης και όχι το αντίστροφο.

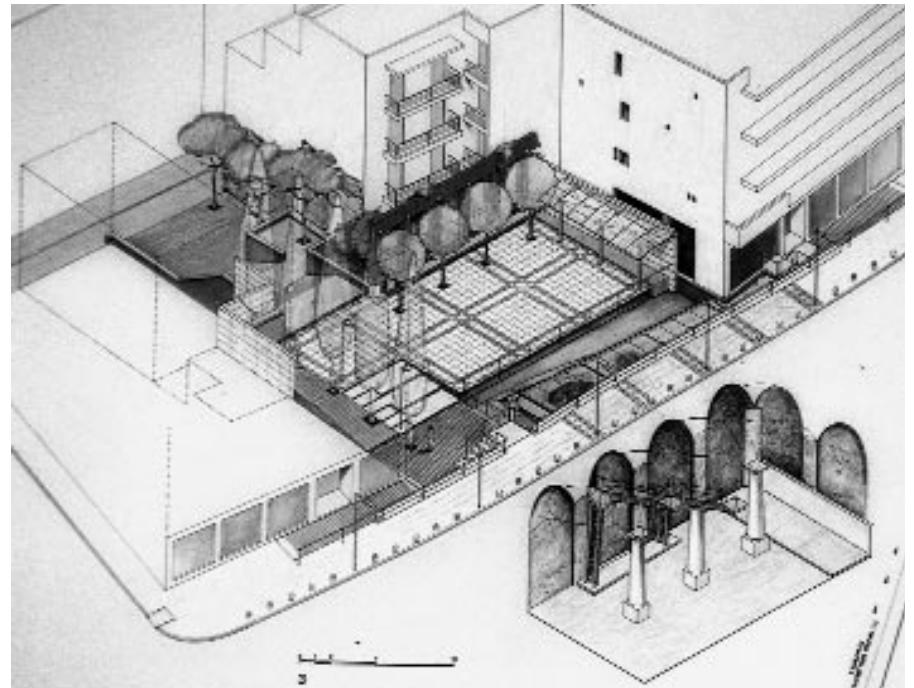

Αυτό, Βέβαια, δε σημαίνει εξειδικευμένες σπουδές συντήρησης-αναστήλωσης (που είναι οπωσδήποτε αναγκαίες για τις επεμβάσεις στο ίδιο το σώμα του μνημείου), αλλά περισσότερη ενημέρωση των συνθετών-αρχιτεκτόνων στους περιορισμούς και τις ειδικές απαιτήσεις της μνημειακής ανάδειξης στον περιβάλλοντα χώρο, που θα πρέπει να γίνεται βέβαια με φαντασία και δημιουργικότητα, αλλά και με «εξιδιασμένη» αρχιτεκτονική σύνθεση, «υποταγμένη» στο μήνυμα και τη μαρτυρία του παρελθόντος, και λιγότερο στη γενική συνθετική ελευθερία της σύγχρονης αρχιτεκτονικής δουλειάς. Θα ήταν έτοις ευχής έργον να οργανωθούν επιμορφωτικά σχετικά Σεμινάρια, όπου τα ιδιαίτερα αυτά προβλήματα μπορούν να αναλυθούν, και να συζητηθούν οι θεμετές λύσεις και κατευθύνσεις που μπορούν να διατυπωθούν τελικά σε μια μορφή **δεκαλόγου**. Σ' έναν τέτοιο διάλογο θα λεγόταν όχι τι επιτρέπεται, αλλά τι πρέπει ν' αποφεύγεται ως παρέμβαση σε μελέτες ανάδειξης αρχαιολογικών χώρων, ώστε ν' αφήνεται ελεύθερη η δημιουργική φαντασία του αρχιτέκτονα-συνθέτη, ο οποίος, σε θέματα όπως ο προκείμενος διαγωνισμός, είναι βασικός συντελεστής σύνδεσης του μνημείου ανάμεσα στον παρόν και το μέλλον.

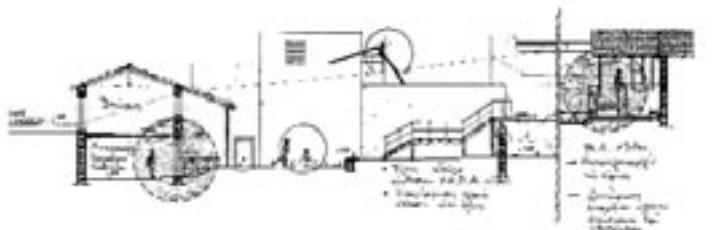
*Το πρόγραμμα των δέκα αρχιτεκτονικών διαγωνισμών της 9ης Εφορείας

Ένας κωδικός αριθμός κατανομής χρηματοδότησης για μελέτες στην 9η Εφορεία Βιζαντινών Αρχαιοτήτων από τον Οργανισμό Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης «Θεσσαλονίκη 1997» ήταν η αρχή για μια συζήτηση και την επεξεργασία ενός προγράμματος με στόχο τη διενέργεια διαγωνισμών διαμόρφωσης 10 αρχαιολογικών χώρων στην πόλη μας. Η συνεργασία με τους αρχαιολόγους της υπηρεσίας, η στήριξη από την Εφορία της αρχικής ιδέας, καθώς και του ανοιγμάτος της συζήτησης για τις επεμβάσεις στους αρχαιολογικούς χώρους, η αποδοχή ενός εξωτερικού συνεργάτη ως συμβούλου της 9ης Εφορείας (Γιώργος Σημαιοφορίδης), αποτέλεσαν το ικανό πλαίσιο για τη διαμόρφωση του προγράμματος.

Στην πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος από τον Οργανισμό έγιναν δεκτές αιτήσεις μελετητικών γραφείων που ήταν γραμμένα στα Μητρώα Μελετητών του ΥΠΕΧΩΔΕ, αλλά και αιτήσεις μελετητών χωρίς πτυχίο στην κατηγορία 7, εφόσον είχαν διακριθεί σε διεθνείς ή πανελλήνιους διαγωνισμούς με αντίστοιχο θέμα. Μια τριμελής επιτροπή προεπιλογής μελετητών, αποτελούμενη από τους Λόη Παπαδόπουλο, αρχιτέκτονα, εκπρόσωπο του Οργανισμού, Πελαγία Αστρεινίδου, αρχιτέκτονα, εκπρόσωπο της 9ης Εφορείας, Κώστα Μπελιμπασάκη, αρχιτέκτονα, εκπρόσωπο του ΤΕΕ-ΤΚΜ (που συστήθηκε με την απόφαση 11 της 115/2-4-96 συνεδρίασης του

πάνω: Αρχαιολογικός χώρος Όσιου Δαβΐδ,
βραβευμένη μελέτη (αρχ. Κ. Θερμός, Ε. Κεσίδου
συνεργ. αρχ. Θ. Δανηλίδου, Α. Γαλανοπούλου,
Ε. Παπαδόπουλου)
κάτω: Αρχαιολογικός χώρος οδού Γ' Σεπτεμβρίου,
βραβευμένη μελέτη (αρχ. Μ. Παπανικολάου,
Ρ. Σακελλαρίδου)

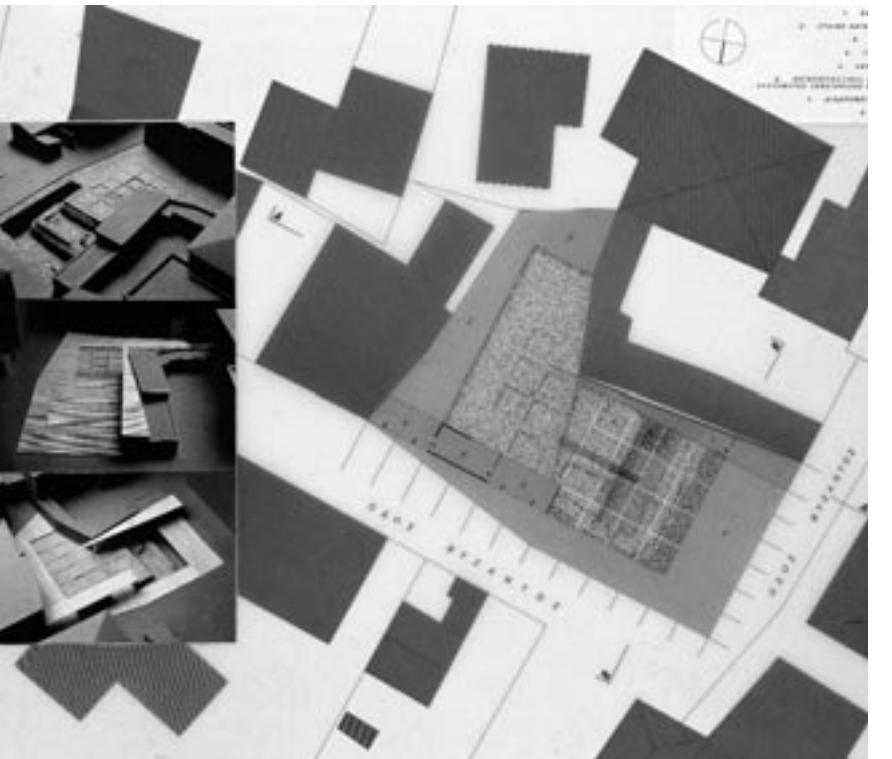

Δ.Σ. του Οργανισμού), επέλεξε, από ένα σύνολο 89 υποψηφιοτήτων, τις 30 ομάδες (3 για κάθε αρχαιολογικό χώρο). Η Επιτροπή για την επιλογή των ομάδων μελετητών έλαβε υπόψη της: τη φιλοσοφία που διαπίνει το σκεπτικό του προγράμματος της 9ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, την εμπειρία της κάθε ομάδας στο συγκεκριμένο αντικείμενο (διαμορφώσεις του περιβάλλοντος χώρου Μνημεών ουσιαστικά, δηλαδή, ανοιχτών δημόσιων χώρων γύρω από τα μνημεία), την εμπειρία των μελετητών σε θέματα αστικού σχεδιασμού (πολεοδομικής κλίμακας), την εμπειρία τους σε θέματα αναστηλώσεων, και τις διακρίσεις των ομάδων σε πανελλήνιους και διεθνείς αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς σχετικούς με το αντικείμενο (ανάπλαση αστικών χώρων).

Στις 30 ομάδες μελετητών δόθηκαν τεύχη ειδικών προδιαγραφών (γενικές αρχές τής 9ης Εφορείας, ιστορικά στοιχεία, προδιαγραφές για κάθε αρχαιολογικό χώρο, τοπογραφικά, φωτογραφίες). Οι ειδικές προκαταρκτικές μελέτες, σύμφωνα με τη σύμβαση που είχαν υπογράψει οι μελετητές, περιλάμβαναν: α. Έκθεση με το σκεπτικό της επέμβασης, την ανάλυση των τοπογραφικών και πολεοδομικών δεδομένων, τους κύριους στόχους της διαμόρφωσης και τις δεσμεύσεις που τυχόν προκύπτουν από το εγκεκριμένο σχέδιο του ευρύτερου χώρου ή το χαρακτήρα της περιοχής, β. προσχέδια της αρχιτεκτονικής λύσης σε τρεις πινακίδες διαστάσεων 70X100 που περιείχαν: 1. τη γενική ιδέα της επέμβασης (ελεύθερη σχεδίαση), 2. την αρχιτεκτονική λύση σε κλίμακα 1:100, 3. λεπτομέρειες επεμβάσεων και επεξέργασία υλικών (ελεύθερη σχεδίαση), και γ. τεχνική περιγραφή του έργου.

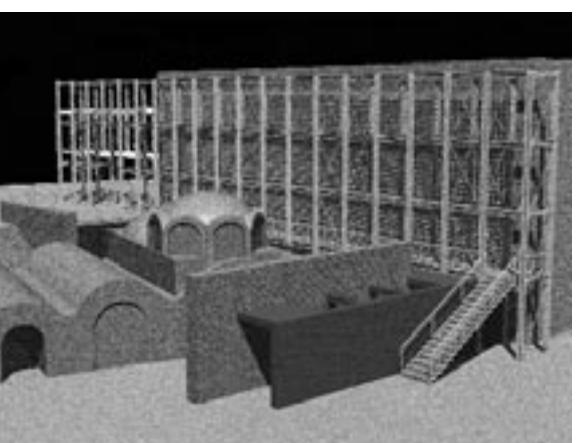
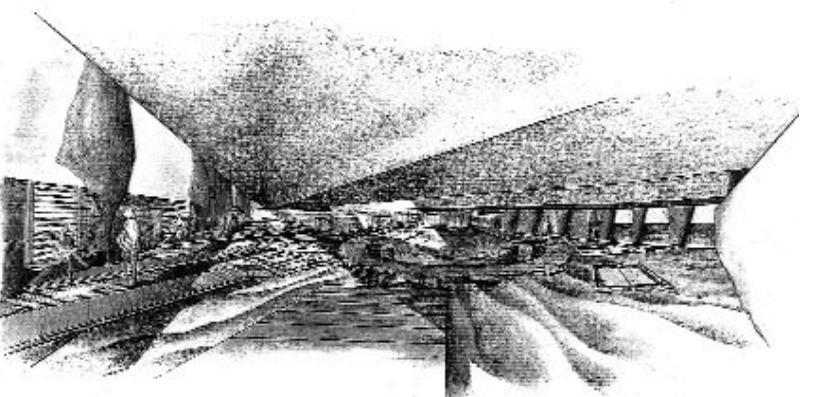
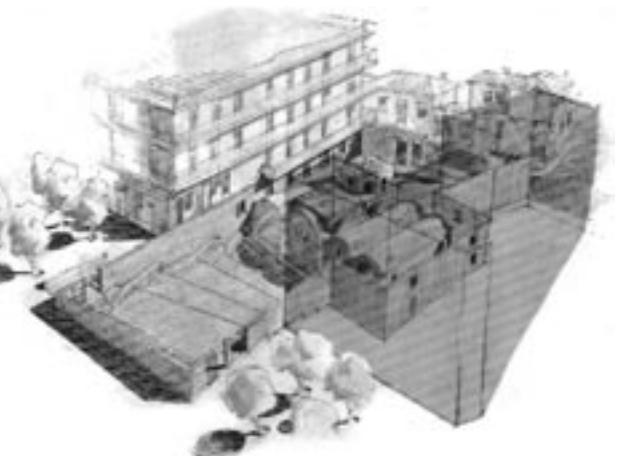
Η Επιτροπή αξιολόγησης των 30 προκαταρκτικών μελετητών (απόφαση 25 της 121/14-5-96 συνεδρίασης του Δ.Σ. του Οργανισμού), αποτελούμενη από τους Ευτυχία Κουρκουτίδη-Νικολαΐδου, έφορο 9ης Εφορείας, Γιώργο Λάββα, καθηγητή Πανεπιστημίου Αθηνών, Δημήτρη Φατούρο, καθηγητή Τμήματος Αρχιτεκτόνων Α.Π.Θ., Χρήστο Κουλουκούρη, αρχιτέκτονα, Απόστολο Παπαγιαννόπουλο, αρχιτέκτονα, διευθυντή Αρχιτεκτονικού Δήμου Θεσσαλονίκης

32

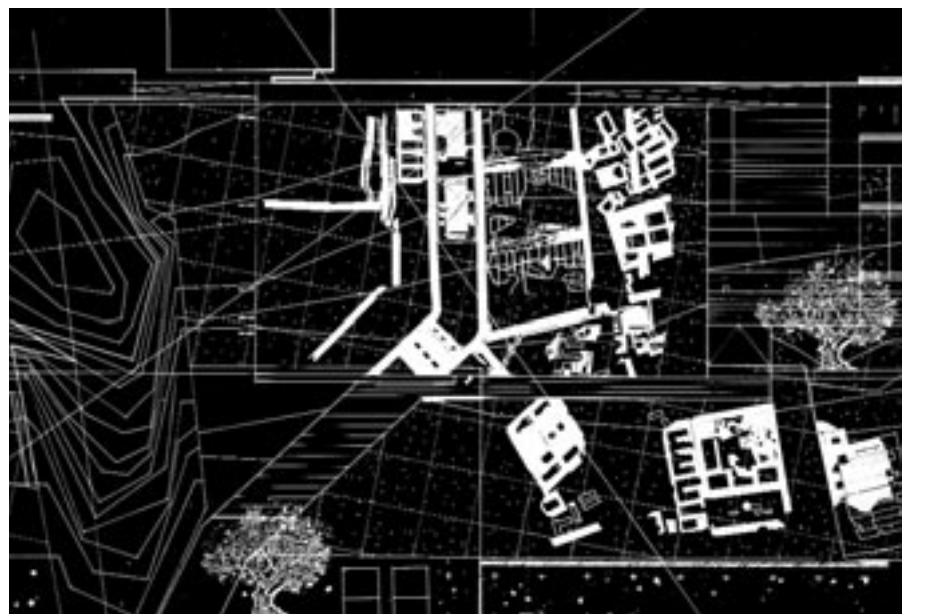
κης, επέλεξε, μετά από 7 συνεδριάσεις, 8 μελετητές για ισάριθμους αρχαιολογικούς χώρους, και πρότεινε τη συνεργασία 4, ανά δύο, για τους 2 υπολοίπους. Οι απόψεις της επιτροπής κοινοποιήθηκαν και στους 30 μελετητές (πρακτικό 30-8-96). Οι μελέτες εφαρμογής υλοποιήθηκαν από τους μελετητές σε συνεργασία με την Επιτροπή Παρακολούθησης, αποτελούμενη από τους: Πελαγία Αστρεινίδου (αρχιτέκτων 9ης Εφορείας), Χρήστο Κουλουκούρη (αρχιτέκτων, Ο.Τ.Υ.Ε.) και Γιώργο Σημαιοφορίδη (σύμβουλος 9ης Εφορείας).

Το πρόγραμμα της 9ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων υποστηρίχθηκε από τον Οργανισμό Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης «Θεσσαλονίκη 1997» (Γ. Παπαθανασίου, Όμιλος Τεχνικών Υπευθύνων Έργων). Πολύτιμη υπήρξε η συνεργασία με την Αλίκη Καραβάτου, που εξασφάλισε τις προϋποθέσεις και υποστήριξε από την αρχή το πρόγραμμα της 9ης Εφορείας.

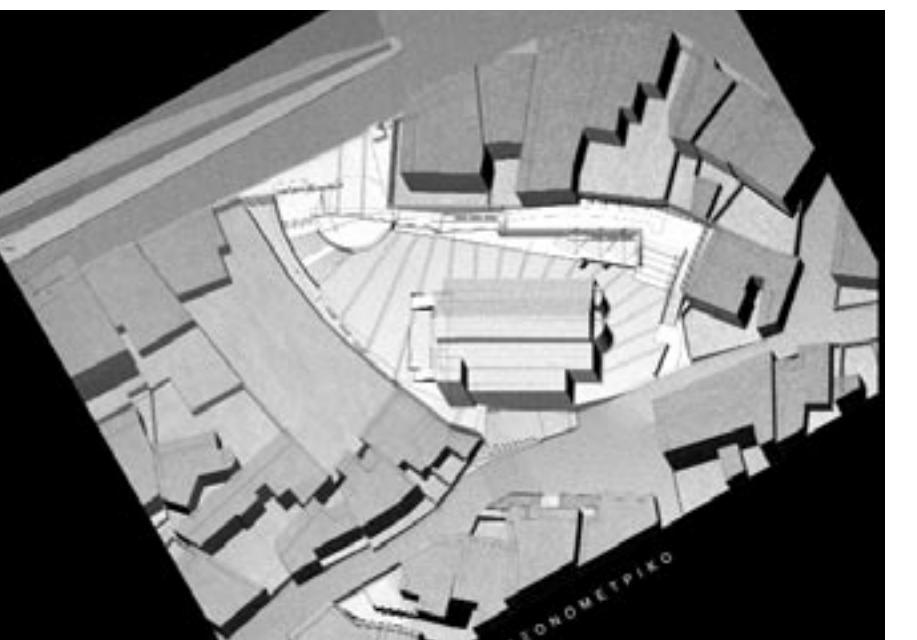

πάνω: Αρχαιολογικός χώρος οδού Βιζαντίου,
βραβευμένη μελέτη (αρχ. Κ. Διακορίδου, Ν. Χαρίτος)
κάτω: Αρχαιολογικός χώρος Βιζαντινού Λουτρού,
βραβευμένες μελέτες (αριστερά: Χ. Σαχανά, Δ. Κρανιώτης,
συνεργ. φωτ. αρχ. Σ. Κάρλα, Α. Σπυροπούλου,
δεξιά: αρχ. Γ. Λιγνάς, Ε. Μουλοπούλου, Κ. Πατέστος,
συνεργ. αρχ. Π. Δάρα, Ν. Ζανιώτου, Ε. Μαντζάρη)

Η συνεργασία με τους αρχαιολόγους τής 9ης Εφορείας Ευπέπτη Μαρκή, Έλλη Πελεκανίδου, Κυριακή Ελευθεριάδου, Δημήτρη Ναλμπάνη οδήγησε στη σύνταξη των τευχών ειδικών προδιαγραφών από την Πελαγία Αστρεινίδου. Σε διάφορα στάδια της επεξεργασίας του υλικού βοήθησε το τοπογραφικό συνεργείο της 9ης Εφορείας, με επικεφαλής τον Βελισσάριο Σταματόπουλο. Η σχεδιαστική υποστήριξη ήταν από την Ειρήνη Μάλλη. Ο Δημήτρης Παπαδέλης και η Ελένη Ασλανίδου βοήθησαν στην πληκτρολόγηση κειμένων. Η φωτογράφηση των 10 αρχαιολογικών χώρων πραγματοποιήθηκε από τον Γιώργο Τσαουσάκη. Η Έκθεση των 30 μελετών έγινε στο Μπεζεστένι (12 Απριλίου-14 Μαΐου 1997) και μεταφέρθηκε στη Λάρισα, από τον Σύλλογο Αρχιτεκτόνων, στα πλαίσια ειδικής ημερίδας που οργανώθηκε στις 5 Μαρτίου 1998. Η Έκθεση παρουσιάστηκε στο βιβλίο Η «άγνωστη πόλη», εκδ. ΟΠΠΕΘ '97/ UNTIMELY BOOKS, 1997 (επιμέλεια: Π. Αστρεινίδου, Γ. Σημαιοφορίδης).

34

πάνω: Αρχαιολογικός χώρος ταφικού συγκροτήματος Ευαγγελιστρίας, βραβευμένες μελέτες
(πάνω: αρχ. Α. Σπανομαρίδης, Γ. Ζαχαριάδης,
Τ. Σταθόπουλος,

μέση αριστερά: Φ. Αυδής, Μ. Χρυσομαλλίδης,
συμβ. αρχ. Α. Στεφανίδου, Σ. Τσιπτίδου)

κάτω δεξιά: Αρχαιολογικός χώρος Ι. Ναού Ταξιαρχών,
βραβευμένη μελέτη (αρχ. ANAMORPHOSIS, Ν. Γεωργιάδης,
Τ. Μαμαλάκη, συνεργ. αρχ. Β. Ζητωνούλης, Κ. Κακογιάννης)

* Φωτογραφίες αρχαιολογικών χώρων: Γ. Τσαουσάκης

η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων - A' μέρος

d o s s i e r

Ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας

του Γιάννη Καλαντίδη, Πρόεδρου ΑΕ Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας

Η ανάκτηση της ιστορικής Αθήνας σε όλη τη διαχρονικότητά της είναι έργο πρωταρχικής σημασίας για τη φυσιογνωμία και τον πολιτιστικό ρόλο της πρωτεύουσας.

Τα «πολιτιστικά κοιτάσματά» της που ως ζωντανός ιστορικός ιστός συνθέτουν μια «θαυμάσια πραγματικότητα», έχουν τη δυνατότητα να γίνουν μέρος της καθημερινής μας ζωής, του πολιτισμού του «άστεως» (*civilisation urbaine*), αλλά και του μέλλοντος της πόλεως.

Η δημιουργία ενός ενιαίου «αρχαιολογικού πάρκου» της Αθήνας αποτέλεσε για πολλές δεκαετίες το όραμα αρχιτεκτόνων-πολεοδόμων, αλλά, κυρίως, των ίδιων των κατοίκων της. Σποραδικές εφαρμογές, αποσπασματικές και προτάσεις ανανέωναν κάθε φορά το «όραμα». Το 1928, ο Κώστας Μπίρης διατυπώνει την ιδέα της δημιουργίας του «Άλσους των Αρχαίων Αθηνών» και, που το 1946, την παρασιάζει μαζί με την πρότασή του για συνοικική ρύθμιση στην πρωτεύουσα.

Το 1976, προτείνεται μια σειρά για την ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων, με σημαντική τη μελέτη του Αλέξανδρου Φωτιάδη.

Το 1983, το ΥΠΕΧΩΔΕ παρουσιάζει το Αρχαιολογικό Πάρκο, στο πλαίσιο του Ρυθμιστικού Σχεδίου της Αθήνας, και, το 1987, το ΥΠΠΟ προχωρεί στη μελέτη ενός στρατηγικού σχεδίου (Master Plan) το οποίο ορθέτησε την κλίμακα της πολεοδομικής παρέμβασης.

Συγχρόνως, το ΥΠΕΧΩΔΕ αναλαμβάνει μια σειρά παρεμβάσεων μικρής και μεγάλης κλίμακας σε όλη τη χωρική έκταση του «Πάρκου» που περιλαμβάνει περιοχές όπως τον Αρδηττό, την Πλάκα, του Ψυρρή, το Μεταξουργείο, το Θησείο, την Ακαδημία Πλάτωνος, το Εμπορικό Τρίγωνο, την Ερμού.

Σήμερα, έχει μελέτες μεγάλης κλίμακας του ΥΠΠΟ, από το Ολυμπιείο ώς τον Κεραμεικό, φιλοδοξούν να αναπτύξουν και να παρουσιάσουν τα κρίσιμα αρχαιολογικά πεδία.

Ταυτόχρονα προχωρεί η μελέτη της πεζοδρόμησης των οδών Διονυσίου Αρεοπαγίτου και Αποστόλου Παύλου, ήτοι της ανάπλασης και

της διαμόρφωσης του δικύου πεζοδρόμων, κοινόχρηστων και ελεύθερων χώρων κ.ά. στην περιοχή της Ακροπόλεως. Οι πρώτες αυτές μελέτες, ουσιαστικά σηματοδοτούν την αντίληψη του ενιαίου αρχαιολογικού χώρου.

Τα υπουργεία ΠΕΧΩΔΕ και Πολιτισμού συνέστησαν από κοινού την Εταιρεία «Ενοποίησης Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας», που ανέλαβε να ολοκληρώσει αυτό το φιλόδοξο σχέδιο δηλαδή, να συνθέσει και να συγκροτήσει σε ένα ενιαίο σύνολο όλο το πλέγμα του «ζωντανού ιστού», του ιστορικού και του σύγχρονου, αλλά και του μέλλοντος να προκύψει, που περιλαμβάνεται στην περιοχή του «Πάρκου».

Με την «ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων»

της Αθήνας (δηλαδή, του τόξου Ιστορικό Κέντρο, Αρδηττός, Κεραμεικός, Ακαδημία Πλάτωνος και μέχρι το Δαφνί) επιχειρείται η μεγαλύτερη πολεοδομική παρέμβαση στην πρωτεύουσα που έγινε ποτέ, με στόχο την παρουσίαση της Ιστορικής πόλεως και τον προσδιορισμό της αρχιτεκτονικής και πολεοδομικής φυσιογνωμίας της.

– Επιχειρείται η ανάδειξη της νεοκλασικής Αθήνας και ο καθορισμός της αισθητικής, της κλίμακας και της τυπολογίας της.

– Επιχειρείται να καθοριστούν σε μια ολοκληρωμένη σειρά ρυθμίσεις χρήσεων γης τόσο των κοινόχρηστων χώρων όσο και των κτιρίων.

– Επιχειρείται να δοθεί απάντηση σε προβλήματα κυκλοφορίας και, κυρίως, συγκοινωνίας με προσπτική και την εγκατάσταση τραμ σε όλο το δίκτυο της ενοποίησης ως τμήμα ενός συνολικού αστικού συγκοινωνιακού συστήματος.

Το σημερινό πρόγραμμα της ΕΑΧΑ ΑΕ είναι ένα προκαθορισμένο κοινό πρόγραμμα των υπουργείων ΠΕΧΩΔΕ και Πολιτισμού, που περιλαμβάνει έξι μεγάλες ενότητες, με περισσότερες από εξήντα μικρές και μεγάλες παρεμβάσεις. Οι έξι μεγάλες ενότητες του ενιαίου αρχαιολογικού τοπίου είναι:

1. Στα ανατολικά, το τμήμα που περιλαμβάνει τον Αρδηττό, το Στάδιο, το Μετς και το Ολυμπείο, ώς τη Λεωφόρο Αμαλίας.

2. Τον άξονα της Διονυσίου Αρεοπαγίτου-Αποστόλου Παύλου και διαμορφώσεις στου Μακρυγιάννη και του Φιλοπάππου.

3. Την Αρχαία και Ρωμαϊκή Αγορά, με τη Βιβλιοθήκη Αδριανού και την Πλάκα.

4. Το τέταρτο τμήμα αρχίζει από το Θησείο και εκτείνεται μέχρι τον Κεραμεικό και το Γκάζι, την οδό Πειραιώς και την αρχή της Ιεράς Οδού.

5. Τις περιοχές Ψυρρή, Μεταξουργείο και Ακαδημία Πλάτωνος.

6. Τέλος, το Εμπορικό Τρίγωνο (Σταδίου-Μητροπόλεως-Ερμού-Αθηνάς), με το Μοναστηράκι.

Οι επιμέρους παρεμβάσεις προβλέπουν ένα μεγάλο αριθμό έργων, όπως:

– Πεζοδρόμησης αξόνων (Β. Όλγας, Δ. Αρεοπαγίτου, Απ. Παύλου, τμήμα της Ιεράς Οδού και ολοκλήρωση της Ερμού), καθώς και ένα δίκτυο πεζοδρόμων μέσα στις παραδοσιακές ενότητες Πλάκας, Ψυρρή, Μεταξουργείου, Θησείου, Κολωνού.

– Αναπλάσεις-συντηρήσεις μνημείων, διαμορφώσεις αρχαιολογικών χώρων και συνόλων, διαμορφώσεις αρχαιολογικών περιπάτων.

– Ανακαίνισης και συμπληρώσεις κτιρίων, αποκαταστάσεις όψεων, αισθητικές αποκαταστάσεις (ταμπλέες κ.λπ.), κυκλοφοριακές ρυθμίσεις, χρήσεις γης.

– Αναμορφώσεις μεγάλων ανοιχτών χώρων, πλατειών, διαμορφώσεις σταθμών μετρό κ.λπ.

Με την ολοκλήρωση του προγράμματος, ο ιστορικός πυρήνας της πόλης θα οργανωθεί σαν «ανοικτό μουσείο» που θα περιλαμβάνει το σύνολο των αρχαιολογικών χώρων και μνημείων της περιοχής, καθώς και τις παραδοσιακές ενότητες του ιστορικού κέντρου. Στόχος, ο αρχαιολογικός χώρος να επανακτήσει κυριαρχο χαρακτήρα, εντασσόμενος στην καθημερινή ζωή.

Το κοινό Πρόγραμμα, όπως παρουσιάζεται μέχρι σήμερα, δεν σηματοδοτεί και το τέλος της πολεοδομικής παρέμβασης που από το χαρακτήρα της είναι μια διαδικασία στο διηγεκές. Το εγχείρημα, όμως, θα έχει παρουσιαστεί στη μεγαλύτερη έκταση και χρησιμότητά του, και σε

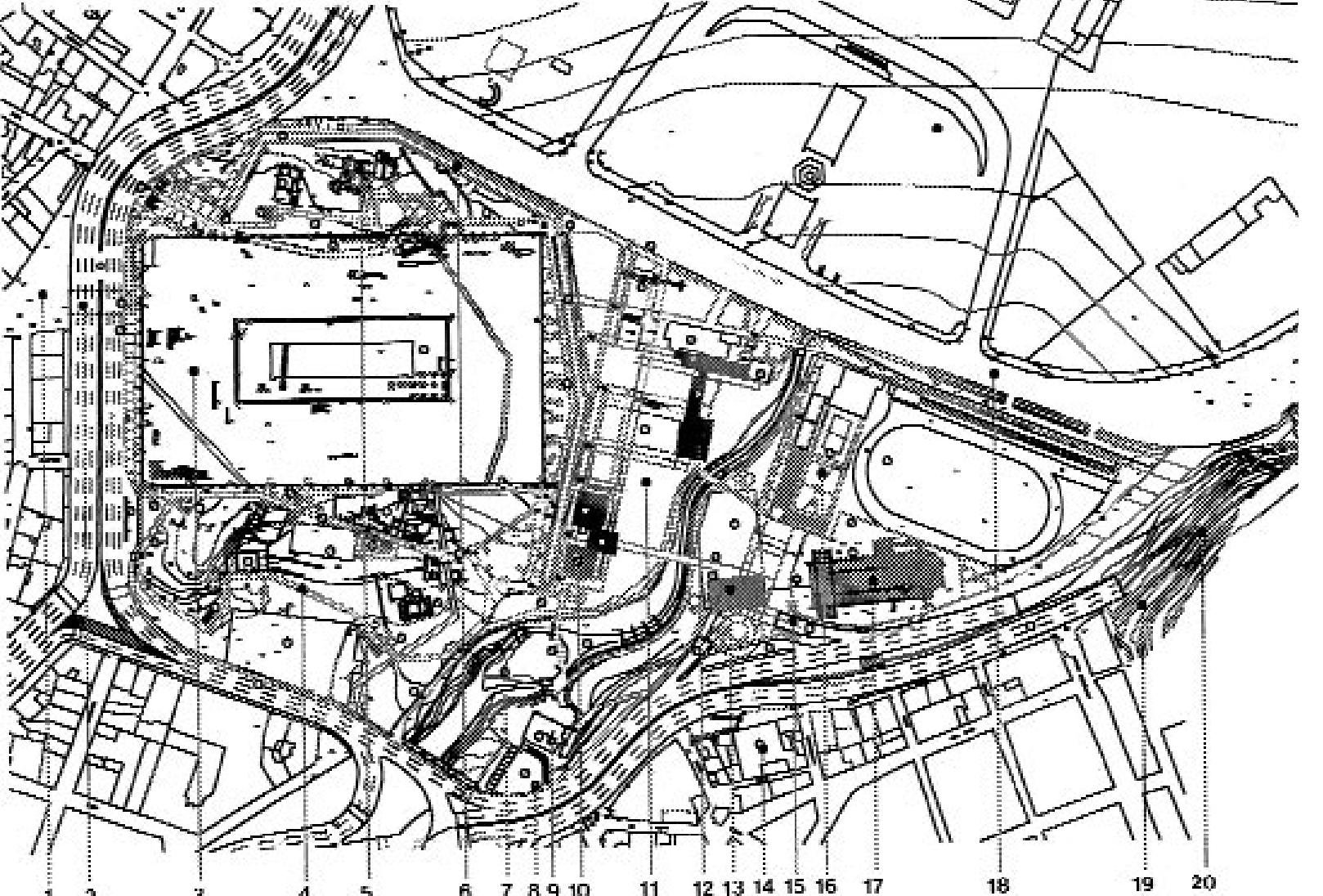
χρονικά πλαίσια που θα βρίσκονται πολύ πριν από το «σημαδιακό» έτος 2004.

Θα έχουν τεθεί ήδη οι βάσεις για την πλήρη αρχιτεκτονική και αισθητική ανάπλαση του οικοδομικού πλούτου, καθώς και τη συνεχή ανανέωση και διατήρηση του. Η πλήρης ανάπτυξη του Δημοσίου Σήματος, η Ακαδημία Πλάτωνος, το Δαφνί, η Δυτική Πύλη της πρωτεύουσας, η Ελευσίνα, βρίσκονται στις αμέσως επόμενες φάσεις της πολεοδομικής παρέμβασης.

Φιλοδοξούμε, ολοκληρώνοντας το πρόγραμμα, να οργανώσουμε έναν μεγάλο περίπατο στο χώρο από το Ιστορικό Κέντρο της πόλης μέχρι τις παρυφές της, και, ταυτόχρονα, έναν περίπατο στο χώρο και στο χρόνο, από τότε που γεννήθηκε η πόλη, μέχρι σήμερα.

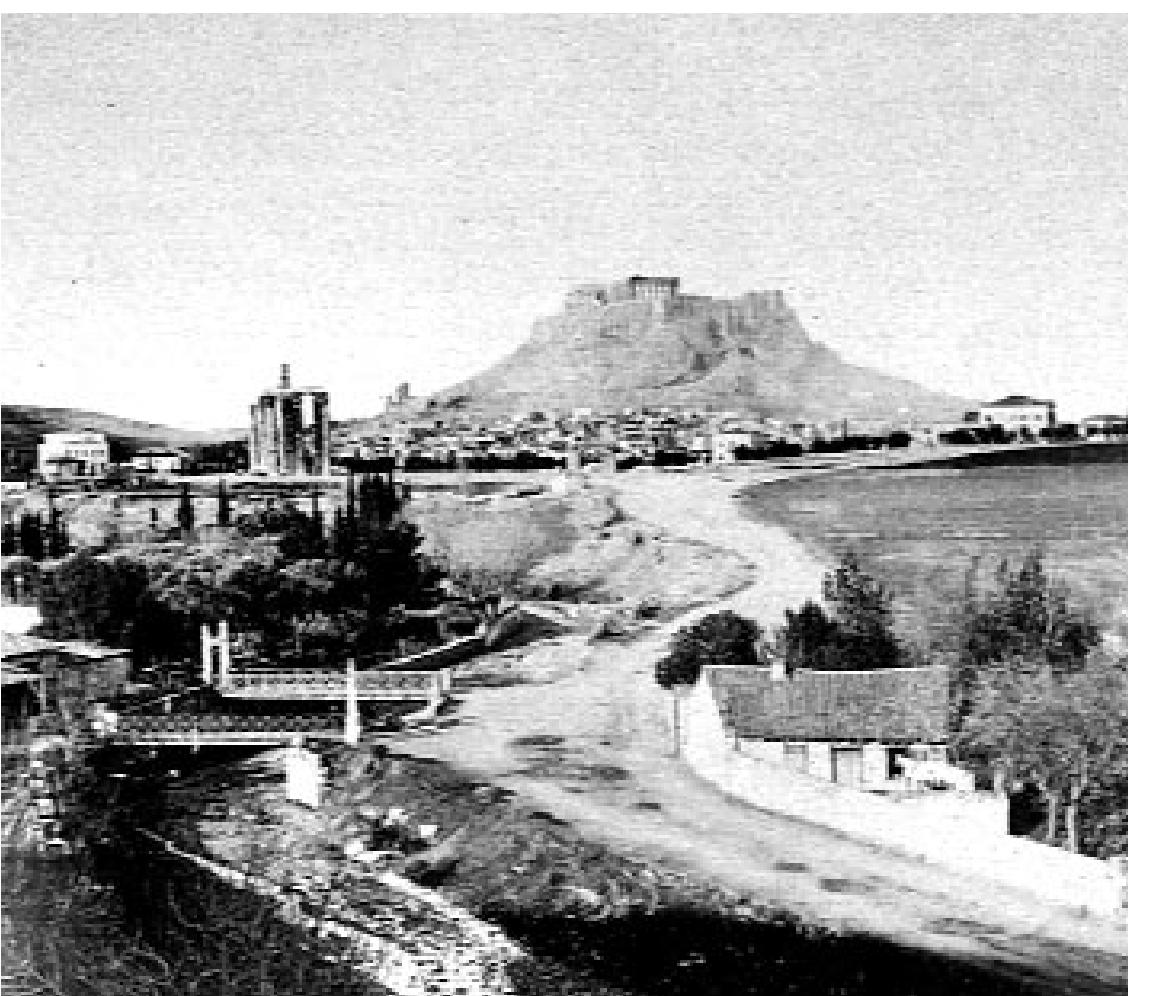
Οι μεγάλες ενότητες του ενιαίου αρχαιολογικού χώρου
1. Κεραμεικός-Πειραιώς-Ιερά Οδός-Γκάζι-Θησείο
2. Αρχαία και Ρωμαϊκή Αγορά-Βιβλιοθήκη Αδριανού-Πλάκα
3. Ακρόπολη-Διονυσίου Αρεοπαγίτου-Απ. Παύλου-Φιλοπάππου-Μακρυγιάννη
4. Ακαδημία Πλάτωνος-Ψυρρή-Μεταξουργείο
5. Εμπορικό Τρίγωνο
6. Ολυμπείο-Ζάππειο-Αρδηττός

Μελέτη συνολικής ανάδειξης αρχαιολογικού χώρου Ολυμπιείου

πάνω: Προτεινόμενες διαμορφώσεις

1. Πεζόδρομος Διον. Αρεοπαγίου
  2. Κάτω διάβαση πεζών
  3. Περιβόλος Ναού Ολυμπίου Διός
  4. Παλαιές και νέες διαδρομές περιοχής παραθίσιων iερών
  5. Ρωμαϊκό βαλανείο
  6. Προστατευτική τάφρος
  7. Κοίτη Ιλισσού
  8. Ιερό του Πανός
  9. Ναός Αγίας Φοτεινής
  10. Εγκαταστάσεις εξυπρέτησης κοινού
  11. Χώρος υπαίθριων εκδηλώσεων
  12. Εκθεσακάς χώρος
  13. Κέντρο πληροφόρησης εφορίας Βυζαντινών αρχαιοτήτων
  14. Ναός Αγροτέρας Αρτέμιδος
  15. Εισόδος υπόγειας στάθμευσης
  16. Εθνικός Γυμναστικός Σύλλογος
  17. Στέγαστρο Βασιλικής Λεωνίδη
  18. Πεζόδρομος Βασιλίσσης Όλγας
  19. Αρδηττός
  20. Καταβυθισμένο τμήμα λεωφόρου Αρδηττού
- κάτω: Η κοίτη του Ιλισσού από την πλευρά του Σταδίου (1869)

ΟΜΑΔΑ ΜΕΛΕΤΗΣ

Αρχιτεκτονική μελέτη:

- Δ. Κατζουράκης**
Η. Παπαγιαννόπουλος
Ε. Τσαούση
Γ. Τσαμπέρης
(Γραφείο Αρχιτεκτονικών Μελετών Αστική Εταιρεία)
Δ. Διγενής
Ν. Προβελέγγιου

Συνεργάτες αρχιτεκτονών:

- Γ. Προβελέγγιος, Α. Διγενής**
Ν. Θεοτόκης, Κ. Παπανδρέου
Γ. Κολυβοδάκου, Λ. Τσαμπέρη
Α. Σταυροπούλου, Ε. Κανετάκη

Σχέδιο:

- Α. Γαλάρη, Ε. Γιαννουκάκη**
Μ. Ξανθού, Κ. Παγγίδης

Συνεργάτες φοιτητές αρχιτεκτονικής:

- Β. Νάκου, Ε. Τσιβεριώτη**

Στατική-Γεωτεχνική μελέτη:

- Π. Κόνδης**

Συνεργάτες πολιτικού μηχανικού:

- Δ. Κόνδης, Γ. Μαρίνης**

Μελέτη Η/Μ εγκαταστάσεων:

- Α. Σταματοπούλου**

Τοπογραφική μελέτη:

- Σ. Δρακόπουλος**

Φωτοτεχνική μελέτη:

- Π. Μαρσέλλος**

Ειδικοί σύμβουλοι μελέτης:

- Θ. Κόνσολα**
αρχαιολόγος
Π. Λουκάκης
αρχιτέκτων-πολεοδόμος
Ν. Βόσκογλου
κυκλοφοριολόγος
Σ. Παπαγγεωρίου
περιβαλλοντολόγος
Δ. Ξηνταδέκας
ειδικός σε θέματα φωτισμού

Ο αρχαιολογικός χώρος του Ολυμπιείου και η σημερινή Αθήνα

Πρωταρχική επιδίωξη του προγράμματος της ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας πρέπει να είναι η ενσωμάτωση του αρχαιολογικού χώρου στη ζωή της σύγχρονης πόλης. Ως ενσωμάτωση, νοείται η εξασφάλιση της δυνατότητας να εκπέμψει ο αρχαιολογικός χώρος προς τη σύγχρονη πόλη μια άλλη αντίληψη για την ποιότητα του χώρου και μια διαφορετική αισθητική από αυτήν που εκπέμπει η σημερινή Αθήνα. Να αισθανθεί η πόλη τη μαγεία και το ίθος που εκπέμπει ένα αρχαίο τοπίο προς τον σημερινό άνθρωπο. Αν ο αρχαιολογικός χώρος δεν μπορεί να λειτουργεί με αυτόν τον τρόπο, η απλή συντήρηση των μνημείων της Ιστορίας αποτελεί στόχο σημαντικό, που παραμένει ωστόσο στο περιθώριο της εξέλιξης της σημερινής πόλης.

Η περιοχή του Ολυμπιείου αποτελεί χώρο σχετικώς αυτόνομο. Τα πολιύροφα κτίρια στην αρχή των οδών Συγγράφη και Διονυσίου Αρεοπαγίου και το μέτωπο της Πλάκας, δημιουργούν αυσύνεχα στη διαδοχή του αρχαιολογικού χώρου. Η ουσιαστική ενοποίηση με το χώρο της Ακρόπολης προϋποθέτει την απαλλοτρίωση και την κατεδάφιση πολυάροφων κτιρίων, επιχείρηση πρακτικώς αδύνατη, λόγω του απαγορευτικού κόστους. Η ενοποίηση του Ολυμπιείου με το χώρο της Ακρόπολης, πρέπει προς το παρόν να περιοριστεί σε διελεύσεις ανάμεσα από σύγχρονες και συχνά ακαλάσθητες κατασκευές.

Ο αρχαιολογικός χώρος του Ολυμπιείου βρίσκεται σε κρισιμότατο σημείο της πόλης. Σήμερα, αποτελεί νησίσια περιβαλλόμενη από μερικούς από τους σημαντικότερους σε κυκλοφοριακό φόρτο άξονες της Αθήνας. Από την άλλη πλευρά, η θέση του αυτή στην πόλη, καθιστά τον χώρο του Ολυμπιείου, σαν τον πιο οικείο για τους Αθηναίους αρχαιολογικό χώρο μετά την Ακρόπολη.

Η γειτνίαση του Ολυμπιείου με το χώρο του Ζαππείου και του Εθνικού Κήπου αφ' ενός και το χώρο του Αρδηττού και του Σταδίου αφ' ετέρου, οδηγεί στην αναζήτηση προτάσεων για την ενοποίηση των τριών αυτών περιοχών σ' έναν ενιαίο και σημαντικότατο για το ιστορικό κέντρο της Αθήνας χώρο.

Κυκλοφοριακές ρυθμίσεις

Οι προτεινόμενες ρυθμίσεις βασίσθηκαν σε υφιστάμενες μελέτες και συνοψίζονται στα ακόλουθα:

– Πεζόδρόμηση της Λεωφόρου Βασιλίσσης Όλγας και ενοποίηση του χώρου του Ολυμπιείου με το χώρο του Ζαππείου και του Εθνικού Κήπου.

– Η ενοποίηση του Ολυμπιείου με το χώρο της Ακρόπολης προϋποθέτει την καταβύθιση της Λεωφόρου Αμαλίας στο τμήμα μπροστά από την πύλη του Αδριανού. Επειδή, όμως, αυτό προσκρύπει στη πιθανολογία μενεύην υπαρξή σημαντικών αρχαιοτήτων, προτείνεται μια κάτω διάβαση πεζών, επαρκούς πλάτους απέναντι από την οδό Διονυσίου Αρεοπαγίου, ώστε να εξασφαλίζει άνετη και ασφαλή διέλευση των πεζών,

στην οποία θα ενσωματωθούν τα κατάλοιπα που πιθανώς θα βρεθούν.

– Η ενοποίηση του Ολυμπιείου με το χώρο του Αρδηττού και του Σταδίου μπορεί να γίνει με την καταβύθιση της Λεωφόρου Αρδηττού, από το ύψος της οδού Ερατοθένους μέχρι την οδό Μάρκου Μουσούρου. Εναλλακτικά προτείνεται η καταβύθιση και του κλάδου ανόδου της Λεωφόρου Αρδηττού από το ύψος της οδού Μάρκου Μουσούρου ώς την οδό Αναπάσεως και η διαμόρφωση, στη σημερινή στάθμη του κλάδου αυτού, ενός δρόμου ελεγχόμενης κυκλοφορίας αυτοκινήτων, ώστε το Μετς να απαλλαγεί από τη μισή ζώληση και να διαμορφωθεί ένας χώρος περιπάτου με εξαιρετική θέα προς το Ολυμπιείο και την Ακρόπολη.

Ο αρχαιολογικός χώρος

Σημεία αναφοράς για όλα τα μνημεία της περιοχής αποτελούν τα επιβλητικός ναός του Ολυμπίου Διός με τον περιβόλο του και η Πύλη του Αδριανού. Στο φυλασσόμενο αρχαιολογικό χώρο εκτός του ναού, υπάρχουν ακόμα μια πύλη του Θεμιστοκλείου Τείχους, τη μήμα της περιεπικρής τάφου, κλασικές οικίες και το ρωμαϊκό βαλανείο, όπως επίσης λείψανα οικιών της βυζαντινής περιόδου.

Στην αφύλακτη περιοχή νότια του Ολυμπιείου και βορειώς της αρχαίας κοίτης του Ιλισσού, υπάρχουν το αρχαϊκό δικαστήριο, ο κλασικός ναός του Δελφινίου Απόλλωνα, ο ρωμαϊκός ναός του Κρόνου και της Ρέας, τη μήμα του Βαλεριάνειου Τείχους με μια πύλη και το Πανελλήνιο.

Νότια του Εθνικού Γυμναστικού Συλλόγου, βρίσκονται τα ερείπια της παλαιοχριστιανικής Βασιλικής του Λεωνίδη, ενώ από την απέναντι πλευρά της Λεωφόρου Αρδηττού, υπάρχει η θέση του ναού της Αγροτέρας Αρτέμιδος. Στη συμβολή τέλος της Λεωφόρου Αρδηττού με την οδό Α. Διάκου, υπάρχει το ιερό του Πανός.

Αρχές σχεδιασμού

α. Η προσπάθεια που κατατείνει στην ενσωμάτωση του αρχαιολογικού χώρου στη ζωή της σύγχρονης πόλης, μπορεί να κλημακωθεί με τις ακόλουθες δυνατότητες:

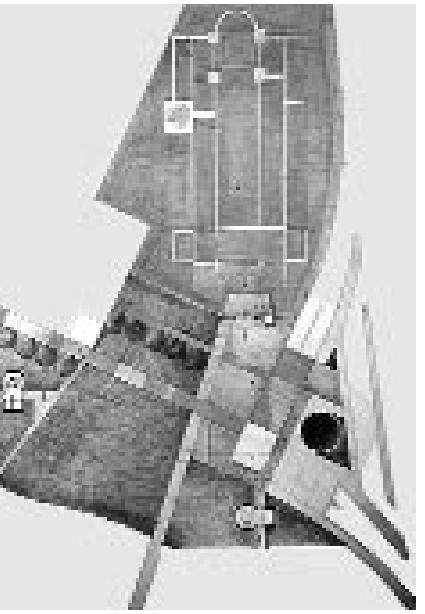
– Αναβίωση αρχαίων διαδρομών και δημιουργία νέων, διά μέσου του αρχαιολογικού χώρου, εκεί όπου δεν υπάρχει κίνδυνος να προκληθούν φθορές.

– Διαμόρφωση διαδρομών στις παρυφές του αρχαιολογικού χώρου, που επιτρέπουν να αισθάνεται κανείς το χώρο χωρίς να τον διασχίζει.

– Διατήρηση χώρων απολύτως φυλασσόμενων, όπου η πρόσβαση ελέχγεται.

Βάσει στην προηγουμένων, επιδιώκεται η διαμόρφωση των ακόλουθων αξόνων κίνησης των πεζών:

– Από το Σύνταγμα, μέσω του Ζαππείου προς το Μετς, τη Λεωφόρο Αναπαύσεως, την αρχή της Λεωφόρου Βουλιαγμένης και την Καλλιρόης και αντίστροφα.

- Από την αρχή της Λεωφόρου Συγγρού, προς τη Λεωφόρο Βασιλέως Κωνσταντίνου και το Παγκράτι, και αντίστροφα.

- Από την οδό Διονυσίου Αρεοπαγίτου και την Πλάκα προς το Μετς, και αντίστροφα.

β. Όλες οι κατασκευές θα είναι αναστρέψιμες, ώστε να μπορούν να απομακρυνθούν μόλις αυτό απαιτηθεί. Οι διαδρομές θα κατασκευαστούν με λιθόστρωτο ή κουρασάνι, ενώ, οι κατασκευές πάνω από το έδαφος, θα είναι μεταλλικές αποσυναρμολογούμενες, με θεμελιώσεις επί του εδάφους, χωρίς εκσκαφή.

γ. Οι πρόσφατες φυτεύσεις θ' απαιτήσουν αναμόρφωση, ώστε ν' αναδειχθεί ο αρχαιολογικός χώρος. Υπάρχουν μεγάλα δένδρα στο εσωτερικό των ναών, καταστρατηγώντας τη δομή των μνημειών, και προκαλώντας καταστροφές. Παρά το οξύωρο της αφαίρεσης δέντρων από έναν σημαντικό πνεύμονα της Αθήνας, κρίνεται απολύτως αναγκαία η απομάκρυνση τους και η αναμόρφωση των φυτεύσεων.

Οι αθλητικές δραστηριότητες στον αρχαιολογικό χώρο του Ολυμπείου

Στο χώρο του Ολυμπείου είναι εγκατεστημένοι: το Εθνικό Κολυμβητήριο, ο Εθνικός Γυμναστικός Σύλλογος και ο Όμιλος Αντισφαίρισεως Αθηνών. Η κατάληψη του αρχαιολογικού χώρου –με την ανοχή της Πολιτείας– που χρονολογείται (πλην του Κολυμβητηρίου) από τον περασμένο αιώνα, είναι αυθαίρετη, σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία. Εάν, ωστόσο, δεν υπάρξει άμεσο πρόγραμμα ανασκαφικής έρευνας στην περιοχή, θα μπορούσαν να παραμείνουν ορισμένες από τις αθλητικές εγκαταστάσεις, αφού αναμορφωθούν, για να μην έρχονται σε αντίθεση με το ύφος του αρχαιολογικού χώρου. Οι εγκαταστάσεις αυτές, θα προορίζονται για ήπια αθλητική δραστηριότητα, που είναι συμβατή με τις χρήσεις της ευρύτερης περιοχής, τόσο κατά την αρχαιότητα όσο και κατά τα τελευταία εκατό χρόνια.

Προτάσεις για την ανάπλαση του αρχαιολογικού χώρου του Ολυμπείου

1. Φυλασσόμενος και αφύλακτος αρχαιολογικός χώρος. Διαμόρφωση διαδρομών
Η ανάδειξη παραίλισιων ιερών θα απαιτήσει την επέκταση του φυλασσομένου χώρου. Για να μην απομονωθεί ο χώρος, προτείνεται η ελεύθερη διέλευση των πεζών στον φυλασσόμενο –πλην του Ολυμπείου– αρχαιολογικό χώρο, εκτός των νυχτερινών ωρών και η κατασκευή προστατευτικής τάφου κατάλληλης μορφής –αντί κιγκλιδώματος– σε όσα τμήματα της περίφραξης είναι δυνατόν, ώστε να υπάρχει καλύτερη οπτική επαφή με τις αρχαιότητες. Στις περιοχές όπου δεν είναι δυνατή η κατασκευή τάφου, θα τοποθετηθούν νέα κιγκλιδώματα.

2. Αναβίωση της κοίτης του Ιλισσού

Ο αρχαιολογικός χώρος του Ολυμπείου ήταν πάντα συνυφασμένος με το υδάτινο στοιχείο του Ιλισσού: Ο μύθος του Δευκαλίωνα και των πλημμυρών, ο παραϊλίσιες θεόπτετες και οι νύμφες, η πηγή της Καλλιρρόης, το ιερό του Πανός. Το γεγονός ακόμη ότι η κοίτη του Ιλισσού συνδέεται με τη παρουσία και τη διαδασκαλία του Σωκράτη, όπως και με τη συνεχή παρουσία των Αθηναίων, αποτέλεσαν αφορμές για την πρόταση της επαναφοράς του νερού στην αποξηραμένη κοίτη.
Η κοίτη του Ιλισσού, στο ύψος της Αγίας Φωτεινής, αποτελεί τοπίο εξαιρετικής ποιότητας εντός του αστικού χώρου και παραμένει στην φυσική του κατάσταση. Για την αποκατάσταση της κοίτης προς τα ανάντι, απαιτείται η απομάκρυνση των εγκαταστάσε-

ων του Κολυμβητηρίου, που είναι εκτός λειτουργίας και που αποτελεί την πλέον βάναυση από τις αυθαιρεσίες στην περιοχή.

Η παρούσα πρόταση αφορά κατ' αρχήν το τμήμα από την οδό Α. Διάκου μέχρι τη Λεωφόρο Βασ. Όλγας. Θα μπορούσε ωστόσο να προταθεί η αναβίωση τμημάτων της παλαιάς κοίτης σε ελεύθερους χώρους, στη Λεωφόρο Βασ. Όλγας, μπροστά στο Στάδιο, το Ωδείο, το Άλσος Ριζάρη και μέχρι το Χίλιον.

Η πρόταση για την αναβίωση του Ιλισσού περιλαμβάνει τεχνικό έργο ανακύκλωσης του νερού, που θα συμβάλει στη διαμόρφωση μικροκλίματος κατάλληλου για την επάνω της παραδοσιακής πανίδας. Για τη σύνδεση των χώρων εκατέρωθεν της κοίτης, προτείνεται η κατασκευή τριών πεζογεφυρών και η αναβίωση της αρχαίας πορείας διά μέσου της νησίδας που βρίσκεται μπροστά από την Αγία Φωτεινή.

3. Απομάκρυνση των εγκαταστάσεων του Ομίλου Αντισφαίρισεως

Ο Όμιλος Αντισφαίρισεως, αποτέλεσε χώρο απαγορευμένο στο ευρύ κοινό. Επειδή η χωροθέτησή του αποτελεί φραγμό στην κίνηση μεταξύ του Ζάππειου και του Μετς, απαιτείται κατ' ελάχιστον η περιορισμός της έκτασης που καταλαμβάνει. Η παρούσα μελέτη προτείνει ωστόσο την πλήρη απομάκρυνση των εγκαταστάσεων του, ώστε να αποδωθεί ο χώρος σε χρήσεις συμβατότερες, με τη διαμόρφωση διαδρόμων από το Ζάππειο προς το Μετς, και την κατασκευή στάσεων, καθιστικών και χώρου υπαίθριων εκδηλώσεων χωρίς σταθερές εγκαταστάσεις, ελαφρών κτιρίων προοριζόμενων για εικαστικές εκθέσεις και εγκαταστάσεων εξυπηρέτησης του κοινού.

4. Αναμόρφωση των Εγκαταστάσεων του Εθνικού Γυμναστικού Συλλόγου.

Για όσο χρονικό διάστημα δεν προγραμματίζεται ανασκαφή στο χώρο του Εθνικού, προτείνεται η παραμονή των εγκαταστάσεών του, με την προϋπόθεση της απομάκρυνσης όσων εκ των κτισμάτων, γηπέδων, σκιάστρων και κερκίδων βρίσκονται σε πλήρη αταξία και με έλλειψη της απαιτούμενης καλαισθησίας και της αναδιοργάνωσης του χώρου των αθλοπαιδιών, ώστε το σύνολο των κατασκευών να βρίσκεται σε αρμονία με τον ευρύτερο αρχαιολογικό χώρο. Τα προτεινόμενα κτίσματα είναι μονώροφα, έτσι που οι οροφές τους να μην υπερβαίνουν τη στάθμη των δρόμων που περιβάλλουν τον Εθνικό.

5. Κατασκευή στεγάστρου προστασίας της Βασιλικής του Λεωνίδη

Προτείνεται η κατασκευή μεταλλικού προστατευτικού στεγάστρου της Βασιλικής του Λεωνίδη. Η πρόταση γίνεται ώστε να προστατευτεί ο χώρος κατά τη διάρκεια της ανασκαφής αλλά, και γιατί η ατμοσφαιρική ρύπανση καθιστά επιτακτική την προστασία των μνημείων. Η κατασκευή του στεγάστρου μπορεί να λειτουργήσει πειραματικά για την κατασκευή άλλων στεγάστρων σε ανάλογους αρχαιολογικούς χώρους.

Η επιλογή του μεταλλικού φέροντα οργανισμού και της κάλυψης με ειδικούς υαλοπίνακες έγινε ώστε η κατασκευή να είναι άμεσα απομακρύνσιμη, όταν οι λόγοι για τους οποίους τοποθετήθηκε, εκλείψουν.

6. Υπόγειος χώρος στάθμευσης ιδιωτικών αυτοκινήτων και τουριστικών λεωφορείων

Η προσεχής πεζοδρόμηση της Λεωφόρου Βασιλίστρης Όλγας καθιστά αναγκαίη τη διαμόρφωση χώρου στάθμευσης για τα αυτοκίνητα των επισκεπτών του Ολυμπείου. Κατάλληλος χώρος θεωρήθηκε η περιοχή του κολυμβητηρίου, πέραν των ορίων της κοίτης του Ιλισσού, δεδομένου ότι η εκσκαφή για την κατασκευή του έχει ήδη καταστρέψει ότι προϋπήρχε εκεί. Η πα-

ρούσα πρόταση περιλαμβάνει έναν υπόγειο όροφο για 11 τουριστικά λεωφορεία και δύο υπόγειους ορόφους για 64-68 ιδιωτικών επιβατικών αυτοκινήτων ανά όροφο.

7. Διαμόρφωση καθιστικού, στεγασμένου εκθεσιακού χώρου και κέντρου πληροφόρησης της Εφορίας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων

Στην οροφή του χώρου στάθμευσης, προτείνεται η διαμόρφωση εισόδου προς τη Βασιλική του Λεωνίδη και καθιστικού. Ο χώρος αυτός θα λειτουργήσει σαν είσοδος προς τον αρχαιολογικό χώρο από την πλευρά του Αρδηττού. Για τη σηματοδότηση της εισόδου, προτείνεται η κατασκευή στεγάστρου, στην προέκταση του στεγάστρου της Βασιλικής, με κάνναβο κατασκευής και υλικό περεμφερές, και με ελαφρώς παραλλαγμένη μορφή, ώστε να διαφοροποιηθούν οι δύο χρήσεις. Η προτεινόμενη διάταξη περιλαμβάνει δύο άξονες, εκ των οποίων προσβάσεις από την Αρδηττού, περνώντας πάνω από τις αναμορφωμένες εγκαταστάσεις του Εθνικού.

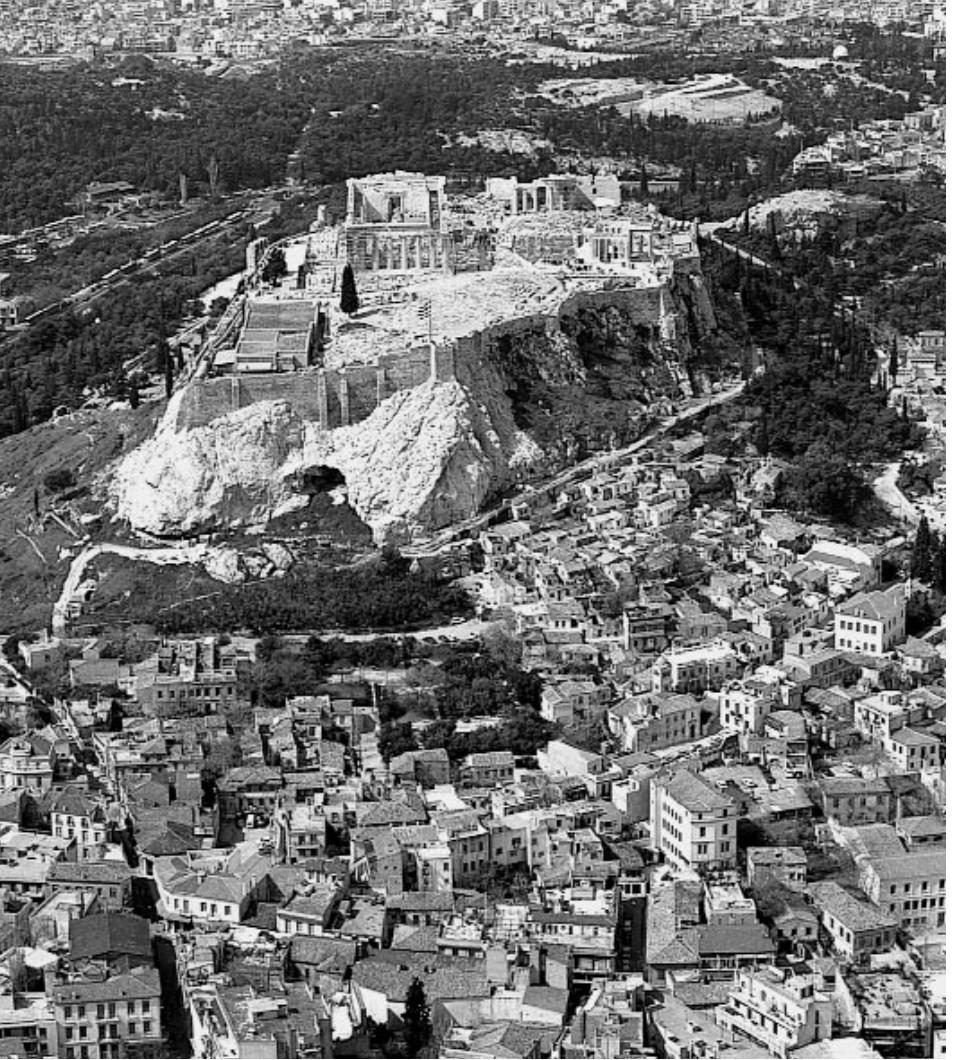
Στην τομή των δύο άξονων, χωροθετείται η είσοδος προς τον αρχαιολογικό χώρο.

Κάτω από το στέγαστρο αυτό, εκτός από την είσοδο και τα περάσματα από και προς τον αρχαιολογικό χώρο, διατάσσονται: ένας χώρος πληροφόρησης για τη Βασιλική του Λεωνίδη, με σχέδια, φωτογραφίες διαγράμματα και πληροφοριακό υλικό, και ένα αναψυκτήριο με μικρή αίθουσα και υπαίθριο χώρο στεγασμένο και μη, και διατεταγμένο στη θέα προς τον αρχαιολογικό χώρο.

8. Διαμόρφωση του χώρου της Αγίας Φωτεινής και του Ιερού του Πανός

Η διαμόρφωση του χώρου της Αγίας Φωτεινής δεν θα τροποποιηθεί. Δύο νέες προσβάσεις θα προβλεφθούν, η μία στο ίχνος αρχαίας διαδρομής μέσα από την κοίτη του Ιλισσού και η άλλη προς την πλευρά του υπόγειου χώρου στάθμευσης αυτοκινήτων. Το Ιερό του Πανός, αφού καθαριστεί από τα άγρια χόρτα π

44

από την επιβλέπουσα υπηρεσία. Αναμένεται η εντολή έναρξης της Οριστικής φάσης.

3. ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ –ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ– ΕΝ ΟΨΕΙ ΤΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΕΖΟΔΡΟΜΗΣΗΣ ΤΗΣ ΔΙΟΝ. ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ

Η πεζοδρόμηση της Διον. Αρεοπαγίτου θα πρέπει να προχωρήσει σύμφωνα με το στόχο της Πολιτείας, που είναι: «...η ιστορική, πολιτισμική, αισθητική και περιβαλλοντική αναβάθμιση της περιοχής των αρχαιολογικών χώρων...» (ΥΠΕΧΩΔΕ). Σ' αυτή την απόφαση της Πολιτείας εδραιώνεται η άποψή μας ότι: «θα πρέπει ο στόχος να αποκτήσει το μέγιστο δυνατό εύρος, που δεν μπορεί να είναι άλλο από την αποκατάσταση του ιστορικού τοπίου μέσω της επαναφοράς των πραγμάτων στην προ των μεταβολών περίοδο».

Είμαστε αντίθετοι με την πρωθυμένη άποψη της ανάδειξης της Διον. Αρεοπαγίτου σε κυρίαρχο άξονα περιπάτου και αναψυχής, που θα διαπερνά τους αρχαιολογικούς χώρους, διασπώντας τους γιατί οποιοδήποτε έργο κι αν γίνει (π.χ. τραμ και καφενεά) για την «άνετη επίσκεψη και την ευχάριστη παραμονή», αλλοιώνει οπωσδήποτε τη μορφή του περιβάλλοντος. «Δεν υπάρχουν ειδικοί τρόποι κατασκευής νέων έργων, ούτε κατασκευές που προσαρμόζονται στο χαρακτήρα του χώρου, του αρχαιολογικού χώρου. Αυτά έχουν κούφια λόγια και απατλά... Όταν πια το άβατον (το ιερόν) της πόλεως αυτής θα έχει παραβιασθεί, όταν θα είναι τετελεσμένο γεγονός η μετατροπή του σε χώρο «ευχάριστης πραμονής», σε κοινότατο δημόσιο χώρο, όταν πια θα είναι άσκοπη και θα σιγήσει μοιραία κάθε αντίδραση, ένα ένα θα ξεφυγρώνουν τα κέντρα αναψυχής και κτίρια και εγκαταστάσεις κάθε λογής, για τα οποία θα είναι πολύ ελκυστικό το περιβάλλον...» (Κ. Η. Μπίρης, Αι Αθήναι, 1966, σ. 395).

Η Διον. Αρεοπαγίτου-Απ.Παύλου θα πρέπει να αντι-

μετωπιστεί ως «εδαφικό χρησιδάνειο» αποσπασμένο βίασα από τον σημαντικότερο αρχαιολογικό χώρο της Ελλάδος που, με τις σημερινές συνθήκες, είναι δυνατή η επιστροφή του. Διαφωνούμε με την πρόταση για τραμ κυκλικής τροχιάς που θα διέρχεται από την Διον. Αρεοπαγίτου-Απ. Παύλου. Δεν είναι συμβατό με τον χώρο και θα υπάρχουν επιπτώσεις, όπως:

- διάσπαση του προσδοκώμενου ενιαίου αρχαιολογικού χώρου Ακρόπολης-νέου Μουσείου Ακρόπολης και αδυναμία αποκατάστασης του ιστορικού τοπίου Πνύκας, αρχαιολογικού χώρου Ακρόπολης, Αρχαίας Αγοράς,
- προσθήκη επί του άξονα κυκλοφορίας του δικτύου ηλεκτροφόρων στύλων, οι οποίοι θα πρέπει να θεμελιωθούν –σε τακτά διαστήματα– επί των μνημείων, σε συνδυασμό με την οπτική ρύπανση που θα προκαλέσουν,
- φόρτιση του αρχαιολογικού χώρου με υπερτοπική κυκλοφορία. Η προοπτική διπλών γραμμών τραμ, στις οποίες θα κυκλοφορούν ολοένα και μεγαλύτερου μεγέθους και πυκνότητας συρμοί, σε συνδυασμό με την απαγόρευση άλλων μέσων κυκλοφορίας στην ευρύτερη περιοχή του «Ιστορικού (εμπορικού) Κέντρου» της πόλης, που θα φορτώνει την περιοχή των αρχαιολογικών χώρων με υπερτοπική κυκλοφορία, φαίνεται ως η πλέον πιθανή, με ό,τι συνεπάγεται για τα μνημεία και την ποιότητα του περιβάλλοντος.

Με γνώμονα αυτόν τον προβληματισμό, οι προτάσεις μας για μια πραγματική, πολιτισμική και περιβαλλοντική αναβάθμιση του χώρου είναι:

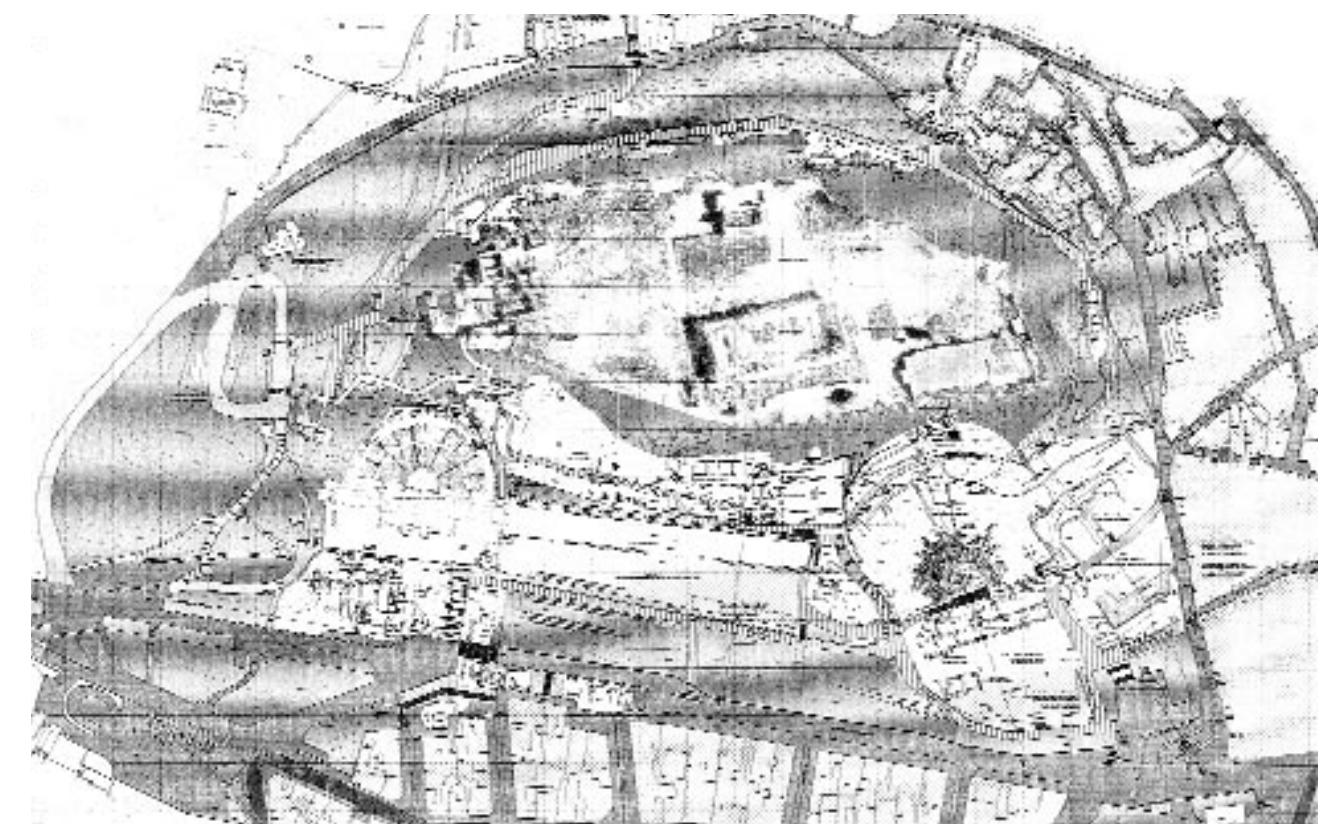
- Η διαμόρφωση της Διον. Αρεοπαγίτου, σε συνδυασμό με τα ευρήματα που υπάρχουν σε επαφή μ' αυτήν ή υπό το οδόστρωμά της (μνημεία ανασκαφών Μηλιάδη, Ιερό της Νύμφης, οικία Πρόκλου, Ιερό Διονύσου και νέο Μουσείο).
- Η αποκατάσταση της συνέχειας του αστικού τοπίου του λόφου της Πνύκας με τον Άρειο Πάγο και την Αρχαία Αγορά, σε συνδυασμό με την ανάδειξη των σημαντικών μνημείων που σήμερα βρίσκονται επιχωματωμένα (Εννεάκρουνος κ.λπ.) κάτω από την Απ. Παύλου. Καταλύεται συνεπώς ο αναλημματικός τοίχος μήκους 230 μ. και αίρονται επιχωματώσεις 4.500 κ.μ. σε τμήμα της Απ. Παύλου.

Αποβλέπουμε στην ΑΠΟΤΡΟΠΗ της διαμπερούς τροχιάς των μέσων μαζίκης μεταφοράς διά μέσου των αρχαιολογικών χώρων Νότιας Κλιτύος Ακρόπολης, νέου Μουσείου Ακρόπολης, Πνύκας, Αρείου Πάγου, Αρχαίας Αγοράς, και προτείνουμε τη διέλευση της τροχιάς κατά μήκος των οδών: Αμαλίας, Διον. Αρεοπαγίτου (τμήμα), Μακρυγιάννη (τμήμα) και Ρ. Γκάλλι, με τέρμα (και αφετηρία ταυτόχρονα) τη θέση στην οποία σήμερα βρίσκεται ο χώρος στάθμευσης του κέντρου «Διόνυσος».

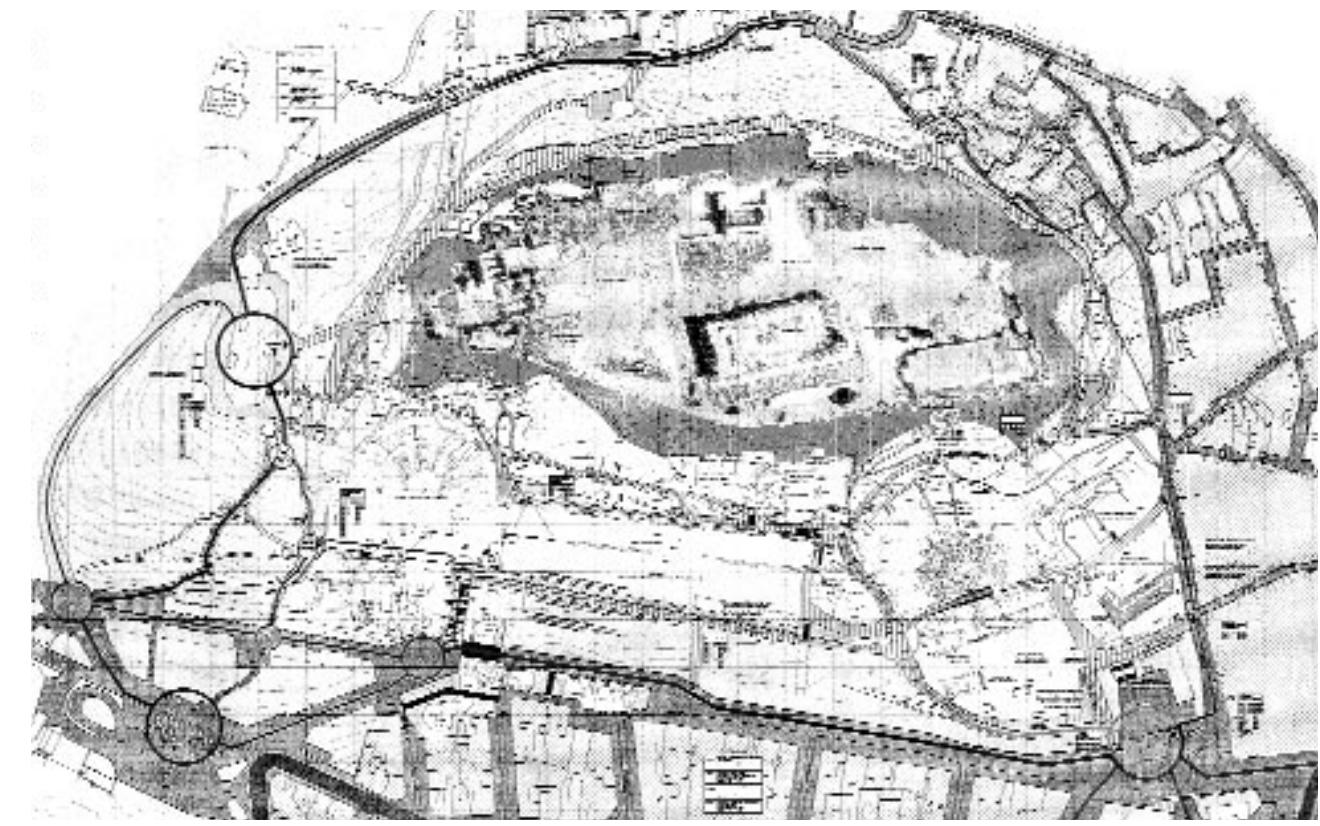
Αυτή η τροχιά εξυπηρετεί την περιοχή ΝΑ του αρχ. χώρου της Ακρόπολης (περιοχή Μακρυγιάννη). Συνδυάζεται με το σταθμό του μετρό επί της Μακρυγιάννη και αφήνει τελείως ελεύθερο το κατάστρωμα της Διον. Αρεοπαγίτου, στο σημαντικότερο τμήμα της που διέρχεται μεταξύ του αρχαιολογικού χώρου της Νότιας Κλιτύος της Ακρόπολης και του υπό ανάγερση νέου μουσείου της Ακρόπολης. Παρέχει τη δυνατότητα ανάδειξης του τμήματος του αρχαιολογικού χώρου που βρίσκεται στις ανατολικές παρυφές του λόφου της Πνύκας (Εννεάκρουνος κ.λπ.). Ταυτόχρονα, η περιοχή ΒΔ του αρχαιολογικού χώρου της Ακρόπολης (Θησείο) εξυπηρετείται από την τροχιά του ελαφρού λεωφορείου ή τραμ κατά μήκος της οδού Ηρακλειδών, που έχει τέρμα και αφετηρία στη συμβολή της οδού Ηρακλειδών με την Απ. Παύλου.

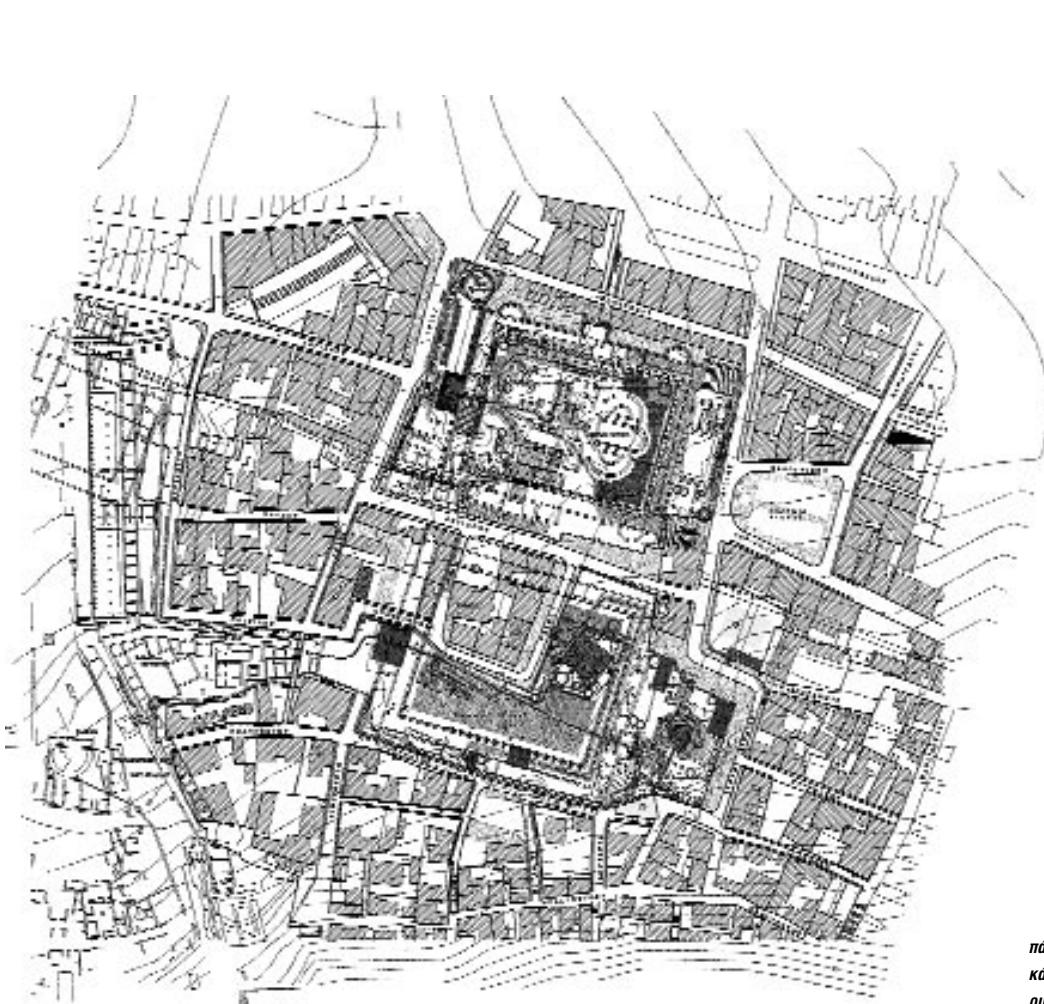
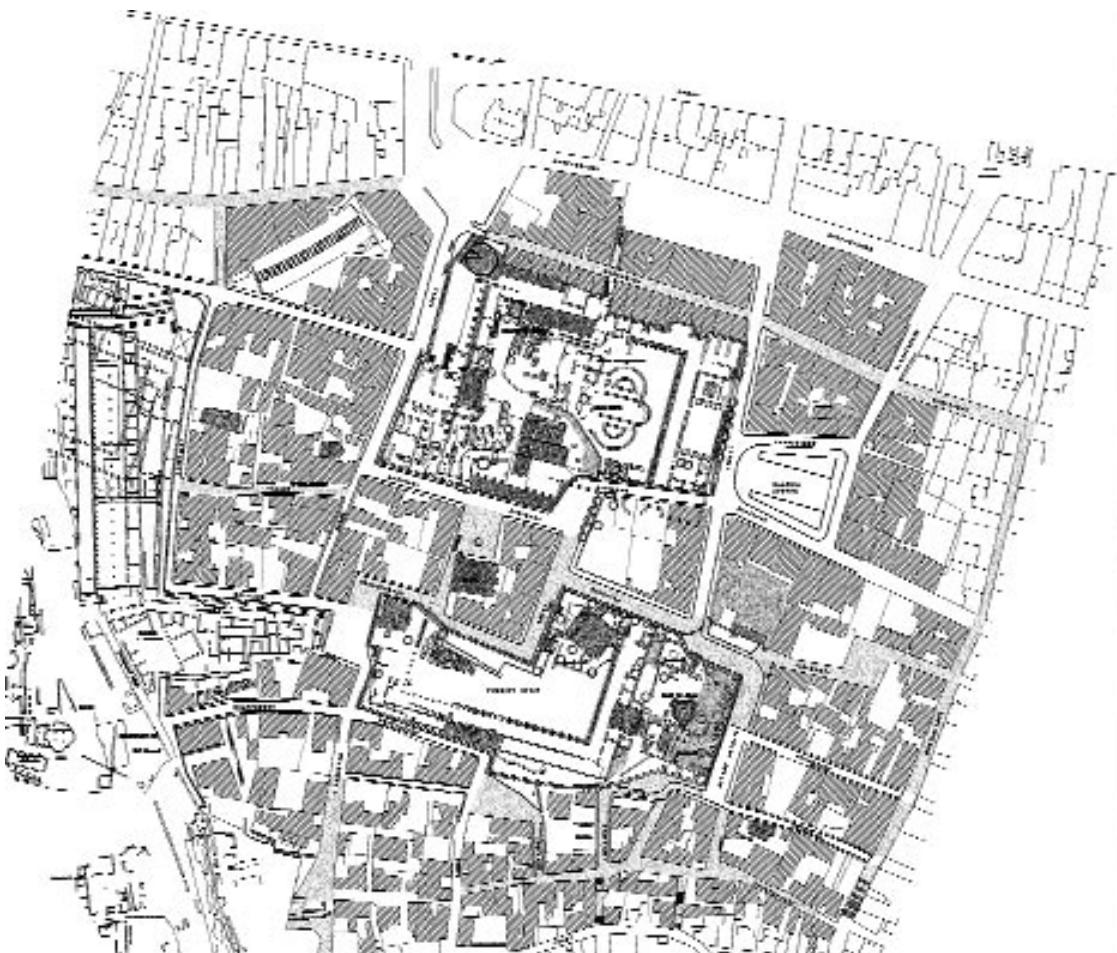
πάνω: Αεροφωτογραφία της περιοχής της Ακρόπολης, φωτ. Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας ΑΕ

διπλά πάνω: Οργάνωση και λειτουργία των αρχαιολογικών χώρων. Δίκτυο διαδρομών διπλά κάτω: Οργάνωση και λειτουργία των αρχαιολογικών χώρων. Εγκαταστάσεις εξυπηρέτησης επισκεπτών

45

πάνω: Υπάρχουσα κατάσταση
κάτω: Πρόταση διαμόρφωσης στο εσωτερικό των αρχαιολογικών χώρων

Μελέτη συνολικής ανάδειξης αρχαιολογικού χώρου Ρωμαϊκής Αγοράς και Βιβλιοθήκης Αδριανού

ΟΜΑΔΑ ΜΕΛΕΤΗΣ

Αρχιτεκτονική μελέτη:

ΒΕΤΑΠΛΑΝ Α.Ε.Μ.

(Π. Ταβανιώτης, αρχιτέκτων

I. Παναγιωτόπουλος, αρχιτέκτων

B. Τσαγκάρη, αρχιτέκτων)

E. Αγριαντώνη, αρχιτέκτων

O. Κωτούλα, αρχιτέκτων

Τοπογραφική μελέτη:

Θ. Κλεάνθους

Ηλεκτρομηχανολογική μελέτη:

N. Παπαδόπουλος

Στατική μελέτη:

DENCO EPE

Φωτοτεχνική μελέτη:

Γ. Κάτσας

Σύμβουλοι:

K. Τσάκος

αρχαιολόγος

M. Κύρκου

αρχαιολόγος

I. Φραντζεσκάκης

συγκοινωνιολόγος

A. Αραβαντίνας

πολεοδόμος

Γ. Παΐσιδης

ηλ/γος μηχ/γος μηχ.

Δ. Οικονομίδης

περιβαλλοντολόγος

I. Χατζής

γεωλόγος

N. Ζύγρας

ειδικός συνεργάτης τοπογράφος

Εκπρόσωπος ομάδας:

Π. Ταβανιώτης

αρχιτέκτων

ΟΡΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Η Περιοχή Μελέτης ενοποίησης των Αρχαιολογικών Χώρων Ρωμαϊκής Αγοράς και Βιβλιοθήκης Αδριανού οριθετείται από τους δρόμους που την περιβάλλουν: συγκεκριμένα: το βορινό όριο αποτελούν οι οδοί Πανδρόσου-Άρεως και Αδριανού: το δυτικό όριο η οδός Βρυσακίου (στα όρια της Αρχαίας Αγοράς): το ανατολικό όριο, η οδός Αιόλου, η πλατεία Αγοράς και η οδός Μάρκου Αυρηλίου: ενώ το νότιο όριο περικλείεται από τις οδούς Λυσίου, Κλεψύδρας, Θρασυβούλου, Μουσαίου, Πανός, Πολυγνώτου, μέχρι το όριο της Αρχαίας Αγοράς.

Ο ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ
Σκοπός της Μελέτης είναι η Ανάδειξη και «Ενοποίηση» των Αρχαιολογικών Χώρων, η αποκάλυψη των μνημείων, οπου είναι δυνατόν, και η διαμόρφωση των ορίων τους ώστε να παραπέμπουν στην αρχική τους μορφή και στην επαναλειτουργία των αρχαίων διαδρομών όπου αυτό είναι εφικτό.

Ειδικότερους στόχους αποτελούν:

- Η παροχή εξυπηρετήσεων για τους επισκέπτες των Μνημείων (περίπτερα έκδοσης εισιτηρίων, πωλητήρια, εγκαταστάσεις υγειεινής, χώροι πληροφόρησης, επιγραφές πληροφοριακές, σήμανση κ.λπ.)
- Η ανάπλαση της όλης περιοχής και ειδικότερα:

- Διαμόρφωση οδών και ελεύθερων χώρων.
- Ανάπλαση των όψεων των κτιρίων.
- Καθορισμός χρήσεων γης και κτιρίων.
- Καθορισμός όρων Δόμησης.

Οι παραπάνω στόχοι κατευθύνονται και δεσμεύονται από τον υφιστάμενο πολεοδομικό και οικοδομικό ιστό της περιοχής, από τις λειτουργίες, καθώς και από τις υπάρχουσες, αλλά και θεμοθετημένες, πολεοδομικές ρυθμίσεις του ευρύτερου χώρου της περιοχής μελέτης.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΥΠΑΡΧΟΥΣΑΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

Οι δύο Αρχαιολογικοί Χώροι σήμερα είναι περιφραγμένοι και έχουν ξεχωριστές εισόδους: στη μεν Ρωμαϊκή Αγορά η είσοδος είναι δυνατή με έκδοση εισιτηρίων, ενώ στη Βιβλιοθήκη Αδριανού η επίσκεψη είναι ανοργάνωτη, καθόσον ο χώρος παρουσιάζει εικόνα εργοταξίου, λόγω προγραμματισμένων εργασιών από το ΥΠΠΟ.

Στο χώρο της Ρωμαϊκής Αγοράς εντάσσεται το Φετιχιέ Τζαμί, και στη ΒΔ γωνία της Βιβλιοθήκης Αδριανού, το Τζαμί Τζισδαράκη.

Στην αρχική τους μορφή, οι δύο αυτοί Αρχαιολογικοί Χώροι, ορθογωνικής κάτοψης και με υψομετρική διαφορά 5,50 μ., διαχωρίζονται από την οδό Δεξίππου. Σήμερα, η οδός Δεξίππου διακόπτεται και συνδέεται με την οδό Αδριανού.

Ανάμεσα στους δύο Αρχαιολογικούς Χώρους παρεμβάλλονται σήμερα τρία οικοδομικά τετράγωνα.

Στην περιβάλλουσα τους Αρχαιολογικούς Χώρους πε-

ριοχή υπάρχουν και Μνημεία όπως ο Μεντρεσές, ο χώρος του Πανθέου, ο αρχαιολογικός χώρος τής οδού Βρυσακίου 3, καθώς και οι Βιζαντινές Εκκλησίες, των Ταξιαρχών ή Παναγίας Γρηγορούσας, του Αγίου Ελισαίου και του Αγ. Θωμά, και οικοδομικά τετράγωνα, τα οποία διαμορφώθηκαν με το χρόνο πάνω σε έναν οικοδομικό ιστό, ο οποίος συνεχώς μεταβάλλεται από την Τουρκοκρατία μέχρι σήμερα.

Τα περισσότερα από τα ακίντα της περιοχής μελέτης ανήκουν στην ιδιοκτησία του ΥΠΠΟ. Ανάμεσα στα οικοδομικά τετράγωνα παρεμβάλλονται λίγοι ελεύθεροι χώροι σε μορφή πλατειών ή πλατωμάτων.

Συμπερασματικά:

– Οι αρχαιολογικοί χώροι Βιβλιοθήκης Αδριανού (ΒΑ) και Ρωμαϊκής Αγοράς (ΡΑ) είναι εγκλωβισμένοι στον Πολεοδομικό ιστό της περιοχής, και τα μνημεία παραμένουν αποκομμένα και απρόσιτα από τους επισκέπτες.

– Σήμερα δεν είναι δυνατή ουτέ η οπική επαφή τους, δεδομένου ότι ανάμεσα στη ΒΑ και τη ΡΑ παρεμβάλλονται τρία οικοδομικά τετράγωνα, ενώ τη ΡΑ και την Αρχαία Αγορά χωρίζει πλατεία που έχει μετατραπεί σε χώρο στάθμευσης αυτοκινήτων.

– Η κύρια κεντρική πύλη της Ρωμαϊκής Αγοράς, Πύλη Αθηνάς Αρχηγέτιδος, ασφυκτιά στο όριο του Αρχαιολογικού Χώρου.

– Υπάρχει έλλειψη οργάνωσης στο εσωτερικό του Αρχαιολογικού Χώρου (πορείες, στάσεις, εξυπηρετήσεις επισκεπτών), ο δε κυρίως χώρος της Βιβλιοθήκης Αδριανού εμφανίζει την εικόνα εργοταξίου (ικρώματα, μπάζα, κτίρια εφορειών και αποθηκών) λόγω έλλειψης συντονισμού και προγραμματισμού των ανασκαφών.

– Ο περίπατος στην περιμέτρο των Αρχαιολογικών Χώρων διακόπτεται (στο ύψος της οδού Κλεψύδρας για τη Ρωμαϊκή Αγορά και της οδού Πανδρόσου για τη Βιβλιοθήκη Αδριανού).

– Όσον αφορά στον περιβάλλοντα χώρο, οι μεν δρόμοι έχουν παραχωρηθεί κυρίως στην κυκλοφορία των αυτοκινήτων, ενώ οι πλατείες λειτουργούν ως χώροι στάθμευσης.

– Τα κτίρια που περιβάλλουν τους Αρχαιολογικούς Χώρους, στη μεγάλη τους πλειονότητα ανήκουν στην ιδιοκτησία του ΥΠΠΟ και είτε στεγάζουν υπηρεσίες του είτε βρίσκονται σε κατάσταση ερειπιώδη.

– Το πράσινο σε πολλές περιοχές εμποδίζει τη θέα προς τα μνημεία και διακόπτει την συνέχεια των Αρχαιολογικών Χώρων.

– Ο μικρός αριθμός επισκεπτών σε μνημεία της περιοχής είναι συνέπεια της παρούσας κατάστασης.

ΠΡΟΤΑΣΗ Πολεοδομικές Επεμβάσεις

Σύνδεση Βιβλιοθήκης Αδριανού και Ρωμαϊκής Αγοράς
Με δεδομένο ότι η οδός Δεξίππου, μια αρχαία διαδρομή, αποτελούσε το όριο των δύο ορθογώνιας κάτοψης Αρχαιολογικών Χώρων, της Βιβλιοθήκης Αδρια-

νού και της Ρωμαϊκής Αγοράς (οι οποίοι είχαν και διατηρούν μια υψηλεμπρική διαφορά της τάξης των 5.50 μ.), προτείνεται η διάνοιξη της οδού Δεξίππου μέχρι την οδό Αιόλου, με σύγχρονη ένταξη των τμημάτων των οδών Αδριανού –από Αιόλου μέχρι Πανός– και Πελοποίδα –από Πανός μέχρι Αιόλου– στους Αρχαιολογικούς Χώρους της Βιβλιοθήκης Αδριανού και της Ρωμαϊκής Αγοράς αντίστοιχα.

Ενοποίηση Αρχαίας Αγοράς και Ρωμαϊκής Αγοράς

Η ενοποίηση της Αρχαίας Αγοράς με τη Ρωμαϊκή Αγορά (στην Πλατεία της Πύλης της Αθηνάς Αρχηγέτιδος) επιτυγχάνεται με την αποκατάσταση της αρχαίας πορείας από την Αρχαία Αγορά στη Ρωμαϊκή Αγορά. Με σκοπό την αποκάλυψη της επικοινωνίας που υπήρχε μεταξύ Αρχαίας Αγοράς και Ρωμαϊκής Αγοράς διά μέσου ενός κεκλιμένου επιπέδου και μιας κλίμακας μέσας της στοάς της οδού Ποικίλης, προτείνεται η επέκταση του Αρχαιολογικού Χώρου στο δυτικό του όριο, στη θέση της Πύλης της Αθηνάς Αρχηγέτιδος, με την ένταξη της υπάρχουσας πλατείας στον Αρχαιολογικό Χώρο.

Για την επικοινωνία της οδού Άρεως με την οδό Πολυγάτου προτείνεται η κατασκευή Πεζογέφυρας πάνω από τον Αρχαιολογικό Χώρο της Αρχαίας Αγοράς.

Η πρόταση για ανασκαφή της οδού Ποικίλης για αποκάλυψη της στοάς που οδηγούσε στην είσοδο της Αρχαίας Αγοράς, δεν είναι εφικτή, λόγω αναμφισβήτητων ζημών που θα προκληθούν στα αρχαία ενταφασμένα ευρήματα εξαιτίας των απαραίτητων θεμελιώσεων.

Διαμόρφωση Νοτίου Ορίου Ρωμαϊκής Αγοράς

Με σκοπό την αποκατάσταση της πορείας των οδών Τριπόδων-Λυσίου-Πολυγάτου, η οποία οδηγεί στην Αρχαία Αγορά, αλλά συγχρόνως περιβάλλει και τον Αρχαιολογικό Χώρο της Ρωμαϊκής Αγοράς, προτείνεται η διάνοιξη της οδού σε τμήματα του νότιου ορίου του Αρχαιολογικού χώρου της Ρωμαϊκής Αγοράς και η κατεδάφιση του παρεμβαλόμενου κτιρίου ιδιοκτησίας ΥΠΠΟ με ανάδειξη της Πλατείας Μουσαίου, η οποία αποκτά νέο λειτουργικό χαρακτήρα, εντασσόμενη στις λειτουργίες εξυπηρέτησης των επισκεπτών των Αρχαιολογικών Χώρων, αλλά και της περιοχής ευρύτερα.

Επέμβαση στο Ο.Τ. μεταξύ των οδών Επαρεινώνδα-Ταξιαρχών-Δεξίππου-Άρεως-Ποικίλης

Για να διευκολυνθεί η είσοδος στη Ρωμαϊκή Αγορά, και να εγκατασταθούν οι λειτουργίες εξυπηρέτησης επισκεπτών, καθώς και η επικοινωνία προς το Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης, προτείνεται η δημιουργία πλατώματος και εσωτερικού διαδρόμου.

Διαμόρφωση Βορείου Ορίου Βιβλιοθήκης Αδριανού
Στο βόρειο όριο της Βιβλιοθήκης Αδριανού εφάπτεται σειρά ισογείων καταστημάτων που έχουν πρόσωπο στην οδό Πανδρόσου. Σύμφωνα με την απόφ. Γ21019/80 (ΦΕΚ 522), έχει εγκριθεί τροποποίηση του ρυμοτομικού σχεδίου που επιβάλλει δρόμο πάσω από το πραγματικό όριο του Αρχαιολογικού χώρου, αποκόπτοντας τα καταστήματα και δημιουργώντας αυτόνομα οικοδομικά τετράγωνα μεταξύ της Πανδρόσου και αυτού. Προτείνεται η τροποποίηση σε ορισμένα σημεία του ρυμοτομικού σχεδίου, η κατεδάφιση της σειράς των καταστημάτων και η εκ νέου δόμηση τους με δύο πρόσωπα: προς την οδό Πανδρόσου και προς τον πεζόδρομο που δημιουργείται κατά μήκος του τοίχου, με επιλογή ειδικών όρων δόμησης.

Διαμόρφωση Ανατολικού Ορίου Βιβλιοθήκης Αδριανού

Το ανατολικό όριο επί της οδού Αιόλου το ορίζει ο

υψηλός διασωζόμενος τοίχος και εκατέρωθεν τοιχοποιία με κιγκλίδωμα. Στο βόρειο τμήμα αυτής της πλευράς το κιγκλίδωμα είναι στερεωμένο πάνω στον αρχαίο τοίχο. Για λόγους προστασίας και για την πλήρη ορατότητα του μνημείου προτείνεται ελαφρά διαπλάτυνση του πεζόδρομου, ούτως ώστε στο τμήμα αυτό να τοποθετηθεί νέο κιγκλίδωμα, ιδίας μορφής, έξω από τον τοίχο. Αντίστοιχα, μειώνεται το πλάτος του πεζόδρομου της οδού Αιόλου στην απέναντι πλευρά (δεδομένου ότι προβλέπεται στοά για την εξυπηρέτηση των καταστημάτων).

Επεμβάσεις στο Εσωτερικό των Αρχαιολογικών Χώρων

Ρωμαϊκή Αγορά

Εντός του περιφραγμένου χώρου της Ρωμαϊκής Αγοράς προβλέπονται:

- α) Δύο θέσεις στάσης:
Μία, νότια του Φετιχιέ Τζαμιού, μέχρι την χαραγμένη πορεία των επισκεπτών στον κύριο άξονα ανατολικού-δυτικού προπύλου, και δεύτερη στην περιοχή ανάμεσα στην βόρεια πλευρά του Φετιχιέ Τζαμιού και στο βόρειο περιστύλιο της Ρωμαϊκής Αγοράς.
Οι χώροι αυτοί θα εξοπλιστούν με πάγκους κινητούς, ώστε να μην απαιτηθεί κατασκευή που απαιτεί θεμελίωση.
- β) Νέα φυλάκια, στις θέσεις των δύο εισιδών στον αρχαιολογικό χώρο (απέναντι από την είσοδο του Μεντρεσέ και στην Πύλη της Αθηνάς Αρχηγέτιδος).
- γ) Ενημερωτικές υπαίθριες πινακίδες, σε επιλεγμένες θέσεις.

- δ) Ηλεκτρονικά συστήματα πληροφόρησης, τα οποία θα είναι εγκατεστημένα σε κλειστούς χώρους ενημέρωσης επισκεπτών. Οι χώροι αυτοί θα είναι οι εξής: Ισόγειο κτίριο, που προτείνεται να κατασκευάσει στο οικόπεδο του Μεντρεσέ και πίσω από αυτό, ώστε να μην προσβάλλει, αλλά να προβάλλει, το μνημείο, με κεντρική είσοδο την ίδια την Πύλη του Μεντρεσέ.
- ε) Χώρος τύπου «υπόσακφου» κάτω από το διαπλατυνόμενο πεζόδρομο της οδού Λυσίου.
- στ) Χώρος για πολιτιστικές και καλλιτεχνικές εκδηλώσεις στο κτίριο του Φετιχιέ Τζαμιού, με κινητές θέσεις θεατών.

Βιβλιοθήκη Αδριανού

α) Στο εσωτερικό του αρχαιολογικού χώρου, λόγω των εκτελούμενων εργασιών, της στέγασης των Εφορειών και της αδυναμίας χάραξης μονιμότερης πορείας, προτείνονται δύο χώροι στάσεων: ένας στη ΒΔ γωνία μετά την είσοδο από το Πρόπυλο, ανάμεσα σ' αυτό και στο κτίριο της Α' Εφορείας, που αποτελεί κυρίως χώρο ενημέρωσης και πρώτης άποψης-θέας του μνημείου, και δεύτερος στη ΒΑ περίπου γωνία, ανάμεσα στο Τετράκογχο και στο περιστύλιο της Βιβλιοθήκης.

- β) Ενημερωτικές υπαίθριες πινακίδες σε επιλεγμένες θέσεις.
- γ) Το Τζαμί Τζισδαράκη στη ΒΔ γωνία της Βιβλιοθήκης που βρίσκεται σχεδόν σε επαφή (μνημείο άλλης ιστορικής φάσης), εντάσσεται στον Αρχαιολογικό χώρο. Συγκεκριμένα, προτείνεται η δημιουργία εκδοτηρίων εισιτηρίων, καταστήματος ειδών λαϊκής τέχνης, λειτουργία εργαστηρίων αργυροχοιδίας-χρυσοσχίδιας και η μεταφορά των γραφείων του Μνημείου Λαϊκής Τέχνης στο χώρο του Ισογείου του κτιρίου.

Ανακαίνιση και Ανάπλαση Κτιρίων για Εξυπηρέτηση της Λειτουργίας των Αρχαιολογικών Χώρων

Οι επεμβάσεις που γίνονται, αφορούν είτε στην ανάπλαση κτιρίων του περιβάλλοντος χώρου για τη στέγαση λειτουργιών εξυπηρέτησης κοινού και επισκεπτών, καθώς και υπηρεσιών υποστήριξης των Αρχαιολογικών Χώρων, είτε σε αναπλάσεις και αναβαθμί-

σεις όψεων μεμονωμένων κτιρίων ή συνόλων, με σκοπό την αισθητική αναβάθμιση της περιοχής. Προβλέπεται η ανακαίνιση και η αλαγή χρήσης σε τρία κτίρια ιδιοκτησίας του ΥΠΠΟ για την εξυπηρέτηση της λειτουργίας των Αρχαιολογικών Χώρων (εκδοτήρια, πωλητήρια, πληροφορίες-διοικηση-υπηρεσίες συντήρησης μνημείων).

Διαμόρφωση Ελεύθερων Χώρων

Αφορά στην πρόταση διαμόρφωσης των πλατειών ως χώρων αναψυχής και ανάπτυξης των επισκεπτών και των κατοίκων της περιοχής (Πλατεία Αγοράς, Μουσαίου, Ταξιαρχών κ.ά.), καθώς και στα περιβάλλοντα άρια των Αρχαιολογικών Χώρων.

Το Κυκλοφοριακό

Η κύρια επέμβαση στο κυκλοφοριακό πρόβλημα συνίσταται στην πεζόδρομηση του συνόλου των δρόμων της περιοχής (μεγάλο ποσοστό τους είναι ήδη πεζόδρομημένο).

Αυτό μπορεί να υλοποιηθεί για τους πιο κάτω λόγους:

- Η περιοχή διαθέτει λίγους μόνιμους κατοίκους. Τα περισσότερα κτίρια ανήκουν στο ΥΠΠΟ.
- Η κίνηση οχημάτων, από τις μετρήσεις που έγιναν επιτόπιου, αποδείχθηκε ασήμαντη.
- Δεν κρίνεται σκόπιμο –τόσο από πλευράς σημασίας και λειτουργίας της περιοχής, όσο και από πλευράς

γενικής κυκλοφοριακής διευθέτησης του Κέντρου-, η περιοχή να επιβαρύνεται με κίνηση διέλευσης. Η πεζοδρόμηση προβλέπεται υπό την προϋπόθεση ότι θα επιτρέπεται η διέλευση οχημάτων ανάγκης και Ι.Χ. αυτοκινήτων των λίγων κατοίκων της περιοχής.

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ

Οι επεμβάσεις που προτείνονται, στοχεύουν στην περαιτέρω ανάδειξη των Αρχαιολογικών Χώρων και ει

Μελέτη συνολικής ανάδειξης αρχαιολογικού χώρου Κεραμεικού

ΟΜΑΔΑ ΜΕΛΕΤΗΣ

Ομάδα αρχιτεκτονικής μελέτης:
**Γ. Αλμπάνης, Μ. Αρβανιτίδου,
Α. Ηλιοπούλου, Σ. Μεσαρέ,
Κ. Φινές, Μ. Φινέ, Ν. Φυντικάκης**

Μελετητικά γραφεία:
Αρχιτεκτονικά
**ΣΥΝΟΕΣΗ & ΕΡΕΥΝΑ ΕΠΕ
ΟΜΕΠ ΕΕ**
**Κ. Φινές-Μ. Φινέ
Α. Ηλιοπούλου**

Στατικά
Παγώνης-Χρονέας-Κινάτος ΕΕ

Ηλεκτρομηχανολογικά
Χ. Ορφανόγιαννης

Τοπογραφικά
I. Συγγρός

Φωτοτεχνικά
A. Γκόφας

Σύμβουλοι μελέτης:
**Χ. Ντούμας, I. Πολύζος,
Κ. Χατζημπίρος, TRENDS
ΕΡΑΤΟΣΘΕΝΗΣ ΕΠΕ
Δ. Ευθυμιάτος, Γ. Κοντορούπης**

Επιτροπή επιβλεψής:
**Σπ. Κυρίτση, Ε. Φοίφα,
Ε. Τσίρου, Α. Βούλγαρης,
Π. Τζίνης, Μ. Θεοχάρη,
Ε. Καμπούρογλου,
Α. Καραδέλογλου, Ε. Λυγκούρη,
Γ. Μαϊστράλης,
Ν. Μίχαλου-Αλεβίζου,
Ν. Δεληνικόλας**

Η απελευθέρωση του αρχαιολογικού χώρου και η επέκτασή του προς ανατολή και δύση, στην κατεύθυνση των δύο τελετουργικών δρόμων, της πομπής των Παναθηναίων και των Ελευσινών, είναι ένα από τα βασικά ζητούμενα του προγράμματος.

Στην κατεύθυνση αυτή, μάλιστα, έχει γίνει έγκαιρα η πρόβλεψη από την αρμόδια υπηρεσία του ΥΠΠΟ, που έχει κάνει τις σχετικές απαλλοτριώσεις, ώστε να προχωρήσει άμεσα η πραγματοποίηση αυτής της πρότασης.

Στη μελέτη που παρουσιάζουμε, περιγράφεται το τελικό σχέδιο μιας ολοκληρωμένης παρέμβασης, που

θα πραγματοποιηθεί σταδιακά, σε συγκεκριμένες και αυτοτελείς φάσεις, σύμφωνα με τις δυνατότητες και τον προγραμματισμό της υπηρεσίας που θα αναλάβει την πραγματοποίηση του έργου.

ΣΤΟΧΟΙ-ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΠΙΛΟΓΕΣ

Το μεγαλύτερο πρόβλημα για τις επιλογές μας ήταν η αναζήτηση των ορίων μέσα στα οποία μπορεί να βρεθεί μια αποδεκτή σχέση ανάμεσα στη νέα και την αρχαία πόλη, σε μια περιοχή όπου οι δύο ιστοί βρίσκονται σε μεγαλύτερη αναντιστοιχία απ' ότι αλλού. Αυτό, μάλλον οφείλεται στο ότι από, μια στιγμή και μετά, η πόλη συρρικνώθηκε και «αποτραβήχτηκε» από την περιοχή –που βρισκόταν σε χαμηλότερη στάθμη– με αποτέλεσμα οι διαδοχικές επιχώσεις να καλύψουν σταδιακά τον παλιό πολεοδομικό ιστό που χάθηκε και ως ίχνος.

Μ' άλλα λόγια, επιχειρείται να βρεθεί μια αποδεκτή σχέση ανάμεσα στον σημερινό ιστό, όπως έχει διαμορφωθεί, και στον προς «αποκάλυψη» αρχαίο ιστό, του οποίου η τοπογραφία είναι γενικά γνωστή.

Οι βασικές επιλογές στις οποίες καταλήξαμε για την ανάδειξη-ενοποίηση του Αρχαιολογικού Χώρου, είναι οι εξής:

1. Απόδοση της μεγαλύτερης δυνατής έκτασης στον αρχαιολογικό χώρο του Κεραμεικού, στην κατεύθυνση των αρχαίων διαδρομών, ώστε να οργανωθούν εν καιρώ ανασκαφές προς αποκάλυψη του αρχαίου πολεοδομικού ιστού με τους δύο βασικούς δρόμους, των Ελευσινών και της πομπής των Παναθηναίων.

– Ανάδειξη και προστασία των αρχαίων ευρημάτων και των μνημείων.

– Δημιουργία διαδρομών περιήγησης εντός του αρχαιολογικού χώρου.

2. Άμεση εξυγίανση της περιοχής, με τη δημιουργία ενός «αρχαιολογικού» πάρκου που θα λειτουργήσει ως πνεύμονας πρασίνου για την πόλη.

– Προστασία και ενίσχυση του υπάρχοντος βιότοπου που, μαζί με τα νερά του Ηριδανού, δίνουν έναν οικολογικό χαρακτήρα στο τοπίο.

3. Επαναπροσδιορισμός της σχέσης του διευρυμένου αρχαιολογικού χώρου με τις γύρω ιστορικές συνοικίες, Θησείο, Ψυρρή, Μεταξουργείο, περιοχή Γκαζιού κ.λπ.

– Απελευθέρωση του μεγαλύτερου δυνατού μετώπου του αρχαιολογικού χώρου από τα κτίσματα που μπορούν να απομακρυνθούν.

– Οπτική επαφή του αρχαιολογικού χώρου και οργανική σύνδεση με την πόλη, ώστε να είναι προσιτός και άμεσα αντιληπτός από τους περαστικούς και τους επισκέπτες.

– Προστασία από την κυκλοφορία τροχαφόρων και τη ρύπανση: οπτική, ακουστική, περιβαλλοντική.

4. Ενοποίηση με τους γειτονικούς αρχαιολογικούς χώρους, στο επίπεδο των αρχαίων και στα ίχνη των αρχαίων διαδρόμων.

5. Δημιουργία νέου Μουσείου στα όρια του υφιστάμε-

δίπλα πάνω: Γενική διάταξη μελέτης
δίπλα κάτω: Αεροφωτογραφία της περιοχής του Κεραμεικού, φωτ. Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας ΑΕ

νου αρχαιολογικού χώρου, με νέο χαρακτήρα και διευρυμένο περιεχόμενο.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗΣ ΑΥΣΗΣ

A. Σε ό,τι αφορά στην οργάνωση και στη διαμόρφωση της περιοχής του αρχαιολογικού χώρου, όπως προτείνεται να διευρυνθεί, γίνονται οι εξής βασικές επιλογές-επεμβάσεις:

- Σήμανση των αρχαίων δρόμων και παράλληλη διαμόρφωση, προς ανατολάς, της διαδρομής που συνδέει τον Κεραμεικό με την Αρχαία Αγορά, και, προς δυσμάς, της Ιεράς Οδού και του Δημοσίου Σήματος.
- Επιλογές πορειών και στάσεων που έχουν σχέση όχι μόνο με τα επιμέρους μνημεία, αλλά και με την ίδια την αρχαία πόλη (έσω και έξω Κεραμεικός, αρχαίες διαδρομές κ.λπ.)
- Δημιουργία περιμετρικών διαδρομών σε ενδιάμεση στάθμη με τον περιβάλλοντα χώρο.
- Απάλεψη ξενικών φυτών, καθώς και όσων έχουν βλαπτικό σύστημα ριζών, και συμπλήρωση με ντόπια είδη, με διακριτική σήμανση χώρων και πορειών.
- Αποκατάσταση με τεχνικά μέσα της ροής του Ηριδανού και προστασία του βιότοπου.
- Επέκταση του σημερινού μουσείου με χρήσεις υποστήριξης της ανασκαφής.
- Δημιουργία βοηθητικών χώρων με αναστρέψιμες κατασκευές.

B. Σε ό,τι αφορά στην οργάνωση και τη διαμόρφωση των περιοχών που περιβάλλουν τον αρχαιολογικό χώρο, προτείνονται οι εξής επεμβάσεις:

B1. Στο ανατολικό τμήμα πλατείας Θησείου και Αγ. Ασωμάτων:

– Απομακρύνονται οι εγκαταστάσεις του ΗΣΑΠ.

– Ελευθερώνεται, απ' όσα κτίσματα κριθούν αναγκαίο, η περιοχή που βρίσκεται ανατολικά από τα σημερινά όρια του αρχαιολογικού χώρου του Κεραμεικού μέχρι την πλατεία των Αγ. Ασωμάτων.

– Η οδός Ερμού, πεζοδρομημένη ήδη από το ύψος της οδού Λεωκορίου, εγκαταλείπει τον πολυσύχναστο κι εμπορικό χαρακτήρα της στο ύψος της διασταύρωσης με τις οδούς Απ. Παύλου-Αγ. Ασωμάτων, και καταλήγει σ' ένα ευρύ πλάτωμα, απ' όπου δίνεται η δυνατότητα συνολικής εποπτείας του χώρου του Κεραμεικού. Το υπόλοιπο τμήμα της Ερμού αποδίδεται στον αρχαιολογικό χώρο και διαμορφώνεται σε περιφερειακό πεζόδρομο, παράλληλα στις γραμμές του τρένου και σε συνέχεια με τον άξονα της πεζοδρομημένης οδ. Αδριανού.

– Η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων Κεραμεικού-Αγοράς γίνεται στη «στάθμη των αρχαίων» και στα ίχνα των αρχαίων διαδρομών.

– Αποδεχόμαστε την υπάρχουσα χάραξη των γραμμών του ηλεκτρικού σιδηροδρόμου. Οι πλατφόρμες των επιβατών επεκτείνονται και ανακαινίζονται με σύγχρονα υλικά.

– Ο σταθμός του Θησείου διατηρείται και αναβαθμίζεται ως μορφή και λειτουργία, ώστε να εξυπηρετεί άμεσα και την είσοδο των επισκεπτών στον αρχαιολογικό χώρο Κεραμεικού-Αγοράς.

– Η Πλατεία Θησείου διατηρείται ως θέση και λειτουργία, και ανακατασκευάζεται με σύγχρονη τεχνική.

– Η Πλατεία Αγ. Ασωμάτων διαμορφώνεται σε συνδυασμό με το πλάτωμα που προκύπτει από την απόληξη της οδ. Ερμού, αλλά και με τα αρχαιολογικά ευρήματα των τελευταίων ανασκαφών λόγω έργων μετρό. Ο αγωγός εξαερισμού του μετρό καταργείται και μετακινείται εκτός αρχαιολογικού χώρου του Κεραμεικού, σύμφωνα και με τη νέα χάραξη της σήμαγγας.

B2. Στο νότιο μέτωπο προς το λόφο του Αγ. Αθανασίου:

– Αναμόρφωση της περιοχής γύρω από το σταθμό μέχρι την οδό Επταχάλκου (πεζόδρομη, εξυπηρέτηση σταθμού, κ.λπ.)

– Απόδοση στην πόλη, με δημιουργία πάρκου, του χώρου της εκκλησίας Αγ. Αθανασίου.

– Διαμόρφωση του πρανούς μεταξύ γραμμών ΗΣΑΠ και πάρκου Αγ. Αθανασίου, με επιδιώξη την εξασφάλιση της θέσας προς τον αρχαιολογικό χώρο.

– Διατήρηση του λοφίσκου της οδού Ερμού και καθαίρεση των κτισμάτων που βρίσκονται επάνω. Πλήρης ανάπλαση και αναμόρφωση του τοπίου με δημιουργία δημόσιου χώρου και σύνδεση με την Επταχάλκου μέσω πεζογέφυρας.

– Καθαίρεση και μετατροπή της υπάρχουσας ράμπας από την Επταχάλκου.

– Δημιουργία νέου Μουσείου, λειτουργικά συνδεδεμένου με το υπάρχον.

– Δημιουργία υπόγειου χώρου στάθμευσης με φύτευση στην οροφή, προσπελάσιμου από την οδό Δημοφώντος (τμήμα περιοχής «Κορεάτικης Αγοράς»).

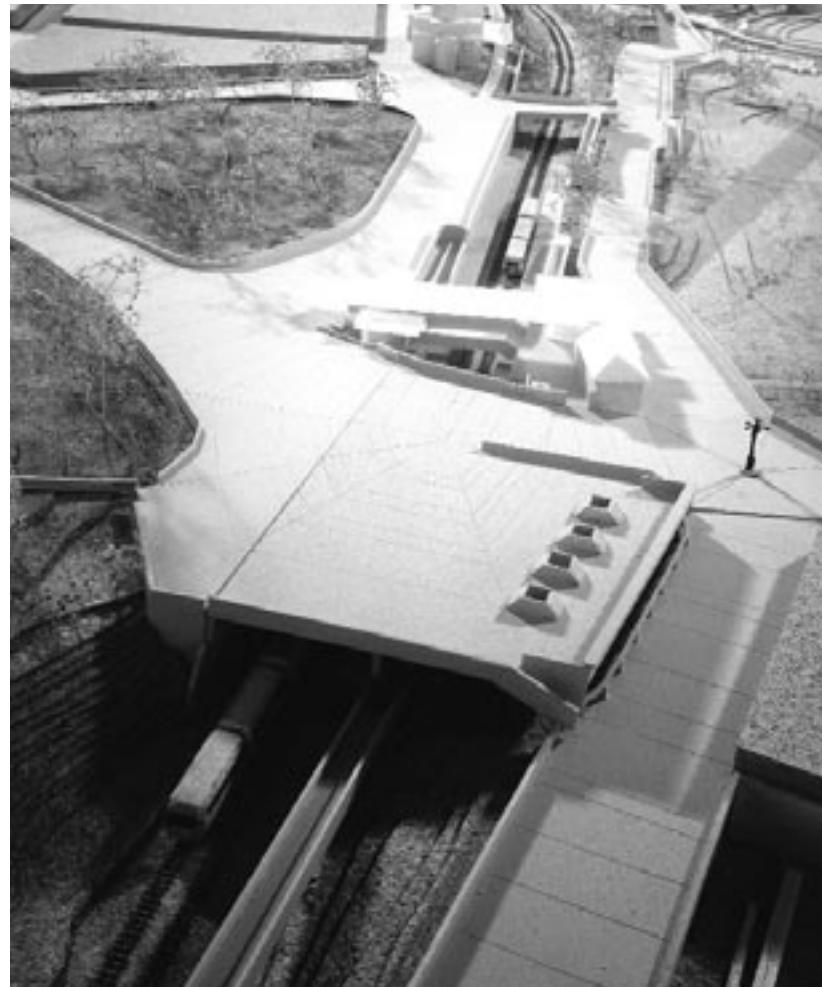
B3. Στο δυτικό τμήμα, μέτωπο οδού Πειραιών:

– Διάνοιξη της θέας και «ομαλοποίηση» του τοπίου, με την απομάκρυνση του αμαξοστασίου των ΗΛΠΑΠ και των άλλων κτισμάτων, σε συνδυασμό με τη διεύρυνση του Αρχαιολογικού Χώρου.

– Ενοποίηση του δημόσιου χώρου και του πεζόδρομου της Ερμού με το πολιτιστικό κέντρο στο Γκάζι.

– Διαμόρφωση της πλατείας Γκαζιού και του σταθμού μετρό –στη διασταύρωση Πειραιώς και Ιεράς Οδού– σε χώρο υποδοχής για τη δυτική είσοδο του συνόλου των ενοποιημένων Αρχαιολογικών Χώρων.

– Επέκταση προς την περιοχή της Ιεράς Οδού, στη «στάθμη των αρχαίων», με ελαφρά τοξωτή υπερύψωση της οδού Πειραιώς από την Ερμού μέχρι την Αγ.

πάνω: Κάτοψη δωμάτων του προτεινόμενου νέου σταθμού του Θησείου

κάτω: Επίπεδο επιβάσης του προτεινόμενου νέου σταθμού του Θησείου

δίπλα: Αεροφωτογραφία της περιοχής του Κεραμεικού, φωτ. Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας ΑΕ

Ασωμάτων, σε δύο διακριτούς και σε απόσταση μεταξύ τους κλάδους, ώστε να επεκταθεί ο Αρχαιολογικός Χώρος προς την Ιερά Οδό.

– Η επέκταση προς την κατεύθυνση του Δημοσίου Σήματος παρουσιάζεται δύσκολη, λόγω της διαμορφωμένης κατάστασης των γύρω πολυκατοικιών. Προτείνεται μια σημειακή παρέμβαση, εν είδει παραδείγματος, στη γωνία του Ο.Τ. μεταξύ Πειραιώς και Πλαταίων.

– Αντικατάσταση του εκτός κλίμακας ναού της Αγ. Τριάδος (και περιορισμός του περιβάλλοντος χώρου του) με μικρό εκκλησάκι, που να εναρμονίζεται με τον αρχαιολογικό χώρο, όπως αυτό που προϋπήρχε και βάση των σχεδίων της αποτύπωσης που δημοσιεύτηκαν από τον Γ. Σωτηρίου στο EMME.

B4. Στο βόρειο μέτωπο οδού Αγ. Ασωμάτων από την οδό Πειραιώς μέχρι την εκκλησία Αγ. Ασωμάτων

– Απελευθέρωση του μετώπου του Αρχαιολογικού Χώρου ώστε να γίνει ορατός και εύκολα προσιτός σε περαστικούς και επισκέπτες.

– Ολοκλήρωση του περιφερειακού πεζόδρομου και πεζοδρόμηση της οδού Αγ. Ασωμάτων:

– Εξυγίανση και ανάπλαση της περιοχής από υποβαθμισμένα κτίρια.

– Ανάδειξη και διαμόρφωση της βόρειας εισόδου στον Κεραμεικό από την οδό Διπύλου η οποία πεζοδρομείται και συνδέεται με την Πλατεία Κουμουνδούρου.

– Επεμβάσεις για την αποκατάσταση των όψεων των κτιρίων με στόχο την ενότητα του μορφολογικού και αρχιτεκτονικού χαρακτήρα της περιοχής στα όρια του Αρχαιολογικού Χώρου.

ΕΙΔΗΣΙΣ

54

ΕΝΑΣ ΧΡΟΝΟΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΑΡΞΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ ΣΤΑ ΧΑΝΙΑ του Δ. Αντωνακάκη Καλλιτεχνικού Διευθυντή Κ.Α.Μ.

Το Σεπτέμβριο έκλεισε ένας χρόνος από την έναρξη της ουσιαστικής λειτουργίας του Κ.Α.Μ. (Κέντρο Αρχιτεκτονικής της Μεσογείου). Το Κ.Α.Μ., αμιγώς πολιτιστική δημοτική επιχείρηση, ιδρύθηκε από το Δήμο Χανίων για ν' αναλέψει να φέρει σε πέρας δραστηριότητες και εκδηλώσεις που ως στόχο θα έχουν να εστάσουν την προσήχη του κοινού στα σύγχρονα προβλήματα της διαχείσιτσης του χώρου. Κι αυτό έγινε με την ευκαιρία της ένταξης της πόλης των Χανίων στο Εθνικό Πολιτιστικό Δίκτυο Πόλεων του ΥΠΠΟΑ που η πόλη της Αρχιτεκτονικής.

Οι στόχοι του Κ.Α.Μ. έχουν εξ αρχής δύο αποδέκτες:

1. το κοινό των Χανίων, ενηλίκους και ανηλίκους, προς τους οποίους πρέπει να λειτουργεί με εκδηλώσεις ενημερωτικού και εκπαιδευτικού χαρακτήρα που επιτρέπουν εύκολη πρόσβαση στη γνώση –Εκθέσεις, διαλέξεις, εργαστήρια, δημόσιες συζητήσεις, προβολές γενικού ενδιαφέροντος-, πάντα εστιασμένες στη διαχείσιτση του χώρου και τη σχέση του με την ανθρώπινη συμπεριφορά,

2. τους αρχιτέκτονες τους οποίους οφείλουμε να ενθαρρύνουμε στην έρευ-

να, υποστηρίζοντας τη σοβαρή αρχιτεκτονική δουλειά που ασκείται στα πλαίσια της καθημερινής πρακτικής, συμπαραστέκομενοι σ' αυτούς που επιμένουν στην καλλιτεχνική αναζήση.

Θέλουμε να ευαισθητοποιήσουμε το κοινό για τη σοβαρή επιδραση που έχει για τη ζωή και την ευτυχία του η αρχιτεκτονική, η τέχνη της διαχείσιτσης του χώρου, και να αποκαλύψουμε τις δινατότητες, αλλά και τις υποχρεώσεις, παρέμβασης στη διαμόρφωση του περιβάλλοντος που έχουν οι πολίτες. Ταυτόχρονα, επιχειρούμε να ενημερώσουμε το κοινό για τη διαχείσιτση του χώρου.

Οι φιλόδοξοι στόχοι μας δεν θα υπήρχε ελπίδα να πραγματοποιηθούν, αν δεν είχαμε τη συμπαράσταση μιας μικρής προς το πάρον μερίδας του κοινού των Χανίων που σταδιακά διευρύνεται, αλλά κυρίως του συλλόγου αρχιτεκτόνων Χανίων (Σ.Α.Χ.) και αρκετών συναδέλφων που ζουν και εργάζονται στα Χανιά και που, με την παρουσία τους, αλλά και τη ουσιαστική τους βοήθεια, στηρίζουν τις προσπάθειες αυτές.

Το πρόγραμμά μας αναλύεται ειδικότερα στους παρακάτω κύκλους θεματικών ενοποίησην:

1. Αρχιτεκτονική και media
2. Αρχιτεκτονική και Ιστορία
3. Αρχιτεκτονική και παιδεία
4. Διερεύνηση της Μεσογειακής Ταυτότητας σε σχέση με:
a. γενικά τον πολιτισμό,
b. το Λεξιλόγιο της πόλης,

συνεργασία με ανάλογους φορείς στον ελληνικό και τον Μεσογειακό χώρο, τις αρχιτεκτονικές σχολές, αλλά και τα αρχιτεκτονικά γραφεία που επιχειρούν να κρατήσουν ένα ψηλό επίπεδο στην παραγωγή του αρχιτεκτονικού έργου.

Μ' αυτή τη λογική, είναι προφανές ότι εκμεταλλεύσαμε τις ευκαιρίες που προσφέρονται για να συμμαρτασθούμε σε κάθε εκδήλωση που άμεσα ή έμεσα επιπρέζει και ευασθθοποιεί το κοινό και τη διοίκηση γύρω από τα θέματα της διαχείσιτσης του χώρου.

Οι φιλόδοξοι στόχοι μας δεν θα υπήρχε ελπίδα να πραγματοποιηθούν, αν δεν είχαμε τη συμπαράσταση μιας μικρής προς το πάρον μερίδας του κοινού των Χανίων που σταδιακά διευρύνεται, αλλά κυρίως του συλλόγου αρχιτεκτόνων Χανίων (Σ.Α.Χ.) και αρκετών συναδέλφων που ζουν και εργάζονται στα Χανιά και που, με την παρουσία τους, αλλά και τη ουσιαστική τους βοήθεια, στηρίζουν τις προσπάθειες αυτές.

Το πρόγραμμά μας αναλύεται ειδικότερα στους παρακάτω κύκλους θεματικών ενοποίησην:

1. Αρχιτεκτονική και media
2. Αρχιτεκτονική και Ιστορία
3. Αρχιτεκτονική και παιδεία
4. Διερεύνηση της Μεσογειακής Ταυτότητας σε σχέση με:
a. γενικά τον πολιτισμό,
b. το Λεξιλόγιο της πόλης,

γ. το Λεξιλόγιο των κτιρίων,
δ. το έργο των αρχιτεκτόνων που ζουν και εργάζονται στον Μεσογειακό χώρο.
5. Η διάσταση του χώρου και της διαχείσης του στις άλλες τέχνες, τις επιστήμες και τη φιλοσοφία.

6. Προτάσεις Αρχιτεκτονικής με προσδιορισμένο θεωρητικό υπόβαθρο. Τεκμηριωμένες παρουσιάσεις αρχιτεκτονικής δουλειάς.
7. Γεγονότα Αρχιτεκτονικής.

Στα πλαίσια αυτά και στο διάστημα της πρώτης χρονιάς λειτουργίας του, το Κ.Α.Μ. οργάνωσε στα Χανιά τις παρακάτω εκδηλώσεις:

1. Νοέμβριος '97. Κύκλος: Γεγονότα Αρχιτεκτονικής.
Έκθεση Αρχιτεκτόνων που ζουν και εργάζονται στα Χανιά, με επιμέλεια Μ. Νικηφορίδη.

2. Δεκέμβριος '97. Κύκλος: Διερεύνηση της Μεσογειακής Ταυτότητας.

Σειρά διαλέξεων στο Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων, σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών, με εισηγητές Πανεπιστημιακούς της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κρήτης.

3. Μάρτιος '98. Κύκλος: Αρχιτεκτονική και Media.
4. Διερεύνηση της Μεσογειακής Ταυτότητας σε σχέση με:
a. γενικά τον πολιτισμό,
b. το Λεξιλόγιο της πόλης,

Υπό την αιγίδα του Κ.Α.Μ.: Έκθεση αρχιτεκτονικού βιβλίου.
Οργάνωση από το βιβλιοπωλείο Πετράκη σε συνεργασία με το βιβλιοπωλείο Παπαστράου.
6. Ιούνιος '98. Κύκλος: Η διάσταση του χώρου στο Κινηματογράφο.
7. Ιούνιος '98. Κύκλος: Αρχιτεκτονική και Ιστορία.
Διεπιστημονική συνάντηση με θέμα: Το Μοντέρνο και τα Ελληνικά Νησιά (Α' φάση).
Τη συνάντηση επιμελήθηκε ο Π. Τουρνικώτης, επι. Καθηγητής ΕΜΠ.
Στόχος: ένα πρόγραμμα έρευνας που θα ολοκληρωθεί σε 4 φάσεις.
5. Ιούνιος '98. Κύκλος: Προτάσεις Αρχιτεκτονικής με προσδιορισμένο θεωρητικό υπόβαθρο.
Έκθεση: Anamorphosis/ΟΛΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ
Η αρχιτεκτονική πρακτική ως μέσον θεωρητικού προβληματισμού, σχεδιαστικών εφαρμογών και έρευνας.
8. Ιούλιος '98. Κύκλος: Διερεύνηση της Μεσογειακής Ταυτότητας. Διάλεξη του Καθηγητή Α. Τζων.

9. Γεωργιάδης, Τ. Μαμαλάκη, Κ. Κακογιάννης, Β. Ζητωνούλης.
Την Έκθεση συνόδευσαν 2 διαλέξεις και συζητήσεις.
6. Ιούνιος '98. Κύκλος: Η διάσταση του χώρου στο Κινηματογράφο.
Κινηματογραφικές προβολές με θέμα «Πόλη και Κινηματογράφος». Επιμέλεια: Λ. Κακάρογλου, Καλλιτεχνικός Διευθυντής του Δημοτικού Κινηματογράφου Χανίων. Τις προβολές ακολούθησε συζήτηση στρογγυλής τραπέζης σχετική με το θέμα.
7. Ιούλιος '98. Κύκλος: Η διάσταση του χώρου στη Ζωγραφική.
Τήμερο εργαστήριο με θέμα «Χώρος και Παιδί». Επιμέλεια Μ. Μανουσάκης, λεκτωτό ΑΣΚΤ, ζωγράφος. Στο εργαστήριο μετείχαν 60 παιδιά 10-12 έτών και δίδαξαν 6 ζωγράφοι.
8. Ιούλιος '98. Κύκλος: Διερεύνηση της Μεσογειακής Ταυτότητας. Διάλεξη του καθηγητή Α. Τζων.

9. Σεπτέμβριος '98. Κύκλος: Αρχιτεκτονική και Παιδεία.
Οργάνωση σε συνεργασία με την European Association for Architectural Education.
Α' Σύνοδος των Προεδρών των Αρχιτεκτονικών Σχολών της Ευρώπης με θέμα: «Σύγχρονες τάσεις και προσποτικές της Αρχιτεκτονικής Εκπαίδευσης στην Ευρώπη», με τη συμμετοχή 70 συνέδρων απ' όλη την Ευρώπη.
Παράλληλα με τη σύνοδο οργανώθηκε: 10. Έκθεση με τίτλο: «Η πόλη, πεδίο έρευνας και δημιουργίας», με την επιμέλεια των αρχιτεκτόνων Στ. Αντωνακάκη, Μ. Σέμουκλου, Ξ. Τσιώνη, όπου παρουσιάστηκαν υποδειγματικές διπλωματικές εργασίες με θέματα σχετικά με παρεύθεση σε ιστορικά κτίρια στα Χανιά, και ακόμα, Το Μεγάλο Αρσενάλι: πρόταση για αποκατάσταση και επανάρχηση που ελπίζουμε να υλοποιηθεί και να ολοκληρωθεί μέσα στο 2000.

Το πρόγραμμα της επόμενης χρονιάς, στο οποίο θα επιθυμούσαμε να συμμετάσχουν αρχιτέκτονες απ' όλη την Ελλάδα, θα ανακοινωθεί στο επόμενο Δελτίο.
Παρ' όλα αυτά, είμαστε ανοιχτοί σε κάθε πρόταση που θα μπορούσε να ενταχθεί στη λογική που περιέγραψα παραπάνω. Δυστυχώς, οι οικονομικές δυνατότητες του Κ.Α.Μ. είναι ασήμαντες, και κάθε φορά είμαστε υποχρεωμένοι να iεραρχούμε τις εκδηλώσεις σε σχέση με τα οικονομικά τους δεδομένα και με τις πενηντρικές δυνατότητες μας.
Η διεύθυνση του Κ.Α.Μ. είναι: Ηγουμένου Γαβριήλ 34 - 73.134 Χανιά πτλ.: 0821 40101 και η ηλεκτρονική μας διεύθυνση: cta@tunich.org.gr.
(Εικόνα: από την Έκθεση «Η πόλη ως πεδίο έρευνας και δημιουργίας στα Νεώρια», φωτ. Δ. Αντωνακάκης)

ΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

ΕΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ
Προς όφελος της Αθήνας ή των επενδυτών;
Αφορμή, η τοποθέτηση κριτικού της αρχιτεκτονικής στην «Καθημερινή» πρς 19.7.98

και υπο

Μπορεί να γίνεται σήμερα λόγος για «σωπηρία» της Αθήνας;

Η μετάβαση από την εποχή των προσπαθειών για τη σωτηρία μας πολὺς ευρισκόμενης σε διαδικασία διάρκους καταστροφής και για τη διαφύλαξη του σπανίου σε ποικιλία και μορφή τοπίου της, μέχρι τη σημερινή πρόταση για την προσέλκυση επενδύσεων, ώστε να αποκτήσει η Αθήνα διεθνές πρόσωπο στην κούρσα των μεγάλων μητροπόλεων, προκαλεί λιγότερο. Πρόκειται για ελεύθερη πτώση, που γεννάει συνανθίσθημα μελαχολίας και θλίψης. Στα περί αυτού πρόκειται; Να μεταθέσουμε στην επίδημα για τη σωτηρία της Αθήνας στην προσέλκυση ορισμένων διάσπιμων (κατόπιν συστάσεων του κ. Σημαιοφορίδη) και ενδεχομένως ταλαντούχων έξινων αρχιτεκτόνων, που θα σχεδιάσουν αρχιτεκτονήματα απαστράπτοντα, τα οποία θα της επιτρέψουν να βελτιώσει την εικόνα της, ώστε να επιλεγεί για επενδύσεις;

Το προαναφερθέν άρθρο δημοσιεύτηκε στα πλαίσια μιας ευρύτερης έρευνας με τίτλο «κίνημα υπάρχει σωτηρία για την Αθήνα». Σωτηρία για την Αθήνα, όμως, δεν υπάρχει, και πάντως είναι αμφιβόλιο αν δικαιούται κανείς να μιλάει για σωτηρία της Αθήνας, με δεδομένη τη σημερινή καταστροφή, που επεκτάθηκε σε ολόκληρο το λεκανοπέδιο, ισοπέδωσε το θριάσιο, ξεχειλίζει ορμητικά στην πεδιάδα των Μεσογείων και δεν έχει αφήσει ανέγγιχτο σύντομα τα τελευταία 40-50 χρόνια, προϊόν καθορισμένων επιλογών, είναι μια αναστρέψιμη όχι μόνο εκ του γεγονότος ότι αποτελεί μια οικονομική πραγματικότητα τετελεσμένη και ένα ιδεολόγημα εμπεδωμένο στη συνεδρίσεις, αλλά και γιατί οι πολιτικές, οι οικονομικές και οι ηθικές δυνάμεις της καταστροφής, ακόμα και μπροστά στη σημερινή τρομερή εικόνα, παραμένουν απειρωνά ισχυρότερες από τους λιγοστούς αντιπάλους τους.

Να τελεώνουμε, λοιπόν, με τη χρησιμοποίηση του όρου «σωτηρία». Η συζήτηση γίνεται για σημειακές ή, έστω, για εντοπισμένες παρεμβάσεις, με σκοπό να πετύχουν κάποιες εξίσου εντοπισμένες βελτιώσεις στη λειτουργία και στην εικόνα της πόλης· με σκοπό, δηλαδή, τη δημιουργία νησίδων βιώσιμων. Μπορούν όμως να προσπάθεις για την ανάδειξη κάποιων αξιόλογων τμημάτων της πόλης να τελεσφορήσουν, σταν ο έλεγχος του προσδιορισμού των στόχων, της εκπόνησης και της επιβλέψης της κατασκευής και της ολοκλήρωσης των έργων, δεν βασίζεται σε ανθρώπους που έχουν βιωματική σχέση με την πόλη και με αυτά που εκπέμπει η ιστορία της ως ιστορική μνήμη και, κυρίως, ως ήθος;

Η διαμόρφωση του δημόσιου χώρου και η ευθύνη των αρχιτεκτόνων

Να πιστέψουμε ότι ευθύνεται η ανεπάρκεια των θεαγενών αρχιτεκτόνων στους οποίους ανατίθενται οι μελέτες, για τη μέτρια ποιότητα των επεμβάσεων στον δημόσιο χώρο, ή της αρχιτεκτονικής των δημόσιων κτιρίων;

Κάνεις δεν πιπερεί να ισχυριστεί ότι η διαδικασία βάσει της οποίας γίνεται η ανάθεση των μελετών, αποκλείει το ενδέχομενο να ανατεθούν ορισμένες σε μελετήτες κατωτέρους των απαιτήσεων ούτε ότι οι ελλήνες αρχιτέκτονες είναι αμέτοχοι στην καταστροφή που συντελέστηκε.

Είναι ωστόσο απολύτως αυθαίρετο να επεκταθεί μια γενικευμένη αφοριστική κριτική στο σύνολο των αρχιτεκτόνων που εκπονούν μελέτες δημόσιων έργων. Και, πέρα αυτού, ο προαναφερθείς παράγοντας δεν αποτελεί ούτε τον κύριο ούτε τον μοναδικό που διαφορώνει την ποιότητα των δημόσιων κτιρίων της δημόσιου χώρου, κατά την περίοδο όπου οι μελετήτες έχουν πολλαπλώς περιθωριοποιηθεί στην άλλη διαδικασία της μελέτης και της κατασκευής των έργων.

Στο σημερινό πλαίσιο ασκήσεως της αρχιτεκτονικής στην Ελλάδα, η πρόταση για τη μετάλληση διάσπιμων ζένων αρχιτεκτόνων ως μέθοδος γενικευμένης ώστε να σωθεί η Αθήνα, παραπέμπει στη λογική του ίδιας κτήσης super market που τυλίγει τα προϊόντα του σε σελοφάν για να πουλούνται καλύτερα δύοτι η άκρως ξενολόγηνος πρόταση για τη μετάκληση ζένων διασπορήτων παραγωγής διαγωνισμών, η απάντηση είναι απολύτως σαφής υπέρ της διενέργειας αρχιτεκτονικών διαγωνισμών, πανελήνων ή διεθνών, και υπέρ της επέκτασης του θεαμάτου έναντι των υπολογίων διαδικασιών για την ανάθεση των μελετών των δημόσιων έργων. Θα υπενθυμίσουμε ωστόσο το εξής:

Αναφερόμαστε φυσικά στους ανοιχτούς διαγωνισμούς. Και στο ερώτημα περί των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών, η απάντηση είναι απολύτως σαφής υπέρ της διενέργειας αρχιτεκτονικών διαγωνισμών, πανελήνων ή διεθνών, και ακόντιας κάπιοτε έλεγχο στη συγκρότηση των κριτικών επιτροπών, που πρέπει να απαρτίζονται από ανθρώπους με γνώση, με εξουκείωση, σεβασμό και αγάπη για το χώρο· ακόμα καλύτερα από ανθρώπους που έχουν σχέση ζωής και αγώνα με την τύχη της Αθήνας.

Προς όλους τους προστατευόμενους αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς, η συμμετοχή του μελετήτη αρχιτέκτονα που αποτελεί κατά κανόνα ένα απλό (και καθ' όλα αναξιόπιστο) φύλλο συγκίτης στις διαδικασίες που καθορίζονται από τον κύριο του έργου και τον κατασκευαστή (τον τελευταίο καρό προστέθηκε σ' αυτούς και ο «υπεύθυνος διοίκησης του έργου», επάγγελμα νέο εκ του μη όντος, μεταξύ του κυρίου του έργου και του μελετήτη). Στις ίδιες αυτές χώρες, πέραν των ζένων αρχιτεκτόνων, πλειάδα ντόπιων ακούντων της αρχιτεκτονικής σε αυθήντικες ευπρέπεις, διαμορφώντας ανάλογα το δημόσιο χώρο.

Ο θεσμός των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών για τις μελέτες της ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας. Το έργο μας είναι: Γιατί η πρόταση αυτή δεν διατυπώθηκε την εποχή που βρισκόταν σε εξελίξιρη διαδικασία αναθέσεως των μελετών; Και γιατί αφήνεται σήμερα μια σκιά για την καθ' όλα συνήθη και νομότυπη διαδικασία που ουσιαστείς; Γιατί, έστω, δεν κρατήθηκε η πρόταση, ώστε να διατυπωθεί σε περίπτωση που διατυπωνόταν ότι οι εν εξέλιξι μελέτες απέτυχαν στην αποστολή τους;

Πέρα από τον καταφανώς «άκομψο» τρόπο και την τουλάχιστον ακατάλληλη επιλογή της σημαντικής για τη διατυπωση κριτικής σε μελέτες που δεν έχουν ολοκληρωθεί ούτε έχουν δημοσιευτεί, πέρα από τις εξίσου «άκομψες» αναφορές σε αρχιτέκτονες και πολεοδόμους που μπορούν να ανα-

μετρηθούν με τη «μεγάλη κλίμακα», προσπερνώντας την πρόσταση για απευθείας αναθέσεις των μελετών σε μετακληθοσύμβουνος απότελεσμα του διεθνούς σπερεώματος, είναι χρήσιμο να γίνει αναφορά στην ουσία της πρότασης για τη διενέργεια διεθνών αρχιτεκτονικών διαγωνισμών.

Ο θεσμός των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών αποτελεί, χωρίς αμφιβολία, τη σχετική αντικειμενικότητα διαδικασία για την επιλογή του μελετήτη ενός σπαστικού δημόσιου έργου. Πέρα από την αντικειμενικότητα στην επιλογή, η διαδικασία του προτείνεται να μην κατασκευαστεί το Μουσείο όπως διακάνωσε στην οικόπεδο Μακρυγιάννη (συζητώντας έντονα ο χώρος της Κοίλης), αποφάνθηκε πώς τα πιθανολογούμενα αρχαία κατάλοιπα δεν είναι και τόσο σημαντικά, ώστε να πρέπει υποχρεωτικός να μην ξηλωθεί. Διοργανώθηκε έτσι ο τρίτος διεθνής διαγωνισμός που ευδοκίμησε, σύμφωνα με τα πραναφερέντα.

Ναι, λοιπόν, στους διεθνείς διαγωνισμούς, ώστε να διατυπωθεί πολλαπλότητα προτάσεων, να δοκιμάσουν οι έλληνες αρχιτέκτονες τις δυνάμεις τους απέναντι στους ξένους, να εμπλουτιστεί ο προβληματισμός γύρω από το μέλλον της πόλης και, φυσικά, να αναδειχθεί το καλύτερο. Χρειάζεται όμως αυτό το να να διατυπωθεί υπό προϋποθέσεις: περιορίζοντας κατά το διαμέρισμα τα παχιάδια εξουσίας και τις αλληλουαγκρουσμένες αποφάσεις που με προσχήματα επιστημονικά εκδίδονται κατά το δοκούν, και ακόντιας κάπιοτε έλεγχο στη συγκρότηση των κριτικών επιτροπών, που πρέπει να απαρτίζονται από ανθρώπους με γνώση, με εξουκείωση, σεβασμό και αγάπη για το χώρο· ακόμα καλύτερα από ανθρώπους που έχουν σχέση ζωής και αγώνα με την τύχη της Αθήνας.

Αναφέρομαστε φυσικά στους ανοιχτούς διαγωνισμούς. Και στο ερώτημα περί των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών, η απάντηση είναι απολύτως σαφής υπέρ της διενέργειας αρχιτεκτονικών διαγωνισμών, πανελήνων, πλειάδας από την προσχήματα του ιδιαίτερου προσώπου που αποτελεί ούτε τη διεθνής διαδικασία της κατασκευής των προτάσεων του έργου, και υπέρ της επέκτασης του θεαμάτου σε διεθνών διαγωνισμών, πανελήνων ή διεθνών, και ακόντιας κάπιοτε έλεγχο στη συγκρότηση των κριτικών επιτροπών, που πρέπει να απαρτίζονται από ανθρώπους με γνώση, με εξουκείωση, σεβασμό και αγάπη για το χώρο· ακόμα καλύτερα από ανθρώπους που έχουν σχέση ζωής και αγώνα με την τύχη της Αθήνας.

Μόλις προ ημερών, προκηρύχθηκαν τρεις διεθνείς αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί από την Εταιρεία «Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας Α.Ε.», με θέμα τη διαμόρφωση των Πλατεών Ομονοίας, Συντάγματος και Μοναστηράκιου. Ιδού, λοιπόν, πεδίον εφαρμογής λαμπτρών των προτάσεων του κ. Σηματοφορίδη, παρά τις επιφύλαξης μας για τα οριζόμενα ως κριτήρια των επιτροπών κρίσης, για τις ασφυκτικές προθεσμίες που κινδυνεύουν να περιορίσουν τις συμμετοχές, αλλά και την ποιότητα των μελετών, και για αρκετά άλλα από τα περιεχόμενα των

στ. Νομοσχέδιο για αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς.
 ζ. Αναπροσαρμογή αμοιβών για μελέτη και επίβλεψη ιδιωτικών έργων.
 η. Αναθεώρηση N. 716/77.
 Ο Γεν. Γραμματέας δεσμεύτηκε ότι, αφού ενημερωθεί και υπηρεσιακά για τα θέματα αυτά, θα έχουμε σε σύντομο χρονικό διάστημα την επόμενη συνάντηση, στην οποία, μετά από ιεράρχηση των θεμάτων, θα προχωρήσει η επιλυσή τους.

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΥ ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΙΚΟΥ ΟΡΓΑΝΟΥ ΤΩΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Πραγματοποιήθηκε, για πρώτη φορά, συνάντηση όλων των Αρχιτεκτονικών Συλλόγων της Κρήτης στο Πνευματικό Κέντρο του παραδοσιακού οικισμού Πρινέ Ρεθύμνου. Η συνάντηση αυτή σηματοδότησε την αρχή μιας μονιμότερης επαφής και συνεργασίας όλων των Δ.Σ. των Αρχιτεκτονικών Συλλόγων της Κρήτης. Την αποκλειστική ευθύνη της διεξαγωγής της συνάντησης, με θέμα: «Οι Αρχιτέκτονες και η Αρχιτεκτονική στην Κρήτη και η συμβολή τους στην ανάπτυξη της χώρας», είχε ο αντιπρόεδρος του Δ.Σ. του Συλλόγου Αρχιτεκτόνων Ρεθύμνου, συν. Κώστας Ηλιάκης.

Τους δεκάδες αρχιτέκτονες που συμμετείχαν στη συνάντηση, υποδέχτηκαν ο δάσκαλος και παπάς Δημήτρης Μπεμπής, ο πρόεδρος της Κοινότητας Χαράλαμπος Βαθουράκης, καθώς και ο Πρόεδρος Σ.Π. της 9ης Εδαφικής Περιφέρειας Ν. Ρεθύμνου Νίκος Αποστολάκης, ενώ τις εργασίες της συνάντησης χαρέτησαν οι λογοτέχνες κ.κ. Σ. Κατσουράκης και Δ. Αετουδάκης.

Στην πρώτη αυτή συνάντηση των Δ.Σ. των Αρχιτεκτονικών Συλλόγων της Κρήτης πήραν μέρος οι συνάδελφοι: Α. Γαβαλάς, Πρόεδρος ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ, Ι. Τσουδερός, πρώην Πρόεδρος ΣΑΕ, Ι. Περτσελάκης, Πρόεδρος Δ.Σ. Ηρακλείου, Ι. Καλιτσουνάς, Πρόεδρος Δ.Σ. Ρεθύμνου, Πόπη Δερμιτζάκη, Πρόεδρος Δ.Σ. Αγ. Νικολάου, Κ. Κυριακού, Πρόεδρος Δ.Σ. Χανίων.

Χαιρετισμούς έστειλαν ο Γ.Γ. της ΥΜΑΡ, συνάδελφος Β. Γρηγοριάδης, και ο Καλλιτεχνικός Διευθυντής του Κέντρου Αρχιτεκτονικής Μεσογείου (ΚΑΜ), συνάδελφος Δ. Αντωνακάκης.

Στην ομιλία του, ο συν. Ηλιάκης υπογράμμισε μεταξύ άλλων και τα εξής:

«Το είδος και την ποιότητα του έργου που προσφέρουν οι αρχιτέκτονες στην κοινωνία, στον πολίτη σήμερα, και τις πόλεις που θα παραδώσουν στις γενιές του μέλλοντος. Ιδιαίτερα οι Αρχιτέκτονες που ζουν στη νησιωτική Ελλάδα, έχουν φυσικά εμπόδια επικοινωνίας και αυξημένο κόστος λειτουργίας. Υπάρχει ανάγκη δημιουργίας ενός συντονιστικού-περιφερειακού-αρχιτεκτονικού οργάνου που θα αντιμετωπίσει τα προβλήματα του κλάδου, θα βοηθήσει στην ανταλλαγή απόψεων πάνω στη σύγχρονη οικοδομική και αρχιτεκτονική δραστηριότητα σε επίπεδο περιφέρειας, και θα προτείνει λύσεις. Το όργανο αυτό θα συνεργαστεί με το ΚΑΜ για ανάπτυξη αρχιτεκτονικών δραστηριοτήτων σε επίπεδο Κρήτης».

Όπως χαρακτηριστικά επισημάνθηκε στη διάρκεια της συζήτησης, τα προβλήματα του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ και των περιφερειακών Συλλόγων εντοπίζονται στο ότι:

- αντιμετωπίζονται από την Πολιτεία ως συνάθροιση μελών και όχι ως θεσμοθετημένο όργανο, όπως π.χ. το ΤΕΕ,
- δεν υπάρχουν οικονομικοί πόροι για ολοκληρωμένη λειτουργία και διοίκηση του Δ.Σ. του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ,
- υπάρχει απροθυμία συμμετοχής σε επιτροπές δουλειάς και στις εκδηλώσεις των συλλόγων, καθώς και
- απομόνωση και αδρανοποίηση των περιφερειακών συλλόγων.

Για τα προβλήματα αυτά, ο συνάδελφος Ηλιάκης παρατήρησε τα εξής:

«Δεν υπάρχει προγραμματισμός, διότι: Υπάρχει η έλλειψη στοιχείωδους οικονομικής δυνατότητας των συλλόγων, και για το λόγο τούτο δεν προγραμματίζονται ολοκληρωμένες δράσεις, Η μοναδική δράση που αρχίζει να εμφανίζεται ως μαζική έκφραση των αρχιτεκτόνων, είναι οι περιφερειακές Εκθέσεις αρχιτεκτονικού έργου».

Θεσμικό πλαίσιο - αυτοτέλεια του κλάδου

Οι δύο βασικοί στρατηγικοί στόχοι, σύμφωνα με τον συν. Ηλιά-

κη, έχουν μείνει ανεκπλήρωτοι εδώ και 20 χρόνια, κι αυτοί είναι: «Η νομική ρύθμιση για την αλλαγή του θεσμικού πλαισίου και η αναβάθμιση του αρχιτεκτονικού κλάδου σε δημιουργία Αρχιτεκτονικού Επιμελητηρίου Ελλάδας. Άλλος βασικός στόχος είναι η αυτοτέλεια του κλάδου που γίνεται περισσότερο αισθητή και αναγκαία στο βαθμό που το ΤΕΕ αντιμετωπίζει αδιάφορα τα θέματα που αφορούν στους Αρχιτέκτονες και την Αρχιτεκτονική». Ο συν. Ηλιάκης κατέληξε λέγοντας: «Φιλοδοξία, τέλος, των Δ.Σ. των Συλλόγων Αρχιτεκτόνων της Κρήτης είναι να πραγματοποιηθεί τον επόμενο χρόνο στην ηνία μας, ενδεχομένως στο Ρέθυμνο, το Πανελλαδικό Συνέδριο Αρχιτεκτόνων».

Δ' ΕΚΘΕΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ο Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Θεσσαλονίκης, συνεχίζοντας τις προσπάθειές του, καταγραφής και προβολής του έργου των αρχιτεκτόνων που δημιουργούν στη Βόρεια Ελλάδα, διοργανώνει τη Δ' Έκθεση Αρχιτεκτονικού Έργου με θέμα: «Το σημαντικό Αρχιτεκτονικό Έργο Πενταετίας 1993-1998».

Η αρχή αυτής της προσπάθειας έγινε το 1983, με τη διοργάνωση της Α' Έκθεσης, η οποία πραγματοποιήθηκε σε περίπτερο της Δ.ΕΘ. Συμμετέχαν σ' αυτήν 130 αρχιτέκτονες με ισάριθμα έργα. Μετά από τρία χρόνια, το 1986, πραγματοποιήθηκε η Β' έκθεση σε αίθουσα της Πλατείας Αριστοτέλους, με θέμα: «Αρχιτεκτονικές επεμβάσεις στην πόλη: δρόμος, πλατεία, οικοδομικό τετράγωνο». Συμμετείχαν σ' αυτήν 57 αρχιτέκτονες με ισάριθμα έργα. Το 1992, έξι χρόνια αργότερα, πραγματοποιήθηκε η Γ' Έκθεση, με θέμα: «Το αρχιτεκτονικό έργο της τελευταίας δεκαετίας (1982-1992)», σε αίθουσες του αποκατεστημένου βιομηχανικού συγκροτήματος του ΜΥΛΟΥ. Συμμετείχαν σ' αυτήν 179 αρχιτέκτονες με 320 έργα. Για πρώτη φορά εκδόθηκε κατάλογος με σύντομη παρουσίαση των εκτιθέμενων έργων.

Στόχος των Εκθέσεων αυτών είναι να δημιουργηθεί μια σαφής εικόνα των τάσεων και της ποιότητας του αρχιτεκτονικού έργου που παράγεται στον βορειοελλαδικό χώρο, και πώς αυτό εξελίσσεται. Φιλοδοξία του ΣΑΘ είναι να διαμορφώσει ένα αρχείο επιλεγμένων έργων, το οποίο θα εμπλουτίζεται κάθε φορά από τη σύγχρονη παραγωγή και θα είναι προσιτό σε κάθε ενδιαφερόμενο. Με βάση το αρχείο αυτό, καθώς και τις περιοδικές εκδόσεις, θα είναι δυνατόν να διατυπώνονται κριτικές απόψεις και να αναπύσσεται ένας δημιουργικός διάλογος για την πορεία και την ποιότητα του αρχιτεκτονικού έργου. Οι Εκθέσεις και οι εκδόσεις αυτές σκοπεύουν να προβάλλουν το έργο των αρχιτεκτόνων στον βορειοελλαδικό χώρο.

Για την πραγματοποίηση της Δ' Έκθεσης με θέμα τα σημαντικά αρχιτεκτονικά έργα της πενταετίας 1993-1998, καλούνται οι αρχιτέκτονες που έχουν εκπονήσει μελέτες-έργα στον βορειοελλαδικό χώρο, να αποστέλουν φωτογραφίες, σχέδια και σύντομα σχόλια των σημαντικότερων έργων τους της τελευταίας πενταετίας.

Για κάθε έργο, πραγματοποιημένο ή μη, είναι απαραίτητο να αποσταλούν τουλάχιστον δύο φωτογραφίες, διαστάσεων 18X24 εκ., για τη πραγματοποιημένα σχέδια, και τρισδιάστατης απεικόνισης αντίστοιχων διαστάσεων για τις μελέτες που δεν έχουν πραγματοποιηθεί. Αρχιτεκτονικά σχέδια και σύντομες επειργήσεις είναι επίσης απαραίτητα για την πλήρη κατανόηση των έργων.

Το σύνολο των έργων θα τεθεί στην κρίση τριμελούς επιτροπής, αποτελούμενης από τους αρχιτέκτονες:

α. Πάνο Κουλέρμο, αρχ., καθ. Αρχιτεκτονικής Σχολής Ticino,
 β. Ηλία Κωνσταντόπουλο, αρχ., M.Sc. (U.C.L.),
 γ. Αλέξανδρο Τομπάζη, αρχ.,

ώστε να επιλεγούν τα αντιπροσωπευτικότερα έργα, τα οποία θα εκτεθούν.

Μετά την επιλογή, θα ζητηθεί από τους δημιουργούς των επιλεγμένων έργων να συντάξουν τους εκθεσιακούς πίνακες βάσει συγκεκριμένων προδιαγραφών, καθώς και το υλικό για τον κατάλογο της Έκθεσης.

Οι ενδιαφερόμενοι συνάδελφοι θα πρέπει να αποστέλουν το υλικό για την επιλογή από την κριτική επιτροπή, έως την 31η

Οκτωβρίου 1998, στα γραφεία του ΣΑΘ, οδός Προξένου Κορομηλά 37, Θεσσαλονίκη, 546 22, τηλ. 269.023, 284.510.

Η επιλογή θα ολοκληρωθεί έως το Δεκέμβριο του 1998, και τα αποτελέσματα θα ανακοινωθούν στους ενδιαφερούμενους.

Η Δ' Έκθεση Αρχιτεκτονικού Έργου θα πραγματοποιηθεί την άνοιξη του 1999 και θα πλαισιωθεί με παράλληλες εκδηλώσεις στις οποίες αναμένεται να συζητηθούν οι συνθήκες και οι δυνατότητες παραγωγής σημ

**ΤΟ ΝΟΜΟΣΧΕΔΙΟ ΤΟΥ ΥΠΟ ΠΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ
ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ
ΚΑΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΜΗΧΑΝΙΚΟΙ**

Ο ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ πραγματοποίησε Ημερίδα σχετικά με το παραπάνω νομοσχέδιο που το Υπουργείο Πολιτισμού προωθούσε προς ψήφιση από το θερινό τμήμα της Βουλής. Στην Ημερίδα αυτή, ο Σύλλογος παρουσίασε τις θέσεις του στην παρακάτω εισήγηση:

Το νομοσχέδιο αυτό, κάτω από τον παραπλανητικό τίτλο «Πολιτιστική Κληρονομιά», επιχειρεί να καθιερώσει νέες απαράδεκτες –τόσο από επιστημονική όσο και από θεσμική άποψη– διαδικασίες σχετικά με την Αρχιτεκτονική Κληρονομιά της χώρας μας.

Απ' ότι φαίνεται, δεν αρκούσαν τα μέχρι σήμερα απαράδεκτα και πρωτοφανή για σύγχρονη ευρωπαϊκή χώρα συμβαίνοντα στο ΥΠΠΟ, όπως π.χ.:

1. Η διαχείριση της αρχαίας και μεσαιωνικής αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της χώρας από πτυχιούχους Φιλοσοφικών Σχολών, θαρρείς και δεν λειτουργούν Αρχιτεκτονικές Σχολές και δεν υπηρετούν 250 περίπου Αρχιτέκτονες, Πολιτικοί Μηχανικοί, Τοπογράφοι κ.λπ. Μηχανικοί με 20ετή και πλέον ειδική εμπειρία, μεταπυχακές σπουδές κ.λπ., στο ΥΠΠΟ.

Ας σημειωθεί εδώ ότι η διαχείριση αυτή περιλαμβάνει την κήρυξη, τη νομική προστασία, τον έλεγχο των χωροταξικών, πολεοδομικών, αρχιτεκτονικών μελετών, την εποπτεία των έργων συντήρησης, στερέωσης, αποκατάστασης, αναστήλωσης και διαμόρφωσης του περιβάλλοντος χώρου των αρχαίων και μεσαιωνικών μνημείων της χώρας κ.λπ., αποκλειστικά και μόνον από Αρχαιολόγους!!!

2. Η εκτέλεση έργων συντήρησης, στερέωσης, αποκατάστασης, αναστήλωσης και διαμόρφωσης του περιβάλλοντα χώρου των αρχαίων και μεσαιωνικών μνημείων της χώρας, χωρίς μελέτες ή χωρίς εγκεκριμένες μελέτες ή χωρίς την επίβλεψη διπλωματούχων Μηχανικών, αλλά αποκλειστικά και μόνον από Αρχαιολόγους, είτε Εφόρων Αρχαιοτήτων είτε Καθηγητών των Φιλοσοφικών Σχολών, που αναλαμβάνουν, δίκην εμπειροτέχνη εργολάβου, έργα σε μνημεία που εκτελούνται με το σύστημα «απολογιστικά» (δηλ. χωρίς μελέτη) και με αυτεπιστασία (δηλ. με προσλήψεις ωρομίσθιου εργατοτεχνικού προσωπικού, για 880 ώρες επησώας, και απευθείας προμήθειες υλικών κ.λπ.), υπό τον μανδύα πολυάριθμων επιτροπών, παρεπιτροπών, ομάδων εργασίας, δήθεν ερευνητικών προγραμμάτων κ.ο.κ., κατά παρέκκλιση του Δημόσιου Λογιστικού και της νομοθεσίας περί μελετών και έργων του Δημοσίου, μέσω Ειδικών Ταμείων Αρχαιολογικών Έργων, Ανωνύμων Εταιρειών του ΥΠΠΟ κ.ο.κ.

3. Η πλήρης αλληλοεπικάλυψη των αρμοδιοτήτων προστασίας των ζωντανών αρχιτεκτονικών μνημείων και συνόλων της χώρας μεταξύ του ΥΠΠΟ και του ΥΠΕΧΩΔΕ, με παράλληλη απουσία οποιουδήποτε σοβαρού κινήτρου οικονομικής ενίσχυσης των ιδιοκτητών. Η Πολιτεία φαίνεται να αδιαφορεί για την πολύχρονη ταλαιπωρία τόσο των Μηχανικών όσο και των πολιτών της χώρας που έχουν την «ατυχία» να εκπονούν μελέτες ή να ζουν σε αρχιτεκτονικά μνημεία ή σε παραδοσιακούς οικισμούς της χώρας, πάρα το γεγονός ότι ομολογείται, ολοένα και εντονότερα, η σημασία της Αρχιτεκτονικής μας Κληρονομιάς στην ανάπτυξη και στο νέο ρόλο της χώρας μας στα πλαίσια της Ενωμένης Ευρώπης. Ας σημειωθεί ακόμη εδώ ότι και το Προεδρικό Διάταγμα που προέβλεπε ο Ν. 1337/83, περί παροχής κινήτρων και οικονομικών ενισχύσεων από το ΥΠΠΟ στους ιδιοκτήτες διατηρητών κτιρίων, μετά πάροδο 13 ετών δεν έχει ακόμα δημοσιευθεί!!!

Πέρα από τα παραπάνω, που ενδεικτικά και μόνο αναφέρθηκαν, στο υπό συζήτηση νομοσχέδιο, αντί του εκαυγχρονισμού και της διεθνούς πολιτιστικής προβολής και ανάπτυξης της χώρας που υπαινίσσεται ο κ. Υπουργός στην Εισηγητική του Έκθεση για τα επόμενα 50 ίσως χρόνια, επισημαίνεται ότι:

α. Το νομοσχέδιο έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τις Διεθνείς Συμβάσεις που έχει επικυρώσει η χώρα μας (π.χ. Σύμβαση για

την Ευρωπαϊκή Αρχιτεκτονική Κληρονομιά, Ν. 2039/1992): συγκεκριμένα, αρνείται ακόμα και την αναφορά του όρου «Αρχιτεκτονική Κληρονομιά» και αποκαλεί όλα συλλήβδην τα αρχιτεκτονικά μνημεία και σύνολα της χώρας μέχρι το έτος 1830 «αρχαία», σαν να μην υπήρχε αρχιτεκτονική στην Ελλάδα πριν το έτος 1830!!!

β. Το νομοσχέδιο βασίζεται στη σημερινή παρωχημένη και αποδεδειγμένα αναποτελεσματική δομή του ΥΠΠΟ, και, για να μη θίξει τις υπάρχουσες ισορροπίες και πρακτικές, υποτάσσει την επιστημονική δεοντολογία αντιμετώπισης και το αναπτυξιακό μέλλον τής Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς της χώρας μας, που θα μπορούσε και θα έπρεπε ν' αποτελέσει πρωτοποριακή συμβολή – στα πλαίσια, μάλιστα, του νέου καταμερισμού ρόλων στην Ευρώπη, στην περιοχή των Βαλκανίων και της Εγγύς Ανατολής, στις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ενωσης κ.λπ. Αντ' αυτού, τα πάντα θυσιάζονται στο βωμό συντεχνιακών και προσωπικών επιδιώξεων.

γ. Το νομοσχέδιο, με τις ρυθμίσεις που είπαμε, αλλά και με τις παραλείψεις που εμπειρίχει, ανατρέπει άρδην ολόκληρη την ισχύουσα Νομοθεσία της χώρας, που θεσπίστηκε με τον Ν. 716/77 «Περί αναθέσεως μελετών του Δημοσίου» και με το Ν. 1418/84 «Περί Δημοσίων Έργων», αλλά και αυτού του ειδικού Προεδρικού Διατάγματος 99/92 «Περί μελέτης και εκτέλεσης αρχαιολογικών (sic) έργων», που εκπονήθηκε και πρωθήθηκε από τους ίδιους τους προϊσταμένους των αρχαιολογικών υπηρεσιών του ΥΠΠΟ και σημειώνους επικριτές της παραπάνω Νομοθεσίας.

δ. Το νομοσχέδιο δεν ασχολείται καθόλου με το ποιοι μπορούν να κάνουν τις επεμβάσεις στα κηρυγμένα μνημειακά σύνολα και παραδοσιακούς οικισμούς (αποκαταστάσεις, προσθήκες, νέες οικοδομές), παρά μόνο με το ποιοι και πώς θα ελέγχουν, αγνοώντας έτσι την ποιότητα των επεμβάσεων στα σημαντικά αυτά μνημεία, αρκούμενο μόνο στους μηχανισμούς ελέγχου που η πείρα έχει δείξει ότι δεν μπορεί να είναι αποτελεσματικοί, ιδιαίτερα γι' αυτού του είδους τις επεμβάσεις.

Αγαπητοί συνάδελφοι,

Όπως γίνεται από τα παραπάνω σαφές, το υπό ψήφιση νομοσχέδιο αφορά σε μεγάλο μέρος του αρχιτεκτονικού και, γενικότερα, τεχνικού δυναμικού της χώρας. Δεν περιορίζεται απλώς και μόνον στην υπαλληλική και επαγγελματική κατάσταση των 250 περίπου συναδέλφων Μηχανικών του ΥΠΠΟ. Αφορά σε όλους τους ελεύθερους επαγγελματίες Αρχιτέκτονες μελετητές-κατασκευατές τόσο, δημοσίων όσο και ιδιωτικών έργων, σε διατηρητέα αρχιτεκτονικά μνημεία και σε παραδοσιακούς οικισμούς της χώρας.

Αφορά σε όλους τους πολίτες που έχουν την «ατυχία» να ζουν σε διατηρητέα αρχιτεκτονικά μνημεία και σε παραδοσιακούς οικισμούς της χώρας. Αφορά στην προστασία και την κατοχύρωση αυτών των ίδιων των επιστημονικών και επαγγελματικών δικαιωμάτων. Αφορά στη δημιουργία των αναγκών προϋποθέσεων για την ορθολογική ανάπτυξη του τόπου μας. Αφορά, σε τελική ανάλυση, στη συμμετοχή της χώρας στο ευρωπαϊκό και στο διεθνές πολιτιστικό γίγνεσθαι.

ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΙΑΣ ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ

Πραγματοποιήθηκε η 2η τακτική σύγκληση της Αντιπροσωπίας του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ, με ημερήσια διάταξη τα παρακάτω θέματα:

1. Ενημέρωση από το Διοικητικό Συμβούλιο
2. Ανάθεση μελετών του ευρύτερου δημόσιου τομέα
3. 10ο Πανελλήνιο Αρχιτεκτονικό Συνέδριο
4. Πανελλαδικό πρόγραμμα δράσης πολιτιστικών και επιστημονικών εκδηλώσεων της Πανελλήνιας Ένωσης Αρχιτεκτόνων
5. Έκτακτα θέματα επικαιρότητας - ψηφίσματα

Για το θέμα (2) κατατέθηκε από το Δ.Σ. του Συλλόγου η παρακάτω εισήγηση:

Αναθέσεις μελετών έργων δημοσίου συμφέροντος

Ο ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ, λόγω της φύσης των επιστημονικών και επαγγελματικών ενδιαφερόντων, και της κατά παράδοση αυξημένης κοινωνικής ευαίσθησης των μελών του, εκφράζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και έχει υποχρέωση να συμβάλλει με τις παρεμβάσεις του στην εξασφάλιση της ποιότητας όλων των παραγόμενων έργων που αφορούν στο κοινωνικό σύνολο (δηλαδή, είναι δημοσίου συμφέροντος), από όποιο φορέα και ανεκτελούνται, να κρίνει την αναγκαιότητα ή μη εκτέλεσης κάποιου έργου, να καταγγέλλει τις όποιες επιλογές αντιστρατεύονται ή δεν εξασφαλίζουν το δημόσιο από τη συμφέροντος μελετών, και, βέβαια, να συμβάλλει στη δημιουργία δίκαιων κανόνων άσκησης του επαγγέλματος των μελών του.

Ως εκ τούτου, η διαδικασία ανάθεσης και η ποιότητα των μελετών, που αποτελούν σημαντικότατο μέρος της παραγωγής των έργων και της ανάθεσης της σημαντικότητας των παραγόμενων έργων, θα αποτελεσθεί από την επιστημονική ανάθεση της Επιτροπής Αντιπροσωπίας του Συλλόγου Επικαιρότητας.

Η διαμόρφωση ε

- Να επαναπροσδιορίζει το ρόλο της ΓΕΜ με τις νέες αρμοδιότητες που προκύπτουν βάσει των παραπάνω κατευθύνσεων.
- Να καταργεί τη δυνατότητα οποιασδήποτε παρέκκλισης από τα παραπάνω, όπως π.χ. προβλέπεται από την παρ. 2 του άρθρου 26 του Ν. 716177.

Για το θέμα (3) αποφασίστηκε η πραγματοποίηση του 10ου Πανελλήνιου Αρχιτεκτονικού Συνεδρίου με θέμα: «Η Αρχιτεκτονική στην Ελλάδα του 2000».

Επίσης, η Αντιπροσωπία εξέδωσε το παρακάτω ψήφισμα διαμαρτυρίας, το οποίο στάλθηκε στον Υπουργό ΠΕΧΩΔΕ, στην Αρχεπισκοπή, στο Ενημ. Δελτίο του ΤΕΕ και στον Ημερήσιο Τύπο.

ΕΠΕΜΒΑΣΙΣ ΣΤΟ ΜΙΚΡΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΟΥ «ΑΚΑΘΙΣΤΟΥ ΥΜΝΟΥ»

Η Αντιπροσωπία του ΣΑΔΑΣ-Πανελλήνιας Ένωσης Αρχιτεκτόνων διαμαρτύρεται έντονα για τις ανεξέλεγκτες επεμβάσεις από μικρό σύνολο του «Ακαθίστου Ύμνου» στην Αιώνων της Γλυφάδας, ένα από τα σημαντικότερα έργα του δάσκαλου της Ελληνικής Αρχιτεκτονικής, Δ. Πικιώνη.

Με άδεια από τη «Ναοδομία», χωρίς όμως την έγκριση από την Επιτροπή Πολεοδομικού και Αρχιτεκτονικού ελέγχου (ΕΠΑΕ), όπως προβλέπεται από την ισχύουσα νομοθεσία, η καταστροφική επέμβαση ολοκληρώνεται, παρά τη διακοπή των εργασιών από το Γραφείο Πολεοδομίας, μετό από προσωπική παρέμβαση του αρχιτέκτονα Δημάρχου της Γλυφάδας.

Ζητάμε από τον αρμόδιο Υπουργό ΠΕΧΩΔΕ κ. Λαλιώτη να πρέμβει άμεσα για την αποκατάσταση της νομιμότητας και του μνημείου.

Σε άπαντηση του ψηφίσματός μας, το ΥΠΕΧΩΔΕ μας έστειλε το παρακάτω έγγραφο, το οποίο κοινοποίησε στη Γενική Δ/νση Πολ/μίας, Δ/νση Ο.Κ.Κ.:

«Σας διαβιβάζουμε συνημένα αντίγραφο της επιστολής του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ για ανεξέλεγκτες επεμβάσεις στο μικρό σύνολο του «Ακαθίστου Ύμνου» στην Αιώνων Γλυφάδας και παρακαλούμε για τις δικές σας ενέργειες λόγω αρμοδιότητος, Σας γνωρίζουμε ότι, σύμφωνα με την παρ. 2 του άρθρου 47 του Ν. 590/77 «Περί του Καταστατικού Χάρτου της Εκκλησίας της Ελλάδος», όπως συμπλήρωθηκε με την παρ. 7 του άρθρου 29 του Ν. 1577/85, σε συνδυασμό με το Ν. 1811/88 και τον υπ' αρ. 66/93 Κανονισμό «Περί λειτουργίας Γραφείων Ναοδομίας...», η σχετική άδεια για την ανέγερση ή επισκευή Ιερών Ναών χορηγείται από το Γραφείο Ναοδομίας μετά γνωμοδότηση της αρμόδιας Ε.Π.Α.Ε.

Ως εκ τούτου, η παράλειψη της έγκρισης από την αρμόδια ΕΠΑΕ αποτελεί λόγο διακοπής των οικοδομικών εργασιών, κάτιπου εμπίπτει στις αρμοδιότητές σας.

Η Δ/νση Πολεοδομικού Σχεδιασμού, στην οποία κοινοποιείται το παρόν, παρακαλείται για τις δικές της ενέργειες».

Από τον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών και Πάσης Ελλάδος κ. Χριστόδουλο λάβαμε το παρακάτω έγγραφο σχετικά με το θέμα:

Προς
Τον Σ.Α.Δ.Α.Σ.
Πανελλήνιον Ένωσιν Αρχιτεκτόνων
Κλάδου και Βρυσακίου 15
105 55 ΑΘΗΝΑΣ

Αξιότιμοι Κύριοι,

Σας ευχαριστώ πολύ για τις θερμές ευχές σας προς την μετριότητά μου, επί τη εκλογή μου ως Αρχιεπισκόπου Αθηνών και Πάσης Ελλάδος.

Σας ευχαριστώ επίσης για τις σημαντικές και σοβαρές επισημάνσεις σας σχετικά με τις εργασίες που εκτελούνται στα Εκκλησιαστικά κτίσματα καθ' άπασαν την Ελληνική Επικράτειαν.

Να είσθε βέβαιοι, ότι κι εγώ αυτά τα θέματα τα θεωρώ πρωτίστου ενδιαφέροντος και γι' αυτό επιμελούμαι προσωπικώς της αναδιογρανθώσεως του αρμοδίων οργάνου Ναοδομίας της Ιεράς Συνόδου και στο άμεσο μέλον θα σας καλέσω για να συζητήσουμε επί του μεγάλου αυτού θέματος.

Σας εύχομαι πάσαν παρά Κυρίου Χάριν και Ευλογίαν.
Ο Αθηνών Χριστόδουλος

ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Στα πλαίσια των διαπραγματεύσεων για την υπογραφή νέας Συλλογικής Σύμβασης Εργασίας, ο ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ συγκάλεσε διασυλλογή συνάντηση και κατέθεσε την παρακάτω πρόταση Σύμβασης:

ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΥΧΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ, ΑΓΡΟΝΟΜΩΝ-ΤΟΠΟΓΡΑΦΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ

Στην Αθήνα, σήμερα, αφ' ενός οι 1) Ιωάννης Παπαϊωάννου, Πρόεδρος-νόμιμος εκπρόσωπος της Πανελλήνιας Ένωσης Διπλωματούχων Μηχανικών Εργολόγων Δημοσίων Εργανών (Π.Ε.Δ.-Μ.Ε.Δ.Ε.), 2) Χαράλαμπος Αγγέλου, Πρόεδρος-νόμιμος εκπρόσωπος του Συνδέσμου Ανωνύμων Τεχνικών Εταιριών (Σ.Α.Τ.Ε.), 3) Κων/νος Κουβαράς, Πρόεδρος-νόμιμος εκπρόσωπος του Συνδέσμου Τεχνικών Εταιριών Η' Τάξεως (Σ.Τ.Ε.Η.Τ.), 4) ..., Πρόεδρος-νόμιμος εκπρόσωπος του Συνδέσμου Ελληνικών Γραφείων Μελετών (Σ. Ε. Γ. Μ.), και αφ' ετέρου οι:

1) Γεώργιος Ιωαννίδης, Πρόεδρος- νόμιμος εκπρόσωπος του Συλλόγου Πολιτικών Μηχανικών (Σ.Π.Μ.Ε.), 2) Νικόλαος Ιωνάς, Πρόεδρος-νόμιμος εκπρόσωπος του Πανελλήνιου Συλλόγου Διπλωματούχων Αγρονόμων Τοπογράφων Μηχανικών (Π.Σ.Δ.Α.Τ.Μ.), 3) Άγγελος Γαβαλάς, Πρόεδρος-νόμιμος εκπρόσωπος του Συλλόγου Αρχιτεκτόνων Διπλωματούχων Ανωτάτων Σχολών-Πανελλήνιας Ένωσης Αρχιτεκτόνων (Σ.Α.Δ.Α.Σ.-ΠΕΑ), μετά από αντίστοιχες αποφάσεις των Διοικητικών Συμβουλίων των οργανώσεων που εκπροσωπούν, συμφώνησαν τα ακόλουθα:
· Ύστερα από την αμοιβαία συμφωνία λήξης της ισχύος τής από 31-12-1988/αριθ. 27/89 Συλλογικής Σύμβασης Εργασίας, για την υπογραφή της παρούσας νέας συλλογικής Σύμβασης Εργασίας, συμφώνησαν και συναποδέχθηκαν τα εξής:

Άρθρο 1 Πεδίο ισχύος

Με την παρούσα συλλογική σύμβαση έργασίας ρυθμίζονται οι όροι αμοιβής και εργασίας των Διπλωματούχων Πολιτικών Μηχανικών, Αγρονόμων Τοπογράφων και Αρχιτεκτόνων που είναι κάτοχοι διπλωμάτων του Ε.Μ.Π. ή άλλης σχολής αναγνωρισμένης ως ιστότιμης από το Ε.Μ.Π. ή την Ελληνική Πολιτεία, μελών του Σ.Π.Μ.Ε., του Π.Σ.Δ.Α.Τ.Μ. και του Σ.Α.Δ.Α.Σ.-ΠΕΑ αντίστοιχα. Η προϋπορεσία αποδεικύεται με βεβαίωση του Τ.Ε.Ε. ή των παραπάνω συλλόγων και υπολογίζεται από το χρόνο απόκτησης των παραπάνω διπλωμάτων.

Άρθρο 2

Μισθολογικά θέματα - Βασικοί Μισθοί

Οι βασικοί μισθοί των συμπεριλαμβανομένων σ' αυτήν τη ρύθμιση Πολιτικών Μηχανικών Διπλωματούχων Ανωτάτων Σχολών και των Διπλωματούχων Αγρονόμων-Τοπογράφων Μηχανικών του εσωτερικού ή των ισοτίμων του εξωτερικού και όλων των ειδικοτήτων εν γένει που υπάγονται στην κατηγορία των Διπλωματούχων Μηχανικών, μελών του Σωματείου που εδρεύει στην Αθήνα με την επωνυμία Σ.Π.Μ.Ε., των Διπλωματούχων Αγρονόμων Τοπογράφων Μηχανικών, μελών του σωματείου που εδρεύει στην Αθήνα με την επωνυμία Π.Σ.Δ.Α.Τ.Μ., και των Διπλωματούχων Αρχιτεκτόνων, μελών του σωματείου που εδρεύει στην Αθήνα με την επωνυμία Σ.Α.Δ.Α.Σ.-Πανελλήνια Ένωση Αρχιτεκτόνων, που εργάζονται σε σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου σε όλη τη χώρα, καθορίζονται από 1/1/1998 ως εξής:

Για υπηρεσία από: 0-3 χρόνια 300.000
3-6 327.462
6-9 363.368

9-12	386.843
12-15	408.886
15-18	432.176
18-21	452.552
21-27	470.747
27-35	500.627

Τα παραπάνω κατώτερα όρια των βασικών μισθών κάθε κλιμακίου προσαυξάνονται από 1/1/1998 κάθε εξάμηνο, πολλαπλασιάζομενα με το συντελεστή λν/λο. Οι παράγοντες λν και λο υπολογίζονται σύμφωνα με το άρθρο 4 παρ.2 του Π.Δ. 515/89 «περί αμοιβών μηχανικών»: ειδικότερα, ο συντελεστής λο είναι ίσος με το συντελεστή λ του άρθρου 452 του ίδιου Π.Δ. για τη χρονική περίοδο 1/7/1997-31/12/1997, και ο συντελεστής λο είναι ίσος με το συντελεστή λ, όπως αυτός προσδιορίζεται από την ίδια διάταξη για καθένα από τα επόμενα εξάμηνα.

Οι αμοιβές των απασχολουμένων δυνάμει σύμβασης έργου (εφόσον δεν έχει συμφωνηθεί αμοιβή κατ' αποκοπήν), όσων έχει συμφωνηθεί να αμειβονται ως ωρομίσθιο, καθώς και κάθε άλλης μη προβλεπόμενης από την παρούσα κατηγορίας εργαζομένων, καθορίζονται από τις διατάξεις του ΠΔ 696/74 «περί αμοιβών μηχανικών», όπως τροποποιήθηκε με το ΠΔ 515/89.

Με την παρούσα σύμβαση συμφωνείται ρητά από τα συμβαλλόμενα μέρη ότι αποι

IV. Η συνολική διάρκεια της άδειας τοκετού ορίζεται στους 4 μήνες συνολικά, από τους οποίους οι 2 χορηγούνται υποχρεωτικά πριν από την πιθανή ημερομηνία του τοκετού και οι υπόλοιποι 2 μετά τον τοκετό.

V. Χορηγείται γονική άδεια στην εργαζόμενη σύζυγο ή στο σύζυγο μέχρι και 1 χρόνο χωρίς αποδοχές, εφόσον έχουν παιδιά που παρουσιάζουν σοβαρή πνευματική ή σωματική αναπηρία, διαπιστωμένη από την Υγειονομική Επιτροπή του ΙΚΑ. Κατά τη διάρκεια της παραπάνω άδειας, όλες οι ασφαλιστικές εισφορές καλύπτονται από τον εργοδότη.

VI. Οι εργαζόμενοι που έχουν συμπληρώσει προϋπηρεσία 15 ετών δικαιούνται πρόσθετη πέραν της νόμιμης άδειας 3 εργάσιμων ημερών.

VII. Για τη συμμετοχή σε επιστημονικά σεμινάρια, συνέδρια και άλλες επιμορφωτικές δραστηριότητες, είναι δυνατή η χορήγηση δεκαπενθήμερης εκπαιδευτικής άδειας ανά έτος. Στις περιπτώσεις, όπου η συμμετοχή πραγματοποιείται κατ' εντολή ή καθ' υπόδειξη του εργοδότη, ο τελευταίος αναλαμβάνει την καταβολή στον εργαζομένο του συνόλου των τακτικών αποδοχών του – που σε κάθε περίπτωση θα του όφειλε– προσαυξημένων κατά 50% ως αποζημίωση για εκτός έδρας εργασία, καθώς και των εξόδων μετάβασης και παραμονής του εργαζομένου στον τόπο διεξαγωγής των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων.

Άρθρο 6

Συνδικαλιστικές άδειες - Δικαιώματα

I. Κάθε επιχείρηση από τις δεσμευόμενες με την παρούσα σύμβαση αναλαμβάνει την υποχρέωση, να παρέχει στους εργαζομένους όλες τις απαραίτητες διευκολύνσεις για την ανεμπόδιστη άσκηση των συνδικαλιστικών δικαιωμάτων, όπως αυτά προβλέπονται από την εργατική νομοθεσία και σύμφωνα, με το περιεχόμενο της θετικής συνδικαλιστικής ελευθερίας.

II. Στους εργαζομένους που κάνουν χρήση συνδικαλιστικών άδειών, όπως αυτές προβλέπονται από τον Ν. 1264/82, χορηγούνται πλήρεις αποδοχές.

Άρθρο 7

Ασθένεια

Σε περίπτωση ασθένειας εργαζομένου/ης ο/η οποίος/α απασχολείται δυνάμει σύμβασης παροχής ανεξαρτήτων υπηρεσιών, και εφόσον αυτός/ή δεν δικαιούται να λάβει επίδομα ασθένειας από τον οικείο ασφαλιστικό οργανισμό, ο εργοδότης υποχρεούται να καταβάλει ολόκληρο το μισθό που αντιστοιχεί στις ημέρες της ασθένειας.

Άρθρο 8

Τελικές διατάξεις

I. Τυχόν υψηλότερες αμοιβές από τις οριζόμενες στην παρούσα σύμβαση ή πρόσθετες παροχές από άλλη αιτία (νόμοι, διατάξεις, υπουργικές αποφάσεις, συλλογικές συμβάσεις εργασίας, διαιτητικές αποφάσεις, έθιμα ή ατομικές συμβάσεις εργασίας) δε θίγονται.

II. Η ισχύς της παρούσας σύμβασης αρχίζει από 1.1.1998.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

Θέμα: **Κτισμένα έργα, Α' Βραβεία Πανελλήνιων Αρχιτεκτονικών Διαγωνισμών**

Η 1η Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού, στο πλαίσιο του προγράμματος Δράσης 1998, σκοπεύει να καταγράψει τα κτισμένα έργα, Α' Βραβεία Πανελλήνιων Αρχιτεκτονικών Διαγωνισμών.

Καλούνται όσοι έχουν στοιχεία για το θέμα:

- να συμπληρώσουν τον ακόλουθο πίνακα και να τον αποστείλουν με fax στην 1η ENM, fax 325 3059,
- να αποστέλουν ταχυδρομικώς στην 1η Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων, Λυσίου και Κλεψύδρας 1, 10555, Πλάκα, μέχρι 30/11/98, σχέδια και φωτογραφίες των έργων που έχουν στη διάθεσή τους.

Η 1η Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων, μετά τη συγκέντρωση των στοιχείων, θα ενημερώσει εγγράφως όσους έστειλαν στοιχεία, για την περεταίρω διαδικασία προστασίας και ανάδειξης κτισμένων έργων, Α' Βραβείων Πανελλήνιων Αρχιτεκτονικών Διαγωνισμών.

Υπεύθυνοι: Άννα Κωτσοβίλη και Μαρία Γρυπάρη.

ΕΡΓΟ
ΤΟΠΟΣ
ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ
ΕΤΟΣ ΔΙΕΞΑΓΩΓΗΣ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ
ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΒΡΑΒΕΥΘΕΝΤΩΝ ΜΕΛΕΤΗΤΩΝ
ΦΟΡΕΑΣ ΔΗΜΟΠΡΑΤΗΣΗΣ
ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΕΡΓΟΥ
ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑΣ ΑΡΧΗΣ ή ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΩΝ
ΧΡΟΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ
ΔΙΑΘΕΣΙΜΟ ΥΛΙΚΟ: ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ
ΣΧΕΔΙΑ
ΜΑΚΕΤΑ
ΑΛΛΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΟΥ ΠΡΕΠΕΙ Ν' ΑΝΑΦΕΡΘΟΥΝ

Η Προϊσταμένη της Εφορείας
Ν. Χρονοπούλου-Ζαμενοπούλου

ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΑ ΤΟΥ ΥΠΕΧΩΔΕ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ

Λόγω της σημαντικής καθυστέρησης της προόδου των πολεοδομικών μελετών «πακέτων», ζητήθηκε από μέρους του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ να υπάρξει μία συνάντηση με τον νέο Γενικό Γραμματέα του ΥΠΕΧΩΔΕ. Στη σύσκεψη αυτή παρέστησαν από μεριάς του Υπουργείου οι υπεύθυνες διευθύνσεις, ενώ από τη μεριά των μελετητών παρέστησαν ο ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ, ο Σύλλογος Αγρονόμων-Τοπογράφων, καθώς και το ΤΕΕ.

Οι εκπρόσωποι των Συλλόγων επισήμαναν για ακόμα μια φορά τον κίνδυνο ματαίωσης του όλου προγράμματος πολεοδομικών παρεμβάσεων και τις συνέπειες που θα υπάρξουν από μια τέτοια εξέλιξη στην περιβαλλοντική διαχείριση του χώρου στην Ελλάδα. Ζητήθηκε από μέρους του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ να υπάρξουν δραστικές παρεμβάσεις ως προς τη δομή των φορέων επόπτευσης των πακέτων, καθώς και ως προς τις διαδικασίες έγκρισης των μελετών. Συζητήθηκαν πιθανοί τρόποι απεγκλωβισμού των μελετών από την αδράνεια στην οποία έχουν περιπέτεσι, και προτάθηκαν λύσεις σε προβλήματα που έχουν επισημανθεί, όπως: έλλειψη κονδυλίων για μετακινήσεις υπαλλήλων, έλλειψη υλικοτεχνικού εξοπλισμού και, το κυριότερο, έλλειψη συντονισμού των υπηρεσιών.

Τέλος, αποφασίστηκε να γίνει και δεύτερη συνάντηση, στην οποία θα συζητητώνται ειδικότερα το πρόβλημα της Βόρειας Ελλάδας (42 μελέτες από το όλο πακέτο).

Στη δεύτερη αυτή σύσκεψη αποφασίστηκε, κατόπιν προβληματισμού, να προωθηθεί η δημιουργία:
α) κλιμακίων συντονισμού ανά γεωγραφική ενότητα,
β) πρόταση απλούστευσης διαδικασών με την κατάργηση αλληλοκαλύψεων αρμοδιοτήτων,
γ) αντιμετώπιση προβλημάτων έλλειψης βασικού υλικοτεχνικού εξοπλισμού επόπτευσης των μελετών,
δ) εξεύρεση πόρων για διαχείριση του πακέτου.

Από μέρους του Γενικού Γραμματέα ζητήθηκε η διαχειριστική συμβολή της όλης προσπάθειας και από τον ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ, ώστε να υπάρξει γενικότερη κινητοποίηση και να επιτευχθεί ο χρονικός ορίζοντας του Δεκεμβρίου 1999.

Τέλος, αποφασίστηκε σε αίτημα του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ να υπάρξει ιδιαίτερη συνάντηση για τη συζήτηση προτάσεων έργων για το Γ' πακέτο, αλλά και βασικά θεσμικά και οικονομικά προβλήματα του κλάδου (τιμολόγια με τον 696, εναρμόνιση τιμολογίων με τους υπόλοιπους κλάδους του ΤΕΕ), καθώς και επιμέρους προβλήματα, όπως, η πληρωμή σε συμμετοχή διαδικασιών που σήμερα προσφέρονται αχρεοστήτως.

